

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz@pochta.ru, www.nbuv.gov.ua/siaz.html. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

2014 № 12

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко: «Ключовий елемент мирного плану – децентралізація влади»

Аналітика

Потіха А.

Інавгурація Президента України та основні програмні засади глави держави

Гранчак Т.

Позачергові вибори Президента України: зарубіжні відгуки

Економічний ракурс

Кулицький С.

Відкриття ринків Європейського Союзу для України та перспективи їх освоєння українськими товаровиробниками

Правові аспекти

Пальчук В.

Зміни до Конституції України: початок конституційної реформи чи перерозподіл владних повноважень

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти
Перспективні напрями розвитку української науки
Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань
Інформаційно-комунікаційні технології
Питання екології та уникнення техногенних катастроф
Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів
Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Проблеми інформатизації

Галах В.

Тенденції розвитку системи вищої освіти України (1991–2014)

Матеріали до Міжнародної наукової конференції
«Місце і роль бібліотеки у формуванні національного інформаційного простору»
(Київ, 21–23 жовтня 2014 р.)

Ворошилов О.

Тези доповіді «Бібліотеки в адаптації глобальних інформаційних ресурсів для потреб національного інформаційного простору»

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко: «Ключовий елемент мирного плану – децентралізація влади»

*З виступу на засіданні Ради національної безпеки і оборони України
16 липня*

...У нас сьогодні засідання Ради національної безпеки і оборони відбувається за надзвичайних обставин, і порядок денний, який був сформований, передбачає аналіз поточної ситуації, яка склалася на території Донецької та Луганської областей.

...Відповідно до тих рішень, які сьогодні будуть прийняті Радою національної безпеки і оборони, буде запропоновано припинення вогню як початок реалізації мирного плану Президента. Я також сподіваюся, що нам вдасться все зробити, щоб це прозвучало вже на цьому тижні, і ми очікуємо дуже скоординованих дій всіх представників української влади і рішуче схвалення мирних ініціатив Президента мешканцями Донецька, мешканцями Луганська, що дає можливість мирного вирішення ситуації на Донбасі.

Я хочу наголосити, що час дії припинення вогню буде обмежений. Безвідповідально сьогодні втягуватись в затяжний переговорний процес, бо нам не потрібні переговори заради переговорів. Нам сьогодні конче потрібно, щоб ми вийшли на режим, коли, з одного боку, ми зможемо гарантувати безпеку всім, хто живе в Донецьку і Луганську, ми зможемо гарантувати захист від мародерства, і сприяти процесу роззброєння, за яким послідує рішення щодо амністії або захисту від кримінальної відповідальності тих осіб, які не скоїли важких злочинів, на чиїх руках немає крові.

Левову частину мирного плану ми, наша команда, виклали під час моєї інавгураційної промови Президента. Там є і ключові елементи децентралізації влади. Хочу вам сказати, що ми обговорили і з Прем'єр-міністром України, і з Головою Верховної Ради конституційні зміни. Я думаю, що на цьому тижні проект змін до Конституції мною буде підписаний і внесений до парламенту. Також сподіваюся, що цього тижня він буде направлений до Венеціанської комісії.

Цей проект змін до Конституції передбачає ключовий елемент мирного плану – децентралізацію влади. Децентралізація влади, над якою багато працював український уряд, основи концепції якої було розроблено зі мною. Я впевнений, що таким чином делегування значної частини президентських повноважень територіальним громадам дозволить сьогодні взяти на себе і відповідальність, і напрями щодо розвитку регіонів саме територіальним громадам і місцевим радам, які будуть обрані вже з новими повноваженнями і які будуть мати можливість формувати виконкоми.

Я переконаний, що лєвова частина проблем, починаючи з проблем застосування мови, включаючи російську мову, на території громади – це

будуть повноваження місцевих органів влади. Значна частина гуманітарних питань, значне розширення бюджетних можливостей буде кореспондуватися із значним підвищенням відповідальності територіальних громад.

Також передбачається, що одразу ж після прийняття мирного плану і змін до Конституції мають бути проведені дострокові місцеві вибори у Донецьку і Луганську для того, щоб громада мала можливість сформувати своїх представників і в такий спосіб дати владні повноваження, з якими б вони несли відповідальність за мир, спокій, злагоду на території громади.

Активне і рішуче укріплення боєздатності Збройних сил України також буде ключовим елементом моєї президентської політики, і ми зможемо сьогодні гарантувати недоторканність кордонів України, в тому числі на ділянці кордону з Російською Федерацією.

Ви знаєте, що одним із пунктів сьогоднішнього засідання РНБО є завершення процесу повернення контролю над ділянкою кордону України з Російською Федерацією. Можу констатувати, що за останній тиждень досягнуті рішучі зміни в ситуації на цій ділянці кордону. Більше ніж на 250 км кордону повернутий контроль, встановлені блокпости. За моїм дорученням сьогодні секретар РНБО провів відповідну прес-конференцію з визначенням нових блокпостів, нових пунктів розташування Збройних сил спільно з прикордонниками, які сьогодні дозволяють стверджувати, що шляхи потрапляння до української території збройних підрозділів, танків, систем залпового вогню, артилерії, яка ще нещодавно вільно перетинала кордон – сьогодні на двох найбільш небезпечних ділянках цей шлях закрито. І ми рішучими діями на цьому тижні збираємося відновити безпеку на державному кордоні. Я сподіваюсь, що нам це вдасться зробити в повному обсязі.

Відверто кажу, що це є єдиним стримуючим моментом для запровадження режиму припинення вогню. Як тільки кордон буде закритий, одразу ж ми можемо проголошувати систему припинення вогню. Оголошувати припинення вогню на відкритому кордоні є безвідповідально до ситуації, яка складається у Донецьку і Луганську. І сьогодні, я ще раз кажу, рівень боєздатності, рівень рішучості Збройних сил, прикордонників, Національної гвардії дає мені підстави для стриманого оптимізму щодо термінів запровадження *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua). – 2014. – 16.06).*

Аналітика

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Інавгурація Президента України та основні програмні засади глави держави

7 червня у Верховній Раді відбулася церемонія інавгурації Президента України П. Порошенка. Голова Конституційного Суду України Ю. Баулін привів новообраного Президента до Присяги українському народові, яку П. Порошенко виголосив, поклавши руку на Конституцію України та Пересопницьке Євангеліє. Новому главі держави вручили символи президентської влади – Знак, Печатку та Булаву, а також посвідчення Президента України.

У залі парламенту були присутніми майже всі колишні та нинішні найвідоміші політики України. Серед присутніх були попередні президенти Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко.

Варто зазначити, що на церемонії інавгурації також були присутні понад 50 іноземних делегацій. Серед гостей: президент Польщі Б. Коморовський, федеральний президент Швейцарської Конфедерації, діючий голова ОБСЄ Д. Буркхальтер, президент Німеччини Й. Гаук, федеральний президент Австрії Г. Фішер, президент Литви Д. Грібаускайте, президент Албанії Буяр Фаїк Нішані, президент Білорусі О. Лукашенко, президент Республіки Грузія Г. Маргвелашвілі, президент Македонії Г. Іванов, президент Молдови Н. Тімофті, президент Румунії Т. Бесеску, президент Словенії Б. Пахор, президент Словаччини І. Гашпарович, віце-президент США Дж. Байден, прем'єр-міністр Канади С. Гарпер, прем'єр-міністр Казахстану К. Масімов, генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд, президент Ради Європи Герман ван Ромпей, Генеральний секретар ОБСЄ Л. Дзанньєр, прем'єр-міністр Латвії Л. Страуяма, прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан, голова парламенту Азербайджану О. Асадов, представники іноземних делегацій, дипломатичного корпусу, духовенства та громадськості.

Після присяги новообраний глава держави виступив із промовою, у якій заявив, що Україна залишиться єдиною та продовжить свій шлях євроінтеграції.

П. Порошенко також попросив вшанувати хвилиною мовчання пам'ять усіх, хто загинув за свободу й незалежність України. Виступ П. Порошенка постійно переривали оплесками. Більше того, кілька разів весь зал вітав слова глави держави стоячи.

Промова п'ятого Президента була досить сильною та змістовною. П. Порошенко наголосив на необхідності кардинальних змін в Україні, які мають стати позитивними для народу. При цьому можна виділити кілька основних меседжів, зроблених Президентом. Зокрема, П. Порошенко задекларував своє прагнення до миру й намір зберегти єдність України.

Також, за словами глави держави, «нам слід призвичаїтися до життя в умовах постійної бойової готовності, наша армія повинна стати справжньою елітою українства». Президент чітко окреслив свою позицію стосовно Криму й пропонує Росії ідеї федералізації та надання державного статусу російській мові. За його словами, «Росія окупувала Крим, який був, є і буде українським, ні з ким не може бути компромісу в питаннях Криму, європейського вибору і державного устрою. ...Українська мова – єдина державна, але гарантується вільний розвиток російській та іншим мовам».

П. Порошенко наголосив на відданості ідеї парламентсько-президентської республіки, звертаючи водночас увагу на необхідність прискорення реформи щодо децентралізації, яка, за словами Президента, розпочнеться вже цього року змінами до Конституції, утім, підкреслив П. Порошенко, Україна була, є й буде унітарною державою. Важливою частиною суспільного запиту на повне перезавантаження влади, на переконання глави держави, є також дострокові вибори парламенту.

Не оминув Президент і соціальний аспект та питання боротьби з корупцією. «Забезпечення людей роботою та гідною оплатою – це перша гарантія внутрішнього миру та національної безпеки», – упевнений глава держави. При цьому, на переконання П. Порошенка, нагальною вимогою часу є справедливий розподіл національного багатства та боротьба з корупцією. «Нам потрібен загальнонаціональний антикорупційний пакт між владою та народом: чиновники не беруть, а люди – не дають», – наголосив Президент.

Окремо Президент звернувся до жителів Донбасу російською мовою: «Дорогие наши братья и сестры, сограждане! Многие из вас уже успели ощутить на себе “прелести” правления террористов. Но мы ни при каких обстоятельствах не оставим вас в беде. Всенародные выборы Президента поставили жирный крест на мифе о якобы нелегитимной киевской власти. Этот миф посеян и возвращен российской пропагандой и кланом Януковича, который предал Донбасс и ограбил его еще в большей степени, чем всю страну».

П. Порошенко пообіцяв приїхати до населення Сходу України з миром. «С проектом децентрализации власти. С гарантией свободного использования в Вашем регионе русского языка. С твердым намерением НЕ делить украинцев на правильных и неправильных. С уважительным отношением к специфике регионов. К праву местных общин на свои нюансы в вопросах исторической памяти, пантеона героев, религиозных традиций. С проработанным еще до выборов совместным проектом с нашими партнерами из Евросоюза по созданию рабочих мест на Востоке Украины. С перспективой инвестиций, с проектом программы по экономической реконструкции Донбасса», – наголосив Президент України.

При цьому він категорично заперечив діалог з бандитами. «А действующие местные депутаты уже никого не представляют. И мы готовы огласить досрочно местные выборы на Донбассе», – заявив П. Порошенко.

Щоправда, виступ П. Порошенка російською мовою дуже не сподобався

деяким представникам ВО «Свобода». Зокрема, І. Фаріон, відома своїми епатажними заявами щодо мови, заявила, що ніколи в день посвячення Президента у Верховній Раді з вуст глави держави не звучала російська мова. «Українська мова ще ніколи не відчувала такої форми приниження», – написала депутат на своїй сторінці у Facebook. – Пересопницьке Євангеліє – перша пам'ятка української мови з глибини 16 ст., на якій Президент щойно поклявся – кричало мовчазним криком про цей страшний злочин у третьому тисячолітті. Тисячі наших предків тримали фортецю нашої мови. Звідки сьогодні така безпрецедентна форма лакейства? Триматися. Боротьба триває».

Одразу після офіційної частини в парламенті П. Порошенко прийняв командування Збройними силами України. На Софійській площі Києва начальник Генерального штабу, Головнокомандувач ЗСУ М. Куцин відрпортував Верховному головнокомандувачу Збройних сил П. Порошенку, а потім представив главі держави командувачів видів ЗСУ. П. Порошенко прийняв рапорт начальника Почесної варти та в супроводі начальника Генштабу ЗСУ обійшов стрій воїнів трьох видів Збройних сил. Після церемонії підняття Державного прапора та штандарта Президента Почесна варта пройшла перед главою держави урочистим маршем. Після завершення церемонії П. Порошенко взяв участь у подячному молебні в Софійському соборі Національного заповідника «Софія Київська». Далі Президент провів ряд двосторонніх зустрічей з представниками іноземних делегацій.

Політики по-різному відгукнулися щодо програмної промови нового українського Президента. Переважно реакція гостей церемонії інавгурації Президента П. Порошенка на його промову була схвальною. Українські та закордонні політики й державні діячі сподіваються на виконання обіцяного новим главою держави. Позицію П. Порошенка стосовно врегулювання ситуації на Сході України та повернення Криму підтримав Л. Кучма, який десятиліття керував Україною. «Росія сьогодні буде переговори один на один знаєте як? Ультиматумом. Що ви, українці, визнайте Крим, що він не ваш, що ви, українці, давайте федералізацію робіть, на яку ми ніколи не підемо, бо це буде означати розвал країни. І так далі, тобто буде йти процес, а домовленостей ніяких позитивних не буде. Насамперед треба, щоб Європа чітко і зрозуміло заявила свою позицію, зрозумілу для Росії. Разом зі Сполученими Штатами Америки», – зазначив Л. Кучма.

Екс-президент Польщі А. Квасневський також вважає, що П. Порошенку слід дбати про міжнародну підтримку України. «Україна готова працювати, готова до діалогу з Росією. Якщо відповідь буде збільшенням підтримки сепаратистів, зброєю чи грошима... І я цілковито погоджуюся з Кучмою, що найголовніше, щоб Європа, США й Канада серйозно поговорили з Росією. Щоб Росія знала, що така політика жодної підтримки не матиме, що Росія буде сплачувати за це. По-різному», – заявив А. Квасневський.

Питання єдності України включно з Кримом не ставить під сумнів навіть найближчий політичний партнер В. Путіна президент Білорусі

О. Лукашенко. «Що стосується єдності України – ви чули заяву Президента. Я думаю, він свого слова дотримається. Україна має бути єдиною, цілісною державою. От їдьте до Криму та домовляйтеся, щоб Крим був українським, не втрачайте його», – порадив О. Лукашенко.

Разом з тим він заявив, що не має наміру виступити в ролі миротворця для врегулювання ситуації в Україні. «Ніколи мені цю роль не пропонуйте. Я вважаю, українці – розумний народ, який може розібратися зі своїми проблемами. А для мене – людини, коріння якої тут зариті... Ніколи не вважав себе чужою людиною в Україні, а Україну для себе чужою», – зазначив О. Лукашенко.

Що стосується бойовиків на Сході України, то, на думку білоруського лідера, діяти потрібно жорстко. «Бойовиків, які воюють проти українців, потрібно знищувати. Але спочатку розберіться, а то перестріляєте своїх же», – підкреслив О. Лукашенко.

На реформах як необхідній передумові інтеграції до Євросоюзу наголосила президент Литви Д. Грибаускайте. «Ми 10 років ішли до ЄС, тому що також потрібно було зробити дуже багато реформ – і в юстиції, і в економіці. Викорінити корупцію в першу чергу. Тому що корупція – це означає, що ваш народ обкрадається. Що є група людей, які вивозять усе багатство з країни. І тому перше завдання – щоб Президент працював для всього народу, а не для окремих груп людей», – наголосила Д. Грибаускайте.

У цілому ж величезними є очікування й підтримка П. Порошенка та України за кордоном. Ще до офіційної присяги П. Порошенко зустрівся з президентом США Б. Обамою та лідерами провідних європейських держав. «Більшість голосів, які П. Порошенко отримав на президентських виборах, є доказом рішучості українського народу повернути стабільність своїй країні та подолати проблеми, з якими вона зіштовхнулася», – ідеться в заяві президента Європейської ради Г. ван Ромпея.

За його словами, п'ятий Президент України отримав потужний мандат довіри для просування на шляху реформ і перетворення країни на сучасну та демократичну державу. «Сьогодні у нас є нові можливості для надії. Усі сусіди мають шанувати суверенний вибір України, включаючи її міцні зв'язки з Європейським Союзом та її територіальну цілісність. ЄС – на стороні України та готовий працювати з тими, хто поділяє цілі демократії, процвітання і стабільності», – заявив Г. ван Ромпей.

Позиція ж Росії залишається стриманою, але є певні позитивні зрушення. Зокрема, Росія фактично визнає вибори Президента в Україні, що продемонструвала присутністю посла РФ під час інавгурації Президента України. Щоправда, до остаточного врегулювання відносин між Україною і РФ ще далеко. Посол РФ М. Зурабов висловив певний сумнів із приводу можливостей П. Порошенка швидко стабілізувати ситуацію. За його словами, повноваження П. Порошенка, які відрізняються від повноважень експрезидента В. Януковича, невизначеність із термінами прийняття нової Конституції, перевиборів до Верховної Ради, новим складом Кабміну – усе це вплине на його здатність реалізувати свої наміри на посаді Президента.

Посол також наголосив, що ситуацію у Верховній Раді складно назвати стабільною – у тому сенсі, що рішення про перевибори Президентом України вже фактично прийнято. «В які терміни вони пройдуть, складно сказати. Чи буде до цього моменту прийнята нова Конституція, чи будуть визначені повноваження парламенту, Президента, як виглядатиме уряд... У цьому випадку я лише перераховую обмеження, які, звичайно ж, впливатимуть на здатність Президента реалізувати свої наміри», – заявив М. Зурабов.

Разом з тим він зазначив, що «...обраний Президент України розуміє пріоритети своєї роботи схоже на те, як розуміємо це ми. Значить, тоді можна продовжувати співпрацювати, продовжувати працювати».

Україна готова спільно вирішувати проблеми. На цьому наголосив у своїй промові П. Порошенко. Він запевнив, що шукатиме мирні шляхи вирішення проблеми на Сході України, адже це найважливіше завдання на сьогодні. І вже наступного дня після інавгурації П. Порошенко на засіданні тристоронньої контактної групи з реалізації плану з наведення миру й спокою на Сході України заявив, що вогонь необхідно припинити найближчим часом. «Ми маємо на цьому тижні припинити вогонь. Для мене кожен день, коли вмирають люди, кожен день, коли Україна платить таку високу ціну, є неприйнятним. Тому, по-перше, треба відновити роботу державного кордону України, для того щоб гарантувати безпеку кожного громадянина України, який живе на Донбасі, незалежно від того, які політичні симпатії він має», – наголосив П. Порошенко.

Як інформують ЗМІ, на зустрічі були присутні від України Надзвичайний і Повноважний Посол України в Німеччині П. Клімкін, спеціальний представник генерального секретаря ОБСЄ Х. Тальявіні та Надзвичайний і Повноважний Посол Російської Федерації М. Зурабов. Глава держави наголосив, що сторони мають працювати над реалізацією домовленостей, які були досягнуті в Нормандії під час зустрічі з канцлером Німеччини А. Меркель, президентом Франції Ф. Оландом і президентом РФ В. Путіним. П. Порошенко запропонував проводити засідання тристоронньої контактної групи щодня для опрацювання зробленого та координації подальших дій з реалізації плану мирного врегулювання на Сході України.

Питання припинення вогню на Сході України обговорювалося з представниками різних держав. Зокрема, після інавгурації П. Порошенко зустрівся з президентом Німеччини Й. Гауком. Під час зустрічі Президент України заявив, що Україна очікує звільнення заручників, яких утримують члени незаконних збройних формувань на Сході України.

Він підкреслив також, що Україна очікує від Росії визнання результатів президентських виборів, зазначивши, що волевиявлення було чесним і вільним.

П. Порошенко нагадав про кроки, які буде запропоновано Російській Федерації для врегулювання ситуації. За його словами, керівництво України закличе російську сторону скасувати рішення Ради Федерації РФ про використання Збройних сил РФ на території України.

Крім того, Президент нагадав позицію України про часткове закриття

східного кордону, через який незаконно надходить зброя. Глава держави також зазначив, що очікує від російської сторони підтримки мовних ініціатив, які він оголосив в інавгураційній промові.

У свою чергу Й. Гаук заявив, що Німеччина завжди підтримувала та підтримує євроінтеграційні прагнення України, також наголосив, що він і канцлер Німеччини А. Меркель дуже переживали за майбутнє України.

Деякі експерти не дуже вірять у мирне розв'язання проблем на Донбасі, адже Росія не гарантує підтримки висловлених ініціатив. Натомість, як вважає директор Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння В. Бадрак, поширення зон впливу київської влади має здійснюватися в міру просування вглиб регіонів військових підрозділів з налагодженням повноцінного взаємозв'язку з місцевим населенням. «Багато залежить від того, у якому руслі буде запущена антитерористична операція у своїй наступній фазі. Є думка, що зговірливість кремлівського лідера перебуває в прямій залежності саме від військового успіху Києва. ...Тому варто зіставити вихідні дані, адже жити і воювати “по-новому” країна повинна почати буквально з понеділка (9 червня. – Ред.)», – зазначив В. Бадрак.

На його думку, антитерористична операція у виснажених війною східних областях потребує нової, модернізованої версії. «Звичайно, новообраний Президент України добре розуміє, що завдання не вирішується тільки військовим шляхом. Але наполеонівську формулу “великі батальйони завжди праві” поки ніхто не відміняв. І П. Порошенко, напевно, відчуває, що завдання не вирішується без військової складової – у рівнянні просто не буде вистачати цифр», – вважає військовий експерт.

В. Бадрак позитивно оцінює мирні ініціативи із залученням до діалогу представників Сходу України, що, безсумнівно, відображає надії багатьох українців. Але багато залежить і від того, у якому руслі буде запущена антитерористична операція у своїй наступній фазі.

Не зовсім вірить у швидке вирішення конфлікту воєнний експерт і начальник Центру військово-політичних досліджень Д. Тимчук, який вважає, що заява П. Порошенка про необхідність припинити вогонь на Сході України цього тижня є важко здійсненою. Проте він аналізує три можливі передумови припинення антитерористичної операції цього тижня. «Перший варіант – блискавичне і переможне завершення антитерористичної операції. Це з розряду фантастики. Оскільки з нинішніми темпами і в нинішньому форматі за тиждень антитерористичну операцію закінчити неможливо», – заявив Д. Тимчук.

На його думку, Президенту необхідно терміново змінити керівництво АТО, як у Києві, так і в Ізюмі. «Але, наскільки відомо, в його команді немає авторитетних силовиків. У таких умовах найчастіше спливають різні сумнівні громадяни, і починається зміна шила на мило», – підкреслив експерт.

Він не виключає, що заява П. Порошенка ґрунтується на планах продовжувати АТО, але при цьому є якісь домовленості з В. Путіним.

За словами Д. Тимчука, шанси на швидке проведення АТО різко

зростуть за умови, що президент Росії припинить підтримувати терористів на Сході України, відкличе найманців і забезпечить непрозорість кордону з російського боку. Однак, на його думку, навіть у цьому випадку «місцевий криміналітет під назвою “ополченці” чинитиме опір, тому закінчити АТО за тиждень буде навряд чи можливо».

Третім варіантом Д. Тимчук назвав «здачу» Донбасу, при якій край прогнозовано перетвориться на «кримінальне квазідержавне утворення по типу Придністров'я під протекторатом Росії». «Про це навіть думати не хочеться», – заявив експерт.

Проте хочеться вірити в мирне розв'язання конфлікту. Громадяни України покладають великі надії на нового Президента України. Перші відгуки вітчизняних експертів і політиків щодо інавгурації і промови Президента досить позитивні, але всі очікуватимуть на втілення в життя ідей, запропонованих П. Порошенком. Як зазначив народний депутат О. Доній, промова змістовна і тепер ще важчий етап – втілення озвучених орієнтирів.

«Розум і серце. Чекаємо тепер сильних кроків від Президента. Але й від кожного з нас», – зазначила директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» І. Ключковська.

На думку експертів, П. Порошенко отримав фантастичний шанс та унікальний мандат стати справжнім лідером сучасної української нації, яка проявила себе на Майдані. «Залишається дочекатися ключових кадрових призначень, аби зрозуміти, чи дійсно “шоколадний король” вирішив перетворитися на великого гетьмана», – підкреслює публіцист і правник Г. Друзенко.

Пересічні громадяни сподіваються на стабілізацію в державі. Як зазначила психолог Т. Чайка, хочеться побачити свій народ щасливим. Велика місія стоїть перед П. Порошенком. Люди вже по-іншому дивляться на Президента, не так як раніше. Громадяни покладають великі надії й будуть контролювати владу. Президент має провести докорінні зміни в країні, показати суспільству, якою насправді вона може бути – оновлена, квітуча. «Просто потрібен поштовх. Я відчуваю, що вже через три-п'ять років у нас буде зовсім інша країна», – наголосила психолог.

Політолог В. Фесенко зазначив, що у П. Порошенка є потенціал. Він, і це багато хто визнає, найбільш підготовлений до президентської посади з усіх своїх попередників. До нього люди йшли на посаду Президента з різних позицій, у тому числі будучи прем'єр-міністрами, але в сучасних умовах, наприклад, вільна англійська мова П. Порошенка одразу дає йому істотні переваги. «Ми побачили це останніми днями – вільне спілкування з європейськими лідерами, президентом США. Це дуже важливо, і це принципова перевага П. Порошенка перед усіма його попередниками. Плюс він має досвід – політичний, бізнесовий, дипломатичний. Також у нього хороший лідерський потенціал», – вважає В. Фесенко.

Проте, на думку політолога, перед новим Президентом дуже великі виклики. Непроста ситуація з точки зору внутрішньополітичних обставин.

Йому ще треба буде взяти ситуацію під контроль, сформувати свою команду в державному апараті. «Будь-який президент, коли приходить на посаду, формує команду, а потім її оновлює. Ще ні в кого з президентів не було готової команди. П. Порошенку потрібно не просто формувати команду, яка буде виконувати його волю в державному апараті, а треба щоб ця команда діяла, як він каже, по-новому», – наголосив В. Фесенко.

При цьому експерт звертає увагу на значимості церемонії інавгурації, яка хоч і була скромною та без пафосу, але те, що в Україну приїхали такі різні політики – від віце-президента США Дж. Байдена до президента Білорусі О. Лукашенка, вказує на віру зарубіжних політиків у потужний партнерський потенціал України та його усвідомлення різними країнами світу (*Статтю написано з використанням інформації таких джерел: Змістовний початок... // <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-ukrayini/zmistovniy-pochatok>. – 2014. – 7.06; Порошенко: Вогонь на Донбасі треба припинити цього тижня // <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1517815>. – 2014. – 9.06; Після інавгурації Порошенка Лукашенко говорив про Крим, а Грибаускайте – про подолання корупції // <http://tsn.ua/politika/pislya-inavguraciyi-poroshenka-lukashenko-govoriv-pro-krim-a-gribauskaite-podolannya-korupciyi-353606.html>. – 2014. – 8.06; Порошенко очікує від Росії визнання виборів і підтримки мовних ініціатив // <http://www.pravda.com.ua/news/2014/06/7/7028397>. – 2014. – 7.06; А. Лукашенко: Боевиков, которые воюют против украинцев, нужно уничтожатъ // <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/lukashenko-boevikov-kotorye-voyuuyut-protiv-ukraincev-nuzhno-unichtozhat-527051.html>. – 2014. – 7.06; Країна вистояла. І переможе // <http://www.ukurier.gov.ua/uk/news/krayina-vistoyala-i-peremozhe>. – 2014. – 7.06; Фарион: П. Порошенко унизил український язык, выступив на русском в ВР // <http://vchaspik.ua/politika/265157farion-pporoshenko-unizil-ukrainskiy-yazyk-vystupiv-na-russkom-v-vr>. – 2014. – 7.06; Тимчук вважає нереальними плани Порошенка припинити вогонь на Сході України цього тижня // <http://ua.racurs.ua/news/28878-tymchuk-vvajaie-nerealnyumu-planu-poroshenka-prypynyty-vogon-na-shodi-ukrayiny-cogo-tyjnya>. – 2014. – 9.06).*

Т. Гранчак, заввідділу СІАЗ НБУВ, д-р наук із соц. комунікацій

Позачергові вибори Президента України: зарубіжні відгуки

Позачергові вибори Президента України, які відбулися 25 травня, викликали широкий міжнародний резонанс. Лідери зарубіжних країн як Заходу, так і Сходу, представники міжнародних організацій загалом схвально поставилися до їх проведення.

До останнього моменту головною інтригою залишалось, чи визнає вибори Росія, яка відмовилася надсилати своїх спостерігачів за перебігом виборів. Тим більше що політичний сателіт РФ – **офіційна влада**

невизнаного Придністров'я, на території якого проживає до 90 % зареєстрованих у Молдові українських виборців, блокувала їх голосування. Про це, зокрема, заявив посол України в Молдові С. Пирожков. «Влада регіону відкрито радила українським виборцям не брати участі у голосуванні. Цього разу вибори проходили при тотальній блокаді, у тому числі інформаційній з боку Придністров'я, де проживає 90 % українських виборців», – заявив дипломат.

Незважаючи на це, у виборах взяли участь 470 осіб з регіону, що, на думку С. Пирожкова, є позитивним результатом. Усього у виборах на двох виборчих дільницях, відкритих на території Посольства України в Кишиневі та Консульства у м. Бельци, взяли участь 782 виборці.

У самій **Росії** російське телебачення «встигло» представити своїм глядачам лідера «Правого сектору» Д. Яроша як лідера президентської гонки. В ефірі телеканалу «Первый канал» ведуча випуску новин показала глядачам картинку, на якій Д. Ярош лідирував за результатами голосування на позачергових виборах Президента України з результатом 37,13 % голосів «за».

Як повідомив «Укрінформ» з посиланням на джерела в Службі безпеки України, інформація російського «Першого каналу» про нібито перемогу Д. Яроша на президентських виборах в Україні була наслідком спланованої та підготовленої провокації проти України. Про це інформує «Українська правда» (<http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/26/7026662>).

«СБУ і Держспецзв'язку у співпраці з українськими ІТ-фахівцями виявили, локалізували й остаточно знешкодили ВПЗ (вірусне програмне забезпечення), вірусну атаку, яка повинна була спрацювати в поствиборний період підрахунку голосів на сайті ЦВК», – повідомили джерела. За словами джерел, вірус був знешкоджений за 40 хв до виходу сюжету в ефір «Першого каналу». Але, очевидно, про це не встигли дізнатися в Москві, адже ніщо не завадило «Первому каналу» подати в ефір «фейкову» новину, яка за фактом навіть не відбулася.

Та обставина що «Первый канал» укотре поширив брехню, підтвердили і в ЦВК України. Глава прес-служби ЦВК К. Хівренко зазначив, що інформація, яка була розміщена на телеканалі «Первый канал», є черговим елементом інформаційної війни, на додаток до «гарячої» війни проти України, яка триває в східних областях.

Сумніви в легітимності проведених в Україні виборів висловлюють окремі російські експерти й політики. Зокрема, на думку **політолога й професора Вищої школи економіки О. Матвейчева**, якого цитує газета «Известия», Росія навряд чи визнає підсумки виборів. Вибори стануть каталізатором чергового розколу в Україні, оскільки конкуруючі партії не зможуть домовитися про мирне співіснування, вважають «Известия».

У свою чергу **лідер комуністичної партії РФ Г. Зюганов** заявив, що визнавати легітимними президентські вибори в Україні не можна, інформує «РИА “Новости”» (<http://ria.ru/politics/20140526/1009432502.html#ixzz32q0kj9Um>). «Я як політик і представник громадянського суспільства не

визнавав і не визнаю таких виборів. Це ганьба», – сказав він в ефірі телеканалу «Россия 24».

Всеросійський центр вивчення громадської думки (ВЦВГД) провів опитування про ставлення росіян до виборів Президента України. Його результати також публікують на своїх сторінках «Известия».

За даними газети, більшість росіян – 64 % – знали про те, що в Україні відбуваються вибори Президента, а 24 % не лише знали, а й уважно стежили за перипетіями виборчої кампанії.

Утім, хто б не переміг на виборах, росіяни не чекають серйозних поліпшень у відносинах України та Росії. Більшість (44 %) не бачать серед учасників президентської гонки політика, який міг би відновити діалог Москви і Києва, стверджують «Известия».

Скептично росіяни оцінюють і вплив виборів на внутрішньополітичну ситуацію в країні. 36 % вважають, що поява нового Президента ніяк не вплине на розвиток суспільно-політичної кризи в Україні.

35 % упевнені, що криза ще більше загостриться. Таким чином, 71 % росіян не чекає позитивних змін від виборів в Україні, підбиває підсумок газета. У те, що новообраний лідер виявиться здатним поліпшити ситуацію, вірять лише 8 % опитаних.

При цьому найбільш критично до результатів українського волевиявлення налаштовані москвичі та петербуржці, підкреслюють «Известия».

Керівник управління політичних досліджень ВЦВГД С. Львов не здивований скептичним ставленням росіян до виборів в Україні. На його думку, росіяни не сприймають президентську гонку в Україну як серйозний політичний процес: «Кандидати сприймаються як певне збіговисько антигероїв».

Разом з тим напередодні президентських виборів в Україні **президент Росії В. Путін** заявив, що поважатиме вибір українського народу. Про це російський лідер заявив під час Санкт-Петербурзького економічного форуму. «Ми розуміємо, що люди в Україні хочуть, щоб країна вийшла з цієї тривалої кризи. Поза сумнівом, ми з повагою поставимося до вибору українського народу, будемо дивитися, що відбувається», – сказав він і підкреслив, що Москва зацікавлена в тому, щоб на її західних рубежах, у «братській» Україні запанував порядок і спокій.

Згодом, під час зустрічі з журналістами зарубіжних інформгентств, В. Путін підтвердив свою позицію. На його переконання, «було б набагато логічнішим виконати домовленості, хоча б в усіченому вигляді, яких було досягнуто між Президентом В. Януковичем і опозицією 21 лютого поточного року. Не ставити від початку, з перших кроків, під сумнів хоч якусь долю легітимності майбутньої української влади у зв'язку з тим, що при юридично чинному Президенті України не можна проводити вибори іншого президента, це очевидний факт, достатньо відкрити Конституцію України і подивитись, що там написано». За словами В. Путіна, він вважає, що було б більш доцільним провести спочатку референдум, прийняти нову Конституцію

держави і на її основі провести вибори. «Утім, діюча сьогодні в Києві влада і ті люди, які владу контролюють, вирішили йти іншим шляхом. Вони хочуть спочатку провести вибори, а потім зайнятися змінами. Якими змінами, поки що мало зрозуміло, це ж завжди питання дискусій і певних домовленостей у суспільстві», – заявив В. Путін.

Водночас президент РФ додав, що Росія в будь-якому випадку зацікавлена в тому, щоб були створені умови, спрямовані на стабілізацію ситуації, хоча наразі, у контексті заявлених Україною намірів із зміни Основного закону, він прогнозує загострення політичної боротьби всередині країни, адже питання майбутніх повноважень Президента України залишається відкритим.

«Ми, безумовно, я вже сказав, будемо поважати вибір українського народу і будемо працювати з органами влади, які формуватимуться на основі цих виборів», – додав при цьому В. Путін.

Позитивним сигналом у цьому контексті стали заяви з приводу виборів в Україні **спікера Держдуми РФ С. Нарішкіна** та **керівника МЗС РФ С. Лаврова**.

Зокрема, **С. Нарішкін** вважає, що президентські вибори в Україні – це крок до повернення країни в правове поле. Про це з посиланням на «РІА «Новості»» повідомляє видання «Коментарі» (<http://comments.ua/world/470050-gosduma-rf-schitaet-vibori-ukraine.html>). «Загалом, вибори – це крок вперед до повернення держави в правове поле... Це крок вперед на тлі людневого держперевороту і того беззаконня, яке твориться в країні, – сказав С. Нарішкін під час зустрічі з головою політичної Групи об'єднаних європейських лівих у ПАРЄ Т. Коксом. – До вибору українського народу ми ставимося з повагою».

«Звичайно, вибори не можна назвати в повному сенсі вільними, демократичними, якщо мати на увазі ту обставину, що на кандидатів на пост Президента чинився шалений тиск, якщо мати на увазі триваючу по суті каральну військову операцію проти цивільного населення на Південному сході України і якщо мати на увазі обмеження у діяльності ЗМІ, які відображають, по суті, одну точку зору – вигідну діючій владі», – заявив спікер Держдуми.

Він зазначив, що кандидатам на пост Президента надходили, зокрема, погрози фізичного насильства, у зв'язку з чим кілька кандидатів змушені були зняти свої кандидатури з виборчих перегонів. «Ми повинні ясно розуміти і давати собі звіт, що до виходу з кризи ще дуже далеко. Особлива відповідальність лежить на тому, хто на виборах зібрав найбільшу кількість голосів, очевидно, це П. Порошенко», – додав С. Нарішкін.

Водночас спікер Держдуми висловив сподівання, що П. Порошенко зробить необхідні зусилля, щоб Україна повернулася на шлях цивілізованого розвитку.

У свою чергу **міністр закордонних справ РФ С. Лавров**, коментуючи проведення президентських виборів в Україні, зазначив, що вони відбулися «не без проблем», але в цілому це позитивний крок. Про це С. Лавров сказав

26 травня в Москві на прес-конференції з міністром закордонних справ Південного Судану. «Передвиборна кампанія була не без проблем, далеко не всі кандидати на пост Президента змогли дійти до кінця дистанції, причому не тому, що не хотіли цього, а тому що не було створено нормальних умов, були випадки залякування, побиття, підпалів будинків кандидатів. Були випадки, коли перешкоджали проведенню виборчої кампанії, не пускали літак одного з кандидатів і так далі, – вважає С. Лавров. – Багато хто був вимушений знятися з перегонів, зокрема побоюючись за життя перед лицем погроз, що надходили до них. Той факт, що голосування було організоване в багатьох областях України, напевно, у цілому це позитивний факт».

Водночас С. Лавров зазначив, що Росія з повагою ставитиметься до волевиявлення українського народу. «Головне, напевно, тільки щоб нинішня влада з повагою ставилася до своїх громадян, з повагою ставилася до народу і забезпечувала досягнення компромісних домовленостей, які враховують інтереси всіх політичних сил, всіх етнічних, релігійних груп, – додав міністр. – Ми чуємо, що говорить П. Порошенко про свої наміри, що стосуються відносин із РФ, називає ці відносини найважливішими. Ми, як неодноразово говорив президент (В. Путін), готові до діалогу з представниками Києва, готові до діалогу з П. Порошенком».

При цьому він підкреслив, що не хотів би, щоб заявлена готовність до діалогу з боку П. Порошенка була обумовлена якимись застереженнями. «Зокрема, він (Порошенко) згадав, що буде готовий до діалогу з нами за посередництва ЄС і США. Нам посередники не потрібні, ми готові співпрацювати і з ЄС, і з США в тому, що стосується сприяння в реалізації “дорожньої карти”, але для відносин із Україною, щоб нам були потрібні якісь посередники, – я в цьому сумніваюся», – заявив С. Лавров.

Він звернув увагу, що, за словами В. Кличка, при формуванні команди П. Порошенка можна розглянути кандидатуру М. Саакашвілі. «Думаю, що його вже точно не треба робити посередником у відносинах між нашими країнами», – сказав С. Лавров.

За словами очільника російського МЗС, прямі зв'язки між Москвою та Києвом існують і ніколи не переривалися, Росія готова налагоджувати «прагматичний, рівноправний діалог на тій основі, яка існує, – виконанні всіх наявних домовленостей, зокрема в торговельно-економічній, газовій сфері, і пошук тих розв'язок, які у відносинах РФ і України зберігаються». При цьому С. Лавров зазначив, що Росія очікуватиме офіційні результати виборів.

Щоправда, пізніше тональність відгуків представників Кремля дещо змінилась і вже 27 травня ЗМІ звернули увагу на те, що в Раді Федерації заговорили про нелегітимність нового Президента. Зокрема, за словами **голови комітету з конституційного законодавства і державного будівництва А. Клішаса**, вибори Президента України не означають появи легітимної влади в країні.

За словами російського політика, призначення та проведення виборів не дає змоги говорити про легітимність новообраного Президента у той час, коли країна «перебуває в умовах громадянської війни». Також, заявив

А. Клішас, наразі досі не відомо, «якими повноваженнями буде володіти новообраний глава держави».

Не виключено, що такі зміни в офіційному коментуванні виборів Президента в Україні з боку Росії пов'язані із заявами, зробленими потенційним переможцем президентських перегонів П. Порошенком напередодні (зокрема, стосовно намірів повернути Крим) та активізацією АТО на Сході України.

Свою повагу до вибору українського народу та готовність до співпраці висловило **МЗС Білорусі**. Про це йдеться в спеціальній заяві, розміщеній на сайті відомства. «Білорусь поважає вибір українського народу та готова до подальшої конструктивної співпраці зі своїм сусідом», – ідеться в заяві.

При цьому у відомстві зазначили, що виборча кампанія відбувалася в жорсткій і напруженій ситуації, а частина громадян не була залучена до виборчого процесу. «Сподіваємося, що вибори стануть значним кроком на шляху відновлення взаємопорозуміння, нормалізації ситуації у країні та побудови повноцінної вертикалі влади», – наголосили в МЗС Білорусі.

Міністерство закордонних справ Республіки Казахстан опублікувало заяву щодо підсумків дострокових виборів Президента України, що відбулися 25 травня 2014 р., передає BNews.kz з посиланням на зовнішньополітичне відомство.

«У Казахстані вітають проведення виборів Президента України, які забезпечили волевиявлення громадян країни при спостереженні з боку ОБСЄ та інших міжнародних організацій. Голосування, що відбулося, стало важливим кроком на шляху до нормалізації ситуації в Україні.

Казахстан сподівається, що вибори сприятимуть розвитку всеосяжного загальнонаціонального діалогу і врахуванню інтересів всіх політичних сил і регіонів країни в рамках конституційної реформи, яка триває, зміцненню миру і злагоди в Україні.

Ми з повагою ставимося до вибору українського народу і послідовно підтримуватимемо зусилля світової спільноти, спрямовані на зміцнення політичної стабільності, консолідацію суспільства, подальший економічний і демократичний розвиток України», – ідеться в повідомленні.

У свою чергу **Китай** заявив, що поважає вибір українського народу. Про це інформує видання «Коментарі» (<http://ua.comments.ua/world/231848-ssha-britaniya-i-kitay-tezh-zalishilisya.html>). «Ми сподіваємося, що сторони будуть дотримуватися діалогу, продовжать врегулювання української кризи політичними методами з метою стабілізації там ситуації, – сказав офіційний представник МЗС КНР Ц. Ган. – Ми цінуємо наші відносини з Україною і будемо докладати зусиль для їх зміцнення».

Президент США Б. Обама від імені всіх американців привітав український народ з тим, що він домігся того, що його голос був почутий під час голосування в рамках президентських виборів, які відбулися 25 травня. «Незважаючи на провокації і заворушення, мільйони українців прийшли на виборчі дільниці по всій країні; і навіть на Сході України, де сепаратистські угруповання, за підтримки Росії, прагнули позбавити права проголосувати

цілі регіони, деякі сміливі українці все ж таки змогли вкинути свої бюлетені. Ми схвалюємо рішучість усіх тих, хто взяв участь у виборчому процесі, а також ті зусилля, які український уряд здійснив задля успішного проведення цих виборів, незважаючи на всі перешкоди.

Протягом останніх кількох місяців український народ постійно демонстрував своє бажання вибрати своїх лідерів без якогось втручання, а також свої наміри жити в демократії, яка надасть їм можливість вирішувати своє майбутнє без насильства і залякувань. Ці вибори є ще одним важливим кроком вперед з боку українського уряду до об'єднання всієї країни і для налагодження контакту з усіма громадянами, щоб їхні надії і бажання було втілено», – ідеться в привітанні президента США, розміщеному на сайті Посольства США в Україні.

При цьому США сподіваються слідом за виборами Президента України й на оновлення Верховної Ради. «Сполучені Штати Америки сподіваються на плідну співпрацю з наступним Президентом, а також із новим парламентом, який оберуть у демократичний спосіб, щоб підтримати зусилля, спрямовані на проведення важливих політичних й економічних реформ в Україні. Ми також продовжуємо підтримувати суверенітет і територіальну цілісність України, а також засуджуємо окупацію Криму Росією, не визнаємо спроби анексування Криму з боку Росії і залишаємося відданими співпраці з Україною і нашими партнерами задля знайдення мирного вирішення цього конфлікту», – наголошується в привітанні Б. Обами.

В американському **Конгресі** називають вибори Президента, що відбулися 25 травня в Україні, невдачею для президента Росії В. Путіна і висловлюють упевненість, що П. Порошенко зможе об'єднати країну. Про це йдеться в заявах представників міжнародних комітетів обох палат Конгресу США, передає «Цензор.НЕТ» з посиланням на «Укрінформ».

«Ці вибори стали чистою перемогою української демократії і великою невдачею для зусиль В. Путіна розділити країну. Голосуючи, українці в усіх регіонах показали свою прихильність єдиній, незалежній і демократичній Україні», – підкреслив у своїй заяві **голова Комітету в закордонних справах палати представників США Е. Ройс**. Він зазначив, що у квітні під час зустрічі з П. Порошенком в Україні «був вражений розмовою з ним про відновлення країни, у тому числі про давно назрілі і вкрай необхідні реформи, щоб покласти край корупції і сприяти економічному зростанню і національній єдності». Тепер, зазначив конгресмен, «слова повинні стати ефективними діями».

Представник Комітету міжнародних відносин сенату США Б. Коркер зі свого боку висловив сподівання, що нинішні вибори стануть «моментом початку нових перетворень» в Україні. «Я натхнений тим, що народ України обрав з рішучим відривом П. Порошенка, і він тепер зможе працювати над об'єднанням країни», – зазначив сенатор. Водночас він сказав, що обрання Президента – важливий крок для України в «рішенні важких завдань з підняття економіки, викорінення корупції та росту сильних і демократичних інститутів».

При цьому представники обох палат Конгресу США наголосили на важливості міжнародної підтримки для офіційного Києва та підкреслили, що Сполучені Штати Америки й надалі будуть разом з Україною в процесі її становлення.

Відповідно до заяви **керівника бюро Держдепартаменту США з питань демократії, прав людини і трудових відносин Т. Малиновського**, президентські вибори в Україні спростували твердження про засилля крайньо-правих у країні. «Вони отримали близько 2 %, набагато менше, ніж у Західній Європі», – написав американський дипломат у понеділок, 26 травня, у своєму мікроблозі в Twitter.

Свою підтримку виборам в Україні висловили представники європейської спільноти. Зокрема, **один зі спостерігачів ОБСЄ на президентських виборах в Україні, депутат бундестагу К.-Г. Вельман** в інтерв'ю Deutsche Welle заявив, що переконаний, що світова спільнота визнає результати виборів, незважаючи на те що в ряді регіонів голосування було зірвано. «...Я думаю, світове співтовариство й ОБСЄ визнають легітимність цих виборів, – заявив К.-Г. Вельман. – Адже ми не можемо допустити, щоб відносно невелика група сепаратистів брала в заручники всю країну й перешкоджала проведенню демократичних виборів. Україні необхідний стабільний уряд і демократично обраний Президент. Це, до речі, потрібно й Росії, щоб було з ким надалі проводити переговори».

Голова Комітету Європарламенту з питань зовнішньої політики Е. Брок зі свого боку привітав П. Порошенка з його ймовірною перемогою на виборах і закликав Росію визнати результати голосування. Про це повідомляє сайт Deutsche Welle. «Ми закликаємо Росію визнати результати голосування й конструктивно співпрацювати з новим Президентом», – заявив Е. Брок. За його словами, люди в Україні не піддалися залякуванню й проголосували за єдність країни та демократію.

Глава представництва ЄС в Україні Я. Томбінський заявив, що задоволений тим, як відбулися вибори в Україні. «Ми бачимо, що ці вибори відбулися в більшості регіонів України і є найбільш чесними за останні 20 років. Я сподіваюся, що Росія після оприлюднення офіційних результатів також визнає ці вибори. Бо поки підстав щось стверджувати немає», – додав він.

Генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд також привітав українців з вибором нового Президента. «Я вітаю український народ з обранням нового Президента України і П. Порошенка із завоюванням його підтримки в першому турі», – сказав він. За його словами, «цей чіткий мандат має стати важливим кроком на шляху врегулювання політичної кризи в Україні».

«Я вірю, що новий Президент діятиме рішуче, щоб відновити мир і демократію в країні. Він може розраховувати, що Рада Європи продовжить надавати підтримку Україні в процесі реформ, зокрема реформи Конституції. Повну повагу демократії, прав людини і верховенства закону – це єдиний спосіб для українського народу гарантувати процвітаюче та мирне майбутнє

своєї країни», – зазначив Т. Ягланд.

За словами **міністра закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайера**, Німеччина вітає демократичні президентські вибори в Україні й чекає такої ж оцінки від Російської Федерації. «Я радий, що вибори відбулися. Ще чотири тижні тому ми сумнівалися. Я радий, що день виборів обійшовся без великого кровопролиття. Я сподіваюся на результат, який буде однозначним. Щоб країна могла швидко повернутися до спокою, а також політичної та економічної стабілізації», – сказав він.

Міністр також зазначив, що «з інтересом сприйняв слова В. Путіна, що за певних умов Росія поважатиме вибори. Це все позитивні сигнали у випадку, якщо все буде так, як обіцяно».

Глава британського МЗС В. Хейг вважає, що голосування на виборах Президента продемонструвало рішучу підтримку громадян України проведення нових реформ. «Я вітаю громадян України, які продемонстрували свою рішучість у голосуванні на сьогоднішніх (25 травня) історичних президентських виборах», – сказав він.

За його словами, висока явка виборців продемонструвала бажання українського народу вирішувати своє майбутнє без втручання ззовні. «Я шкодую, що збройні банди сепаратистів, які нібито представляють себе “мирними активістами”, намагалися перешкодити жителям Донецька і Луганська реалізувати своє право на волевиявлення», – додав В. Хейг.

При цьому він віддає належне членам виборчих комісій, які були піддані неймовірному залякуванню в цих регіонах, але прагнули виконати свої зобов'язання. Також він похвалив тих громадян Східної України, які подолали всі перешкоди, щоб взяти участь у голосуванні.

На його думку, кожен голос був зразком індивідуального акту мужності. «Об'єднане Королівство, як і переважна більшість міжнародної спільноти, твердо прихильне суверенітету, незалежності та територіальній цілісності України», – зазначив британський міністр.

В. Хейг підтвердив, що саме тому Велика Британія не визнає незаконної анексії Криму Росією. «Сьогодні (25 травня) українці послали рішучий сигнал своєї підтримки реформам і новому майбутньому країни», – стверджує британський міністр.

Він повідомив, що Велика Британія з нетерпінням чекає початку співпраці з новим Президентом з приводу реалізації реформ, які можуть задовольнити сподівання народу України.

Глава шведського МЗС К. Більдт задоволений попередніми результатами виборів в Україні. «Чистий результат для П. Порошенка як нового Президента є хорошим результатом для України і для Європи. Вітаємо!» – написав К. Більдт.

На думку **посла Литви в Україні П. Вайтікунаса**, новообраному Президенту України необхідно буде будувати нову країну й це можливо буде зробити навіть з наявними внутрішніми проблемами. «Це можливо – створити нову країну, нове суспільство, використовуючи приклад і досвід таких країн, як Грузія, Південна Корея, Ізраїль. Країн, які воюють за своє

існування. Ці країни зуміли поліпшити бізнес-клімат – я маю на увазі Грузію, а Південна Корея – це взагалі держава з високорозвинутою економікою та демократичним суспільством», – сказав П. Вайтікунас.

Президент Польщі Б. Коморовський привітав у телефонній розмові кандидата на пост Президента України П. Порошенка з перемогою на виборах і запросив відвідати Польщу 3–4 червня, коли країна святкуватиме 25-ту річницю перших у комуністичному блоці частково вільних виборів у парламент. Із цієї нагоди в Польщу приїде президент США Б. Обама, який планує 3 червня зустрітися з главами країн Центральної і Східної Європи.

Б. Коморовський також висловив сподівання на те, що після виборів ситуація в Україні стабілізується.

Екс-президент Польщі А. Квасневський у свою чергу вважає дуже важливим для України, що вибори Президента закінчаться вже після першого туру. Про це він сказав «Польському радіо». «Якщо цей результат – правдивий, то це означає чудовий мандат. Такого не мав ніхто. І, що важливо, ми економимо три тижні, дуже гострого поєдинку між Ю. Тимошенко і П. Порошенком», – сказав політик.

За словами екс-глави Польщі, новий Президент України матиме велике значення для стабілізації держави. При цьому, на думку А. Квасневського, «необхідно розширити формулу уряду і включити представників Східної України», що було б сигналом для жителів Сходу про те, що вони потрібні новій Україні.

Слід зауважити, що позитивним моментом для результатів виборів є те, що міжнародні спостерігачі не зафіксувала істотних порушень на виборах Президента України. Про це заявив **голова місії міжнародних спостерігачів Європейської організації з моніторингу за виборами (ENEMO) в Україні П. Новотний**. «Нами не було помічено ніяких дуже поганих порушень, тільки виключно ізольовані випадки. Тому наразі кажемо, що вибори відбуваються позитивно», – зазначив П. Новотний.

«Більшість спостерігачів оцінюють вибори в Україні позитивно на 95 %. Ми сподіваємося, що ЦВК зробить усе можливе, щоб цей виборчий процес був прозорим, а саме підрахунок голосів і винесення результатів. Звичайно, занепокоєння викликають акти насильства в Луганську й Донецьку, але влада робить усе можливо, щоб вибори були якомога прозорішими», – зазначив керівник місії.

Із заявою про те, що президентські вибори в Україні були організовані й проведені відповідно до міжнародних зобов'язань і стандартів демократичних виборів, виступила **група офіційних спостерігачів Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ)**. Заяву озвучив на брифінгу генеральний секретар ГУАМ В. Чечелашвілі, передає «Цензор.НЕТ» з посиланням на «РБК-Україна».

«Президентські вибори в Україні були організовані і проведені відповідно до міжнародних зобов'язань і стандартів демократичних виборів, включаючи зобов'язання і стандарти ОБСЄ і Ради Європи, а також національного законодавства України, правил і процедур, розроблених

Центральною виборчою комісією України... Вибори пройшли в дусі змагальності і в цілому можуть бути оцінені позитивно – як вільні і справедливі», – заявив В. Чечелашвілі. За його словами, щодо загального виборчого процесу, організації виборів і діяльності комісій на виборчих дільницях, група спостерігачів ГУАМ задоволена підсумками моніторингу.

Зауваження, які є в групі, не могли вплинути на результати голосування.

В. Чечелашвілі зазначив, що заява була зроблена на підставі спостереження на 52 виборчих дільницях виборчих округів Києва № 217, 219, 220, 222, 223, семи виборчих дільницях виборчого округу м. Бориспіль № 99 і п'яти виборчих дільницях виборчого округу м. Бровари № 98.

Міжнародна місія Світового конгресу українців (СКУ) зі спостереження за президентськими виборами в Україні, у свою чергу, зазначає, що явка виборців на дільницях висока і вибори відповідають міжнародним стандартам проведення демократичних виборів. Про це йдеться в повідомленні прес-служби СКУ.

Коментуючи проміжні підсумки виборів Президента в Україні, **колишній радник президента РФ А. Ілларіонов** написав у своєму блозі, що головним результатом виборів стала смерть путінського міфу про так званий розкол країни. «Найголовніший результат президентських виборів (25 травня. – Авт.) – це формально-юридична смерть путінського міфу про так званий розкол України на західно-центральну і південно-східну частини, на “западенців” і російськомовних, на “Бандерівщину” і “Новоросію”. Це похорон путінського плану з поділу України», – вважає експерт.

На думку А. Ілларіонова, ці вибори стали остаточним завершенням 20-річного періоду «українізації», важливого етапу на шляху європеїзації України. «Уперше за два десятиліття виборів у незалежній Україні глава держави обраний не голосами жителів Сходу України проти голосів жителів її Заходу і не голосами жителів Заходу проти голосів жителів її Сходу. Уперше Президент України обраний голосами усієї України, голосами жителів усіх великих українських макрорегіонів», – підкреслив экс-радник В. Путіна.

«Більше того, – зазначає А. Ілларіонов, – чотири лідируючі кандидати – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, О. Ляшко і А. Гриценко, незалежно від деталей їхніх програм і персональних особливостей, політично є Заходом і Центром України, а не Сходом і Півднем. При цьому сумарна кількість отриманих ними голосів – приблизно 83 % (за даними екзит-полів). Це означає абсолютну перемогу **національного вибору українськими громадянами західного варіанта розвитку єдиної України**. Кількість голосів, отриманих найбільш популярним кандидатом, якого можна розглядати як кандидата “Сходу”, С. Тігіпком (4,8 %), а також найбільш популярним путінським кандидатом М. Добкіним (2,1 %), означає, що проекти В. Путіна із захоплення України, із встановлення контролю над Україною, з розділу України зазнали нищівної поразки.

Іншими словами, проміжним підсумком десятимісячної путінської війни проти України, незважаючи на неодноразові заяви путінських пропагандистів

про нібито його неймовірні “успіхи і перемоги”, виявився тотальний крах планів Путіна в Україні. Україна не стала бандерівською. Або антиросійською. Україна, практично вся Україна, стала антипутінською. І орієнтованою на інтеграцію в західний, тобто в сучасний світ».

З цим висновком співзвучна думка, висловлена **російським політологом А. Піонтковським** виданню «Росбалт». Експерт назвав три важливі результати позачергових виборів Президента України.

По-перше, вибори спростували тезу російської влади про домінування фашизму в Україні. «Кандидат на пост Президента України, президент Всеукраїнського єврейського конгресу В. Рабинович набрав на них приблизно стільки ж голосів, скільки два націоналістичні кандидати – О. Тягнибок і Д. Ярош – разом узяті», – зазначив експерт.

По-друге, вибори продемонстрували, що ніякої «Новоросії» не буде. Вони показали, що за межами Донецької та Луганської областей проросійські сили підтримки не отримали. У всіх східних областях, за винятком цих двох, виборці голосували приблизно так само, як і в інших частинах України. «Це були перші вибори, де не було розколу на захід і схід», – вважає політолог.

І останнім, але не менш важливим результатом, на його думку, з яким можна цілком погодитися, стало те, що Україна довела, що відбулася як держава і як політична нація (*Матеріал підготовлено з використанням інформації*

таких

джерсел:

<http://www.rosbalt.ru/main/2014/05/26/1272955.html>;

<http://aillarionov.livejournal.com/689068.html#cutid1>;

<http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/26/7026689/>;

<http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/26/7026653/>;

<http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/26/7026662/>;

http://censor.net.ua/news/287097/ukrainskie_vybory_svobodnye_i_spravedlivye_guam;

http://dt.ua/UKRAINE/vibori-vidpovidayut-mizhnarodnim-standartam-svitoviy-kongres-ukrayinciv-143934_.html;

http://tvi.ua/new/2014/05/26/u_obsye_perekonani_scho_svit_vyznaye_vybory_v_ukrayini;

<http://ukr.segodnya.ua/ukraine/vybory-prezidenta-v-ukraine-reakciya-mirovoy-obshchestvennosti-523474.html>;

<http://www.unn.com.ua/uk/news/1347069-e-brok-privitav-p-poroshenka-z-yogoy-movirnoyu-peremogoyu-na-viborakh>;

<http://vesti.ua/strana/53190-putin-zajavil-o-gotovnosti-priznat-vybory-v-ukraine>;

<http://tsn.ua/vybory-2014/mizhnarodni-sposterigachi-ne-pobachili-suttyevih-porushen-pid-chas-viboriv-prezidenta-ukrayini-351489.html>;

http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2014/05/140526_vc_belarus_ukraine_election.shtml;

<http://www.zakon.kz/4627113-mid-rk-prezidentskie-vybory-vazhnyjj.html>;

<http://ua.comments.ua/world/231848-ssha-britaniya-i-kitay-tezh-zalishilisya.html>;

<http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/uk/statements/wh-elections-ukraine-25052014.html>;

http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2014/05/140526_rus_press.shtml;

<http://censor.net.ua/n287153>;

<http://gigamir.net/news/politics/pub837265>;

<http://radio24.ua/news/showSingleNews.do?objectId=17353>;

<http://www.0692.ua/news/543039>).

Відкриття ринків Європейського Союзу для України та перспективи їх освоєння українськими товаровиробниками

1. Сучасний стан експорту українських товарів на ринки країн-членів Європейського Союзу

Нещодавно ухвалене Європейським Союзом (ЄС) рішення про одностороннє скасування на найближчі півроку зовнішньоекономічних обмежень для України, передбачене Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, і перспективи підписання в недалекому майбутньому економічних положень зазначеної Угоди, що передбачають створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною і ЄС, актуалізували проблеми вдосконалення структури та збільшення обсягів українського експорту до країн-членів ЄС.

До того ж Європейський Союз, поряд із країнами СНД та Азії, є одним з ключових міжнародних ринків збуту для українських товарів і відіграє важливу роль у розвитку українського експорту. У географічній структурі українського експорту на ЄС у 2013 р. припадало 26,5 % від сукупної вартості експорту українських товарів (у 2012 р. – 24,9 %). На країни Азії, у цілому, (далеке зарубіжжя, крім Кіпру, що є членом ЄС) у 2013 р. припадало 26,3 % експорту українських товарів, а на країни СНД у 2013 р. – 34,8 % (з них на Росію – 23,8 %). Утім, нинішня, м'яко кажучи, недружня зовнішня, у тому числі й економічна політика Росії щодо України створює додаткові невинуватені перепони на шляху українського експорту не лише до Росії, а й, певною мірою, до інших країн СНД, насамперед Білорусі та Казахстану.

За таких обставин об'єктивно зростає роль зовнішньоекономічних зв'язків України з державами-членами ЄС. Щоправда, макроекономічні умови експорту українських товарів до країн ЄС останнім часом ускладнювалися через непростий стан європейської (бюджетна криза в зоні євро, економічна стагнація в ЄС) та української (затяжна рецесія та загроза економічного спаду) економік. Звичайно, зазначені обставини вплинули на динаміку вітчизняного експорту до ЄС. У 2012 р. експорт українських товарів до ЄС скоротився на 5,0 % порівняно з попереднім роком. У 2013 р. вартість експорту вітчизняних товарів до ЄС зменшилася ще на 2,1 %. Утім, треба підкреслити, що протягом двох останніх років спостерігалось скорочення обсягів експорту українських товарів на багатьох міжнародних ринках, яке минулого року перейшло в загальне скорочення вартості експорту українських товарів. Причому в 2013 р. експорт українських товарів до ЄС скоротився менше, ніж до країн СНД (–12,8%) та Азії (–4,9 %).

До зазначеного вище можна додати, що ситуація з експортом

українських товарів до країн-членів ЄС у I кварталі 2014 р. була кращою, ніж з експортом до країн Митного союзу. Загальна вартість експорту українських товарів у I кварталі 2014 р. скоротилася на 6,9 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, тоді як до РФ експорт українських товарів скоротився на 24,4 %, до Білорусі – на 29,2 %, а до Казахстану – зменшився у 2,2 рази. З іншого боку, обсяги експорту українських товарів у I кварталі 2014 р. скоротилися порівняно з аналогічним періодом минулого року лише до 11 країн-членів ЄС, тоді як до 17 країн-членів ЄС обсяги експорту українських товарів зросли. Причому з 13 держав-членів ЄС, обсяги щорічного експорту українських товарів до яких у 2012–2013 рр. перевищували 500 млн дол. США окремо щодо кожної з цих країн, зростання українського експорту (до того ж іноді вельми значне) спостерігалось по 12 країнах ЄС. Лише до Франції в цей період експорт українських товарів скоротився в 1,8 рази. Звичайно, на підставі статистичних даних лише за I квартал 2014 р. ще не можна робити висновки щодо радикальних змін у географічній структурі українського експорту. Однак, з іншого боку, повністю ігнорувати ці дані теж не варто. Не виключено, що певне переміщення акцентів в експорті вітчизняних товарів зі східного напрямку на західний усе-таки відбувається.

Водночас перспективне значення ринку ЄС для українських експортерів надалі визначатиметься не лише його обсягами, а й тією роллю, яку практика освоєння цього ринку українськими товаровиробниками та набутий ними відповідний досвід матимуть для подальшого вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств і їх експансії на інші міжнародні ринки, особливо ринки розвинутих країн світу.

Серед держав-членів ЄС, з певними застереженнями, можна виділити три категорії торгових партнерів, український експорт до яких різниться за своїми обсягами та структурою. Перша група, так би мовити, «старі» члени ЄС, традиційні капіталістичні держави. Хоча внутрішньо ця група країн в економічному й соціально-політичному плані доволі неоднорідна. Друга група держав-членів ЄС – колишні соціалістичні країни Європи. Третя група – колишні республіки СРСР, тобто країни Балтії. Відмінності в обсягах і структурі нинішнього українського експорту до цих країн значною мірою обумовлені умовами та історією попередньої взаємної торгівлі України з цими державами.

Із традиційними капіталістичними державами, які відносять до категорії «старих» членів ЄС, зовнішньоторговельні зв'язки українських підприємств із партнерами з означених країн ще в радянський період часто мали не прямий, а опосередкований характер, тобто здійснювалися через посередництво загальносоюзних міністерств і відомств, які були в Москві. Насамперед це стосувалося середніх за розміром підприємств. Утім, і безпосередні контакти великих підприємств з іноземними партнерами також відбувалися значною мірою під патронатом та за участі відповідних зовнішньоекономічних підрозділів відповідних відомств з Москви. Такий історичний багаж, звичайно, позначився на зовнішньоторговельній

діяльності підприємств уже незалежної України. По суті, вітчизняні підприємства саме в період незалежності накопичували власний практичний досвід освоєння ринків держав – «старих» членів ЄС. При цьому треба брати до уваги, що внутрішні ринки цих країн насичені різноманітними товарами, на них панує гостра конкуренція, а конкуренти українських підприємств, як місцевого походження, так і з третіх країн, як правило, мають значно більший практичний досвід у сфері міжнародної конкуренції, ніж українські підприємства.

Досвід економічних зв'язків українських підприємств із партнерами з колишніх соціалістичних країн, у тому числі й безпосередніх контактів, значно більший, ніж зв'язків зі старими членами ЄС. Та й обсяги взаємної торгівлі України із соціалістичними країнами Європи в радянський період (хоча й за посередництва відповідних міністерств і відомств СРСР) теж були вельми значними. Що ж стосується держав Балтії, то тут на користь українських експортерів працює не лише історія взаємних економічних зв'язків, які були свого часу тісніші, ніж із соціалістичними країнами Європи, а й відсутність мовного бар'єра та відносно більша культурно-історична близькість у соціальних відносинах порівняно з іншими державами-членами Європейського Союзу. Хоча обсяги українського експорту до країн Балтії, через відносно невелику потужність їхніх економік, менші, ніж обсяги українського експорту до багатьох інших країн-членів ЄС. Та й на ринках колишніх соціалістичних країн Європи та Балтії українські експортери доволі часто конкурують не тільки й не стільки з місцевими підприємствами, як з підприємствами з третіх країн, особливо з компаніями, що походять з країн – «старих» членів ЄС.

Щоправда, до наведеного схематичного поділу країн-членів ЄС треба підходити з деякими застереженнями. Зокрема, у радянський період українські підприємства мали вельми тісні зв'язки з підприємствами Німецької Демократичної Республіки (НДР). Після об'єднання Західної та Східної Німеччини східнонімецькі підприємства (на території колишньої НДР) частково зберегли зв'язки зі своїми українськими партнерами. Утім у процесі подальшого розвитку німецької держави ці економічні зв'язки якісно трансформувалися. Хоча, звичайно, є доволі вагомими підстави вважати, що вельми значні обсяги експорту українських товарів певною мірою обумовлені спадщиною минулих радянсько-німецьких (НДР) економічних відносин. Зазначені вище економічні та соціально-політичні передумови, історія зовнішньоторговельних зв'язків українських підприємств втілилися нині у відмінностях обсягів і структури експорту українських товарів до країн-членів ЄС.

Водночас для підвищення якості аналізу проблем розвитку українського експорту до ЄС більш детально розглядатиметься цей процес на прикладі групи європейських країн, що імпортують найбільші обсяги українських товарів. Зокрема, у ЄС налічується 13 держав-членів, обсяги щорічного експорту українських товарів до яких у 2012–2013 рр. перевищували, причому іноді в рази, 500 млн дол. США окремо по кожній з цих країн. На

зазначені 13 країн ЄС разом припадало 86,5 % від загальної вартості експорту українських товарів до країн Євросоюзу в цей період. Саме статистичні дані про експорт українських товарів до європейських країн цієї групи дають найбільш репрезентативну картину сучасного стану експорту українських товарів до ЄС, а також дають змогу визначити важливі проблеми й тенденції його розвитку на перспективу.

Водночас, як демонструють дані вітчизняної державної статистики, у I кварталі 2014 р. обсяги експорту українських товарів до більшості країн ЄС зросли, особливо це стосується згаданої групи країн – найбільших імпортерів українських товарів. Причому найвищі показники зростання в цій групі країн продемонстрували, так би мовити, «середняки» – Чехія, Велика Британія та, особливо, Нідерланди. У цілому, поки важко однозначно стверджувати, що відображають дані вітчизняної статистики про експорт українських товарів до країн ЄС у I кварталі 2014 р.: тимчасові коливання вітчизняної зовнішньої торгівлі чи початок усталеної тенденції до важливих зрушень в її географічній структурі.

При цьому аналіз даних української державної статистики за два останні роки говорить про доволі значну диференціацію динаміки експорту українських товарів на ринки окремих держав-членів ЄС. У результаті показники динаміки експорту українських товарів по окремих державах-членах ЄС доволі часто істотно відрізнялися від середніх показників по Європейському Союзу. Аналіз даних державної статистики показує, що величина коливань показників динаміки експорту українських товарів до європейських країн залежить як від обсягів експорту, так і від ступеня його диверсифікації. Наприклад, показники динаміки українського експорту до Польщі та Німеччини були дуже близькі до середніх показників по ЄС. Так, у 2012 р. вартість експорту українських товарів до Польщі скоротилася порівняно з попереднім роком на 7,8 %, а у 2013 р. – ще, відповідно, на 1,1 %. Для Німеччини подібне скорочення становило 6,7 % у 2012 р. і 2,5 % – у 2013 р. Згадані країни є найбільшими діловими партнерами України у Європейському Союзі. Вартість експорту українських товарів до Польщі у 2012–2013 рр. становила 2,5–2,6 млрд дол., а до Німеччини – 1,6 млрд дол. Означені країни посідали відповідно перше й третє місце серед національних ринків держав-членів ЄС за обсягами експорту до них українських товарів.

Утім, доволі значні відхилення показників динаміки українського експорту від середніх для ЄС значень спостерігалися в багатьох країнах ЄС. Причому особливо значні відхилення цих показників серед європейських країн, куди спрямовувалися найбільші потоки експорту українських товарів, спостерігалися в Іспанії. Наприклад, у 2012 р. вартість українських товарів, експортованих до цієї країни, зросла порівняно з попереднім роком на 58,6 %, а вже у 2013 р. скоротилася на 35,8 %. Також в окремі роки вельми різкі коливання вартості українського експорту мали місце і в ряді інших великих європейських покупців українських товарів. Зокрема, у Румунії вартість експорту українських товарів у 2012 р. скоротилася порівняно з попереднім роком на 42 %, у Болгарії вартість експорту українських товарів у

цей же період скоротилася на 24,7 %, у Словаччині – скоротилася на 20,2 %. З іншого боку, вартість експорту українських товарів до Франції у 2013 р. порівняно з 2012 р. зросла на 25,7 %, а для Нідерландів приріст українського експорту в цей же період становив 25,5 %. Подібні асиметричні по роках, хоча й дещо менші за масштабами, коливання вартості потоків експорту українських товарів мали місце і в інших країнах-членах ЄС.

Причому основною причиною зазначених вище коливань вартості українського експорту до країн Європейського Союзу треба вважати саме його відносно слабку товарну диверсифікацію. Наприклад, Іспанія у 2012 р. посіла четверте місце серед країн ЄС за обсягами закупівлі українських товарів на суму понад 1,5 млрд дол. США. При цьому 68,7 % вартості українського експорту до цієї країни того року припадало на зернові культури, а разом на зерно, насіння олійних культур та олію припадало 85,6 % від сукупної вартості експорту всіх українських товарів до цієї країни. У 2013 р. товарна структура українського експорту до цієї країни істотно не змінилася: товари-лідери залишалися ті ж само, а на їхню частку припадало 71,8 % від сукупної вартості експорту всіх українських товарів. Збільшення ж на 6,2 п. п. частки чорних металів у товарній структурі українського експорту до Іспанії не привело до загальної стабілізації його обсягів. До речі, згаданим вище країнам ЄС, експорт українських товарів до яких останніми роками вирізнявся вельми нерівномірною динамікою, так само притаманний, в основному, доволі низький рівень якісного різноманіття структури експортованих до них українських товарів.

Аналіз даних державної статистики засвідчив, що важливим чинником забезпечення усталеного експорту українських товарів до ЄС, поряд зі значними обсягами продажу товарів, є належна диверсифікація товарного потоку українського експорту. Так, український експорт до згадуваних вище Польщі та Німеччини вирізнявся не лише значними обсягами, а й високим ступенем товарної диверсифікації. Зокрема, у структурі українського експорту до Німеччини налічувалося 15 великих груп товарів (виділених, відповідно, до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, УКТЗЕД), частка кожної з яких становила не менше 1,0 % від загальної вартості експорту українських товарів на німецький ринок. При цьому частка лише двох великих груп товарів була більшою за 10 %, але не було жодної групи товарів, питома вага якої б перевищувала 20 % від загальної вартості експорту українських товарів до Німеччини. Що ж стосується експорту українських товарів до Польщі, то й тут частка лише двох великих груп товарів була більшою за 10 %, а частка однієї групи товарів перевищувала 20 %, при цьому не було жодної групи товарів, питома вага якої б перевищувала 30 % від загальної вартості експорту українських товарів до цієї країни.

Водночас у структурі українського експорту до Іспанії, Чехії та Болгарії налічувалося по сім великих груп товарів, частка кожної з яких становила не менше 1,0 % від загальної вартості експорту українських товарів на ринки цих країн. Водночас до кожної з цих країн постачалася одна з груп товарів,

частка якої перевищувала 50 % від сукупної вартості експорту українських товарів на відповідний національний ринок, і водночас не було жодної іншої групи товарів з часткою 20 %. Таким чином, проведений аналіз статистичних даних переконливо демонструє, що чим вищий ступінь диверсифікації структури експорту українських товарів на той чи інший національний ринок країн-членів ЄС, тим більш усталеною є його динаміка, менший розмах його щорічних коливань.

Водночас, як показує практика зовнішньоекономічної діяльності, важливим фактором гарантії стабільності експорту вітчизняних товарів до ЄС є економічна інтеграція українських підприємств із суб'єктами підприємництва в країнах-членах ЄС. Наприклад, металургійні підрозділи великих українських бізнес-груп мають свої дочірні підприємства у країнах ЄС. Зокрема, «Метінвест холдинг», що входить до компанії «Систем кепітал менеджмент» (СКМ) має свої дочірні підприємства в Болгарії, Великій Британії та, особливо, в Італії. «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД) має дочірні підприємства в Польщі та Угорщині Чехії, а група «Приват» – у Польщі та Румунії.

Так, металургійний завод Ferriera Valsider Spa (Італія), що входить до Дивізіону сталі та прокату «Метінвест холдингу», випускає конструкційний сталевий прокат (товстий лист і гарячекатані рулони). Сировиною для виробництва цієї продукції на 80–90 % служать сталеві сляби, що постачаються з України – з металургійного комбінату «Азовсталь». Продукція підприємства застосовується в будівництві, суднобудуванні, виробництві котлів, балонів, труб і поручнів. Виробничі потужності з випуску товстого листа становлять 500 тис. т на рік, гарячекатаного рулону – 700 тис. т. Інше італійське підприємство СКМ Trametmetal Spa є лідером на італійському та європейському ринках товстолистого конструкційного прокату. Підприємство виробляє 400 тис. т високоякісного листового прокату на рік. У Великій Британії СКМ належить Spartan UK Ltd – єдиний виробник високоякісного товстолистого прокату в цій країні. Підприємство пропонує широкий спектр товстолистого прокату, що використовується в будівництві, машинобудуванні й інших галузях промисловості. У Болгарії до Дивізіону сталі та прокату групи «Метінвест» (СКМ) входить АТ «Промет стіл», що спеціалізується на виробництві різноманітного асортименту профілів різного розміру з рядових і спеціальних марок сталі, арматурних деталей різного ступеня складності.

Корпорація «Індустріальний союз Донбасу» володіє ЗАТ «ІСД Дунаферр», що є найбільшою групою металургійних підприємств Угорщини та Центральної Європи, продукція яких використовується в машинобудуванні та будівництві. Польський актив «Індустріального союзу Донбасу» – металургійний комбінат «ІСД Хута Ченстохова» – найбільше підприємство Польщі з виробництва товстого листа. Його стратегічною метою, зазначається на сайті корпорації, є збереження лідерських позицій у виробництві сталей спеціального призначення й листового прокату. Виробнича потужність понад 1 млн т листового прокату і 100 тис. т

металоконструкцій на рік. Продукція цього підприємства використовується в кораблебудуванні, гірничодобувному та енергетичному секторах, будівництві. Дочірні підприємства групи «Приват» виробляють у Румунії та Польщі 250 тис. т і 72 тис. т феросплавів відповідно, що знаходять своє подальше використання в металургійному виробництві.

Таким чином, дослідження, проведені автором на основі статистичних розрахунків, показали, що високий ступінь диверсифікації українського товарного експорту, поряд із глибокою технологічною інтеграцією українських підприємств з підприємствами країн-членів ЄС, сприяють значним обсягам експорту українських товарів до цих країн. Зазначений висновок підтверджується практикою експорту українських товарів до Польщі, яка є лідером з імпорту українських товарів до ЄС. Відносно нижчий рівень диверсифікації експорту вітчизняних товарів до Італії, ніж до Польщі, був компенсований високим ступенем інтеграції українських та італійських металургійних підприємств. Це сприяло значним обсягам українського експорту до Італії, яка у 2012–2013 рр. посідала за цим показником друге місце серед країн-членів ЄС. Подібна закономірність, щоправда, у дещо менших масштабах, спостерігалася й стосовно експорту українських товарів до Угорщини. У 2012–2013 рр. Угорщина посідала четверте-п'яте місце серед країн ЄС за показником сукупної вартості товарів, що експортувалися з України.

Поряд із цим негативний вплив на динаміку експорту українських товарів низької диверсифікації асортименту цих товарів до Румунії та, особливо, Болгарії (у 2012–2013 рр. ці держави посідали 9–11 місце за обсягами експорту українських товарів серед країн-членів ЄС) не був, вочевидь, компенсований навіть доволі тісною технологічною інтеграцією українських і місцевих підприємств у гірничо-металургійному комплексі (ГМК). Мабуть, у цьому випадку фактор технологічної інтеграції підприємств ГМК виявився не надто дієвим для відповідного позитивного впливу на відносно малопотужні ринки Болгарії та Румунії.

Поряд з наведеними вище аргументами є й інші, доволі вагомі підстави вважати, що саме інтеграційні зв'язки українських підприємств з компаніями країн ЄС обмежували щорічний розмах коливань обсягів експорту українських товарів до цих країн. Адже, наприклад, в Іспанії, де подібні інтеграційні зв'язки вітчизняних підприємств були відсутні, навіть за значних обсягів експорту українських товарів (третє місце серед країн ЄС за цим показником у 2012 р. і, відповідно, шосте місце – у 2013 р.), мали місце великі абсолютні й відносні щорічні коливання вартості поставок українських товарів до цієї країни. Мабуть, тому, попри далеко не завжди значну диверсифікацію асортименту експорту українських товарів до країн-членів ЄС, тісні інтеграційні зв'язки українських підприємств з компаніями цих країн є якщо не запорукою, то принаймні потужним чинником забезпечення усталеної динаміки експорту українських товарів до відповідних країн. Хоча, звичайно, наявність тісних інтеграційних зв'язків тих чи інших українських підприємств з підприємствами в ЄС аж ніяк не

зменшує значення диверсифікації асортименту поставок вітчизняних товарів до європейських країн як засобу збільшення обсягів і забезпечення усталеної динаміки українського експорту до країн-членів Європейського Союзу.

Водночас проведений аналіз даних вітчизняної державної статистики показує, що товарна структура українського експорту до країн ЄС, в основному, не лише доволі слабо диверсифікована, але в ній ще переважають сировинні та напівсировинні товари. Як правило, основне місце в структурі українського експорту до багатьох європейських країн посідає невелика група вітчизняних товарів, частка яких у загальній вартості українського експорту може відносно неістотно змінюватися за роками.

У структурі українського експорту до країн ЄС серед товарів переробної промисловості з відносно вищою часткою доданої вартості (витрат живої праці в структурі собівартості продукції) особливе місце посідає продукція машинобудування. Серед згадуваної вище групи країн-членів ЄС, сукупна вартість експорту українських товарів до кожної з яких окремо перевищувала 0,5 млрд дол. США, найбільшу частку продукція машинобудування мала в структурі експорту українських товарів до Угорщини та Німеччини. У 2012–2013 рр. зазначений показник коливався в межах 28–45 %. Причому Німеччина серед країн світу останніми роками посідала третє місце за обсягами імпорту продукції українського машинобудування, поступаючись за цим показником лише Росії та Казахстану.

У структурі експорту українських товарів до іншої групи країн ЄС, таких як Польща, Чехія, Румунія та Словаччина, частка продукції машинобудування протягом 2012–2013 рр. коливалася в межах 11–16 %. На рівні 5–6 % у ці ж роки була частка продукції машинобудування в структурі експорту українських товарів до Нідерландів і Франції. Надзвичайно нерівномірною була динаміка українського машинобудівного експорту до Великої Британії. Якщо в структурі українського товарного експорту до цієї країни у 2012 р. на продукцію машинобудування припадало 30 % від його сукупної вартості, то у 2013 р. – уже лише 9 %. Надзвичайно низькою була частка продукції машинобудування (1–2 %) у структурі українського товарного експорту до Іспанії та Італії.

Тенденція до переважання продукції з відносно меншою часткою доданої вартості притаманна й експорту продукції вітчизняного ГМК до країн-членів ЄС. Найбільшу питому вагу у вартості цього експорту посідають чорні метали, а найменшу – вироби з чорних металів. Частка руди в структурі експорту продукції українського ГМК до країн ЄС має проміжні значення між частками власне чорних металів і виробів з чорних металів. Причому найменша частка готових виробів з чорних металів і водночас найбільша частка металевих напівфабрикатів притаманна вітчизняному експорту до тих країн ЄС, металургійні підприємства яких інтегровані з українськими підприємствами відповідного профілю. Насамперед це стосується українського металургійного експорту до Болгарії, Італії та Угорщини, дещо меншою мірою аналогічного експорту до Польщі, Великої Британії та Нідерландів. В українському експорті до Австрії, Чехії та

Словаччини особливо висока питома вага руд чорних металів.

Значне місце саме продукція сировинних ланок агропромислового комплексу посідає і в українському продовольчому експорті до країн ЄС. Звичайно, значною мірою це обумовлено міжнародною роллю України як експортера зерна світового рівня. Однак поряд із зерном Україна експортує, наприклад, багато насіння олійних культур, хоча з точки зору розвитку української економіки в цілому було б доцільніше збільшувати експорт олії за рахунок зменшення експорту олійного насіння (зазначимо, що Україна експортує також і значні обсяги олії).

Так само в експорті до країн ЄС продукції вітчизняного лісопромислового комплексу частка деревини, наприклад, набагато перевищувала частку готових меблів. Це стосується структури експорту відповідних товарів не лише до країн – старих членів ЄС, а й українського експорту до колишніх соціалістичних країн Європи, особливо Румунії та Словаччини. Причому, екпортуючи до двох останніх країн доволі багато деревини й зовсім мало готових меблів, Україна, у свою чергу, імпортує багато румунських і словацьких готових меблів.

Таким чином, у ряді секторів економіки наша держава на шкоду відповідним національним товаровиробникам фактично так чи інакше підтримує їхніх європейських конкурентів. Насамперед це обумовлено недосконалістю української державної економічної політики, оскільки за нинішніх умов поведінка вітчизняних підприємців, що ведуть конкурентну боротьбу на європейських ринках, з позицій розвитку їхнього бізнесу, цілком раціональна.

Проведений вище аналіз довів, що національні ринки країн-членів ЄС освоєні українськими експортерами дуже нерівномірно. Тому існують певні потенційні можливості для нарощування обсягів українського експорту до країн ЄС. При цьому надзвичайно актуальним залишається питання диверсифікації асортименту вітчизняних товарів, що екпортуються до європейських країн. До того ж така диверсифікація є засобом збільшення обсягів українського експорту на національні ринки країн-членів ЄС. Також вельми гостро стоїть проблема вдосконалення структури експорту в напрямі збільшення питомої ваги товарів з відносно вищою часткою доданої вартості в загальному обсязі українського експорту до країн Європейського Союзу.

2. Аналіз наслідків створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом для розвитку експорту українських товарів до Європи

Нині актуальним залишається питання впливу створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом для розвитку експорту українських товарів до цього макрорегіону Європи. У ЗМІ доволі часто подається вельми спрощене тлумачення впливу укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на розвиток експорту українських товарів до ЄС. Ми не будемо зупинятися на свідомих і несвідомих причинах такої постановки питання рядом ЗМІ, оскільки це має бути предметом політологічного, а не економічного дослідження. Однак зазначимо, що подібна спрощена позиція авторів відповідних повідомлень

фактично сприяє хибному підходу до аналізу впливу укладання згаданої Угоди на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств, включаючи експорт українських товарів на ринки держав-членів ЄС.

Зокрема, у ЗМІ доволі багато уваги приділяють вигоді агропродовольчого сектору економіки України від створення зони вільної торгівлі з ЄС. Наприклад, повідомляється, що 15 травня європейський ринок повноцінно відкрився для українських товарів і послуг. Європейський Союз в односторонньому порядку, зазначається в ЗМІ, скасував близько 98 % мит. Зазначені заходи діятимуть до 1 листопада цього року. Дійсно, такі заходи дадуть певний фінансовий вигравш вітчизняним експортерам сільськогосподарської та продовольчої продукції до ЄС. За оцінками фахівців з ЄС, Угода про вільну торгівлю дасть змогу заощадити Україні близько 500 млн євро на митах.

Однак згадувана вище оцінка фінансового вигравшу вітчизняних експортерів від встановлення квот на безмитне ввезення української сільськогосподарської продукції та продовольства до країн-членів ЄС не відображає всієї вигоди, яку можуть отримати вітчизняні експортери від таких заходів. Адже зазначена економія від скасування мит відображає лише відповідне збільшення прибутків експортерів. До цього треба додати, що згадане скасування мит сприяє зростанню обсягів експорту українських товарів як таких на ринки країн ЄС. Так, за оцінками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, набрання чинності Угодою про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом дасть змогу збільшити щорічні обсяги вітчизняного експорту на третину. Міністр сільського господарства й продовольства І. Швайка вважає, що обсяги експорту продукції вітчизняного агропромислового комплексу до країн Європейського Союзу можуть зрости в 1,5 раза й сягнути 7,2 млрд дол. США. Наслідком збільшення обсягів українського експорту буде зростання обсягів надходження вільноконвертованої валюти в Україну, а також певне збільшення кількості робочих місць в Українській державі.

Утім, варто згадати, що, за даними української державної статистики, підприємства вітчизняного агропромислового комплексу попри відсутність в Україні Угоди про асоціацію з ЄС експортували до країн-членів ЄС значні обсяги своєї продукції, не маючи ніяких особливих преференцій для такого експорту. Тому є вагомі підстави вважати, що український аграрний і продовольчий експорт на ринки країн-членів ЄС буде розвиватися й надалі, а підписання Угоди про асоціацію з ЄС цьому, звичайно, сприятиме ще більше. Однак не слід забувати, що землеробство має сезонний характер. І сезонний чинник сам по собі, як доводить практика міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством, може вельми потужно впливати на динаміку експорту відповідних українських товарів на ринки країн-членів ЄС незалежно від дії Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Хоча, звичайно, створення ЗВТ з ЄС сприятиме, наприклад, розширенню можливостей експорту вітчизняного зерна, особливо в періоди,

коли кон'юнктура на світових ринках для українських товаровиробників погіршуватиметься через традиційно притаманні аграрному сектору коливання обсягів виробництва. До речі, подібна ситуація може скластися вже у 2014–2015 рр., адже, згідно з прогнозами вітчизняних, іноземних і міжнародних організацій (консалтингового агентства ААА, Міжнародної зернової ради, Міністерства сільського господарства США), темпи скорочення обсягів виробництва зернових у нинішньому році порівняно з минулим в Україні будуть дещо вищими, ніж у світі в цілому. У результаті частка України у світовому виробництві зерна може зменшитися з 2,9 до 3,2 %. Відповідно, дещо зменшиться й експортний потенціал вітчизняної зернової галузі. За таких обставин поліпшення умов доступу на європейський ринок зерна для вітчизняних аграріїв вельми доречне. Щоправда, слід мати на увазі, що протягом року, враховуючи залежність сільськогосподарського виробництва від погодних умов, прогнози виробництва зернових в Україні та світі ще неодноразово коригуватимуться.

Як показує огляд повідомлень ЗМІ, серед ряду представників вітчизняного агропромислового комплексу доволі поширені оптимістичні настрої з приводу очікуваного підписання економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і створення, відповідно, зони вільної торгівлі з ЄС. Наприклад, голова Асоціації «Союз птахівників України» О. Бакуменко повідомив, що за I квартал поточного року Україна продала за кордон 34 тис. т курятини, що на 14 % більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. І це при тому, зазначив він, що для вітчизняних товаровиробників був практично закритий ринок Митного союзу. При цьому найбільший виробник курятини в Україні агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» (МХП) готовий до кінця 2014 р. поставити 36 тис. т такого м'яса на ринок Європейського Союзу, тим самим повністю заповнивши квоту на безмитну поставку цієї продукції в ЄС. У зв'язку із цим О. Бакуменко зазначив, що МХП зацікавлений у збільшенні безмитних квот на поставки українського м'яса птиці до ЄС.

На думку урядового уповноваженого з питань європейської інтеграції України В. П'ятницького, квотами на поставки своєї продукції до ЄС зможуть скористатися насамперед ті агрохолдинги, які вже присутні на цьому ринку. Він також вважає, що це можуть бути компанії, для яких тільки відкрилися певні можливості поставляти продукцію в межах тарифних квот з нульовим митом, тому що по деяких видах продукції ці мита є фактично заборонними. Водночас українським експортерам варто звернути увагу на правила фітосанітарного регулювання й ветеринарного контролю, що застосовуються в ЄС. «І тут компанії повинні відповідати найвищим вимогам, які на сьогодні діють у Європейському Союзі», – наголошує В. П'ятницький. На жаль, за його словами, таким вимогам відповідають не всі українські товаровиробники. Наприклад, виробники свинини і яловичини саме з цих причин поки не зможуть поставляти свою продукцію на європейський ринок. Однак такі поставки можуть здійснювати виробники курятини, меду, яєць, риби й деякої іншої аграрної продукції. Подібні

погляди висловлюють й деякі інші аналітики. «Гальмувати шлях на європейські ринки для новачків будуть складні правила сертифікації, яка для підприємств харчової промисловості може зайняти два-три роки. ...Найчастіше не мита є основною перешкодою доступу на ринок, а інші фактори, такі як технологічне відставання й, відповідно, низька якість товарів, а також занадто висока ціна входу на ринок і пов'язані з цим маркетингові витрати», – сказав керуючий партнер інвестиційної групи «Альтера фінанс» С. Кленін.

Від нульових мит до країн ЄС у вітчизняній молочній галузі, зазначають експерти, виграють лише виробники сирів. На іншу продукцію у ЄС діють квоти. Поки що нічого не можуть продавати до ЄС й українські виробники молочної продукції, оскільки їхня продукція ще не пройшла відповідної сертифікації. Але підприємці стверджують, що з недавніх пір зробити це стало простіше. «Спрощується процедура одержання сертифіката. Ми вже подали відповідні документи, розраховуємо на його видачу протягом декількох місяців. Хоча раніше це зайняло значно більше часу, відповідні спроби вже були й закінчувалися вони нічим», – зазначив член спостережної ради групи компаній «Тера фуд» В. Чагаровський.

Утім, однозначно, згідно з експертними оцінками, від скасування імпорتنих мит у ЄС виграють вітчизняні експортери соняшникової олії, оскільки зросте конкурентоспроможність української олії на європейському ринку порівняно з аналогічною російською та аргентинською продукцією. Так, група «Креатив», одна з трійки лідерів у виробництві соняшникової олії в Україні, уже давно поставляє продукцію до Німеччини та Польщі. Причому, як зазначається в ЗМІ, 30 % соняшникової олії «Креативу» йде на внутрішній ринок (цього достатньо для задоволення потреб ринку), 70 % – за кордон.

На вітчизняну металургійну галузь, зазначив згадуваний вище експерт інвестиційної групи «Альтера фінанс» С. Кленін, зона вільної торгівлі з ЄС ніяк не вплине, тому що основні торговельні бар'єри в Європі на шляху української металургійної продукції були зняті ще після вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ). Утім, така точка зору видається дещо суперечливою. Дійсно, як зазначалося вище, створення українськими бізнес-групами дочірніх підприємств у сфері ГМК у країнах-членах ЄС і вступ України до СОТ сприяли нарощуванню обсягів експорту продукції вітчизняного ГМК до ЄС. Однак проведений вище аналіз статистичних даних показує також наявність певного потенційного резерву для подальшого нарощування експорту продукції української металургії на ринки європейських країн.

Наприклад, експорт вітчизняної металургійної продукції до Іспанії та Франції, які входять до групи найбільших імпортерів українських товарів у ЄС, був невеликим як у відносному, так і в абсолютному обчисленні. Зокрема, до Іспанії у 2012 р. було експортовано чорних металів на 25,2 млн дол. і виробів з чорних металів на 10,7 млн дол., або 1,6 і 0,7 % від сукупної вартості експорту українських товарів до цієї країни ЄС. У 2013 р.

показники експорту зазначених груп українських товарів до Іспанії становили відповідно 77,2 і 8,4 млн дол. і 7,8 і 0,9 %. Обсяги ж українського експорту чорних металів і виробів з них до Франції у 2012–2013 рр. коливалися в межах 16,7–20,0 млн дол., а їхня частка в сукупній вартості експорту українських товарів до цієї країни була в межах 2,9–3,1 %. З іншого боку, частка чорних металів і виробів з них у сукупній вартості експорту українських товарів до таких країн ЄС, як Болгарія, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія та Угорщина, вимірювалася десятками відсотків. І справа тут, мабуть, не лише в технологічній інтеграції деяких українських і місцевих металургійних підприємств, яка була розглянута вище. Зростання обсягів українського металургійного експорту, наприклад до тієї ж Іспанії у 2013 р., дає підстави вважати, що надзвичайно важливу роль має маркетингова діяльність українських підприємств зі збуту своєї продукції на іноземних ринках. Адже, як показав уже і власний український досвід, саме по собі членство нашої держави в СОТ автоматично не гарантує збільшення обсягу експорту вітчизняних товарів.

Позитивно, на думку згаданого вище С. Кленіна, створення зони вільної торгівлі з ЄС може позначитися на розвитку таких галузей вітчизняної економіки, як легка промисловість, переробка деревини, виробництво нескладної електротехнічної продукції (кабелі, електроди тощо), а також на хімічній промисловості, хоча в останньому випадку цей ефект буде знівельовано високою вартістю імпортного газу й технологічною відсталістю вітчизняної хімічної галузі порівняно з європейськими конкурентами. Достеменно зауважимо, що, виходячи з повідомлень ЗМІ про перебіг українсько-російських газових перемовин, є доволі вагомими підстави припустити, що негативний вплив ціни російського газу на конкурентоспроможність українських мінеральних добрив на європейському ринку в найближчій перспективі може послабшати.

Що ж стосується, наприклад, вітчизняної швейної промисловості, то, за повідомленнями ЗМІ, уже нині компанії з пошиття одягу під всесвітньовідомими брендами з Великої Британії, Іспанії, Нідерландів, Німеччини та деяких інших західних країн розміщують свої замовлення на випуск готової продукції на українських швейних підприємствах. Щоправда, виконуючий директор асоціації «Укрлегпром» Т. Ізовіт наголошує, щоб одержати у ЄС нульові мита, тканини мають бути виготовлені на території України або Євросоюзу. Вітчизняні ж підприємства працюють на давальницькій сировині. І замовники з Європи в більшості використовують тканини виробництва Китаю й Туреччини, пояснила вона. Заміщення китайських і турецьких тканин на тканини українського виробництва, на її думку, не вирішить цієї проблеми, оскільки вітчизняні тканини не пройшли європейської сертифікації. «Наприклад, при продажі виробів з напівшерстяних тканин треба довести, що вівця була вивчена в Україні, тут же відбувався збір, промивання вовни, виробництво пряжі. Треба відправити тести в Європу, одержати відповідь. Потім знайти покупця, пояснити свої конкурентні переваги. Ця справа не одного року й не однієї міжнародної

виставки», – упевнена Т. Ізовіт. Тому, на її думку, українська легка промисловість продовжуватиме працювати на експорт до ЄС з використанням колишніх мит – від 6 до 16 % залежно від групи товарів.

Утім, варто вказати на певні вади у висловленому Т. Ізовіт твердженні. Адже вітчизняні підприємства працюють на давальницькій сировині й тоді, коли виконують замовлення на випуск готової продукції для компаній із зазначених вище країн-членів ЄС, що працюють під відомими світовим брендами. І тому не виключено, що після створення ЗВТ України з ЄС принаймні частковий перехід на використання як давальницької сировини на вітчизняних швейних підприємствах тканин, виготовлених у ЄС, може стати доволі вагомим економічним стимулом для розміщення додатково таких замовлень в Україні. Тим більше що Т. Ізовіт не підтвердила свої аргументи відповідними економіко-статистичними розрахунками.

Водночас від противників укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом часто можна почути, що створення зони вільної торгівлі України з ЄС украй негативно позначиться на розвитку вітчизняного машинобудування. Мовляв, створення ЗВТ з ЄС закрийє російський ринок для українського машинобудування, куди ця вітчизняна галузь постачає близько половини експортованої нею продукції. На європейському ж ринку продукція українського машинобудування неконкурентоспроможна.

Однак подібні узагальнення, м'яко кажучи, не коректні. По-перше, не конкурентоспроможна за своїми якісними характеристиками на європейському ринку лише частина продукції українського машинобудування. Водночас доволі багато товарів, що виробляються українськими машинобудівними підприємствами, цілком конкурентоспроможні на європейському ринку. По-друге, протягом усього періоду існування сучасної незалежної України вітчизняні машинобудівники не надто прагнули освоювати західні ринки саме через дуже гостру конкуренцію, що на них панує, і потребу в доволі значних коштах на відповідну сертифікацію українських товарів та їх просування на ці ринки. Перевага віддавалася насамперед поновленню та підтриманню збуту машинобудівної продукції на ринках, які були освоєні ще під час існування СРСР. У результаті експорт продукції українського машинобудування до країн ЄС останнім часом був більше ніж утричі меншим, ніж до держав-учасниць майбутнього Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану разом.

Утім, навіть за таких обставин на ринки ЄС постачається близько 1/5 від загального обсягу експорту продукції українського машинобудування. Німеччина ж доволі впевнено посідає третє місце в списку країн-імпортерів продукції українського машинобудування, поступаючись за цим показником Росії та Казахстану.

Тим часом активно зондує можливості для збуту своєї продукції в нових умовах на ринку ЄС одне з провідних машинобудівних підприємств України «Мотор-Січ». Українські авіадвигуни вже продавали у Європі, коли вони були ще радянськими, наприклад, разом з російськими вертольотами Мі-8. Сьогодні, крім заміни відпрацьованих двигунів, запорізький завод планує

розширити співробітництво з поставки свого перспективного двигуна для польських вертольотів. Зокрема, країнам Євросоюзу пропонується новий турбовальний двигун МС-500В українського виробництва. «Обговорюємо з польськими партнерами можливість оснащення нашим двигуном європейської вертолітної техніки, яку планується скласти в рамках кооперації з європейцями в Польщі», – повідомив представник керівництва «Мотор-Січі». Передбачається, що й двигун потужністю 950 к. с. запорожці збиратимуть у кооперації з польською компанією PZL Swidnik. Для цього відновлено процес сертифікації МС-500В. Одержання сертифіката очікується в серпні поточного року. Поки не можна з упевненістю сказати, яку кількість двигунів захоче придбати польський партнер і чи захоче взагалі.

На думку деяких експертів, із запорізьких двигунів у Європі в невеликих кількостях може знадобитися ТВЗ-117 для ремоторизації вертольотів Мі-8. Інші двигуни призначені для літаків і вертольотів, які не використовуються у Європі. У «Мотор-Січі» є й інші наробітки, які на сьогодні не є серійними. Наприклад, МС-14 для легкомоторних літаків, який теоретично може бути використаний на європейських літальних апаратах. Завод також може спрямувати зусилля на просування на європейський ринок своїх пересувних електростанцій. Однак нині цей вид продукції не є основним для зазначеного українського підприємства.

Зі свого боку голова «Мотор-Січі» В. Богуслаєв наголошує, що ця компанія працює у 120 країнах і намагається закріпитися на тих ринках, де їй довіряють.

Деякі вітчизняні експерти висловлюють думку, що скасування мит на українські товари у ЄС, ініційоване Європейською комісією (ЄК), дає можливість вийти на європейський ринок і вітчизняним автовиробникам. Єдиним стримуючим фактором, крім мит, є технічні обмеження європейського ринку, зазначає генеральний директор Autoconsulting О. Омельницький. У ЄС діють норми токсичності Євро-5 і Євро-6. Автомобілі ж, що випускаються в Україні, не відповідають цим вимогам. Створення виробництва таких автомобілів з нуля займе багато часу. Нині в Україні є тільки два підприємства, що випускають автомобілі за повним циклом: Запорізький автомобільний завод (ЗАЗ), що входить до складу корпорації «Укравто», і корпорація «Богдан». ЗАЗ у вересні минулого року вже заявляв про те, що в І–ІІ кварталі поточного року планує почати випуск автомобілів класу Євро-5 і вийти на європейський ринок. Однак поки нова публічна інформація з цього приводу відсутня. Почати поставки у ЄС після створення ЗВТ може й вітчизняна автобусна галузь, якій змінювати виробництво й не потрібно. «Якщо “Богдан”, ЛАЗ, “Черкаський автобус” та “Еталон” знайдуть двигуни Євро-5 і Євро-6, то в них з’явиться шанс почати поставки доволі швидко», – вважає О. Омельницький.

Набагато швидше повноцінне виробництво автомобілів можна буде організувати завдяки складанню їх в Україні з готових імпортованих машинокомплектів. За словами генерального директора Всеукраїнської асоціації автоімпортерів та дилерів (ВААІД) О. Назаренка, у разі відкриття

кордонів з ЄС організувати таке складання в Україні, можливо, захочуть закордонні інвестори – насамперед китайські. Розмістивши своє виробництво в Україні й забезпечивши локалізацію виробництва на рівні не менше 50 % від собівартості готової продукції, китайські компанії одержать практично необмежений доступ на європейські ринки, зазначає він. Європейські компанії, згідно з оцінками вітчизняних експертів, навряд чи інвестуватимуть капітали у відкриття своїх складальних ліній в Україні. Через кризу виробничі потужності на відповідних уже існуючих підприємствах у Європі недозавантажені, і європейські компанії віддаватимуть замовлення насамперед на складання автомобілів на свої власні заводи. Проте в Україні вони зможуть вигідно виробляти компоненти для європейського автомобілебудування. «На користь такої перспективи також говорить досвід інших країн, які вступали в ЄС, наприклад Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини й Словенії, у яких саме автопром лідирував за часткою прямих іноземних інвестицій у перші роки після приєднання», – говорить аналітик «Арт капітал» О. Андрійченко.

Утім, до можливостей реалізації таких прогнозів варто висловити деякі зауваження. По-перше, на території «нових» країн-членів ЄС уже існують потужності з виробництва комплектуючих для автомобілів. І потрібні доволі вагомі економічні підстави, як то зростання попиту на автомобілі на європейському ринку, велика різниця в прибутках для потенційних інвесторів при розміщенні підприємств з виробництва комплектуючих для автомобілів в Україні порівняно з аналогічними підприємствами в згаданих вище «нових» країнах-членах ЄС тощо. По-друге, як цілком обґрунтовано вважає вже згадуваний вище генеральний директор Autoconsulting О. Омельницький, поки не буде розв'язаний нинішній військовий конфлікт на Донбасі і в нашій державі не з'явиться політична стабільність, інвестори не розглядатимуть Україну як місце для будівництва заводів.

Хоча варто зазначити, що, згідно з повідомленням голови Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами С. Євтушенка, під час круглого столу в Києві японська компанія Fujikura, що спеціалізується на виробництві автомобільної електропроводки, почне будівництво заводу у Львові одразу після підписання економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Звичайно, основна частина цієї продукції прямо чи опосередковано (через її використання в готових виробках) експортуватиметься з України на ринок ЄС. Як повідомлялося в ЗМІ, японська компанія Fujikura в середині квітня заявила про плани створити понад 3 тис. робочих місць на підприємстві, яке створюють в індустріальному парку Львова «Рясне-2». Сума інвестицій цієї компанії в Україні становитиме 75 млн дол. «Україна стає цікавою юрисдикцією, оскільки у нас з'являється договір про поглиблену та всеосяжну торгівлю з ЄС, ми стаємо зручним місцем, де можна організувати виробництво і хорошу логістику», – сказав С. Євтушенко.

Таким чином, певні додаткові перспективи для свого розвитку у зв'язку зі створенням зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом отримає

й вітчизняне машинобудування. Причому українські машинобудівні підприємства, що прагнуть закріпитися на ринках європейських країн, вживають для цього відповідних зусиль. Наприклад, підприємство з виробництва сільськогосподарської техніки ПАТ «Червона зірка» (Кіровоград) через компанії-дилери в перші чотири місяці цього року презентували свою техніку в трьох країнах-членах ЄС: на міжнародній виставці AGRA-2014 у Болгарії, на міжнародній виставці Karasesi-2014 у м. Каунас (Литва) та на виставці «Рамава» у Ризі (Латвія). Крім того, ця компанія продовжує розширювати мережу своїх дилерів. Так, у квітні нинішнього року представники компанії «Червона зірка» на виставці в Ризі офіційно вручили сертифікат свого дилера латвійській компанії «Комбайнсервіс». Завдяки цьому присутність компанії «Червона зірка», вважає її керівництво, на ринку Латвії тепер буде більш повною та системною. До наведеного вище слід додати, що, за повідомленнями ЗМІ, останнім часом ПАТ «Червона зірка» близько 70 % своєї продукції відправляє на експорт. При цьому на підприємстві регулярно здійснюються інвестиції в модернізацію виробництва, що власне і є запорукою випуску конкурентоспроможної продукції.

Узагалі, треба наголосити, що доволі часто поширювана в ЗМІ точка зору про те, що розвиток експорту українських товарів саме на ринки країн-членів ЄС потребує значних інвестицій у розвиток відповідних вітчизняних підприємств хоча формально і є вірною, однак, по суті, створює хибні уявлення щодо альтернативних можливостей розвитку українського експорту. Адже слід визнати, що за нинішнього загострення конкуренції на міжнародних ринках без інвестицій у регулярну модернізацію виробництва для випуску конкурентоспроможної за міжнародними стандартами продукції вітчизняним товаровиробникам не варто розраховувати не лише на збільшення обсягів свого експорту, а навіть на збереження вже завойованих позицій. Це підтверджується досвідом вітчизняної та міжнародної торгівлі.

Так само хибною є позиція, згідно з якою економічно недоцільними є витрати на сертифікацію українських товарів відповідно до норм і стандартів ЄС. При цьому висловлюється думка, що експорт українських товарів на ринки Митного союзу подібних витрат від вітчизняних товаровиробників не потребує. Однак монополія покупця може виявитися для експортера певного товару не менш згубною, ніж монополія продавця для споживача відповідних товарів. Про це говорить не лише міжнародний, а й вітчизняний досвід. Варто, наприклад, звернути увагу на динаміку експорту українського залізничного машинобудування, зорієнтованого переважно на російський ринок, яке останнім часом стикається з великими труднощами при збуті своєї продукції на зовнішньому ринку.

Водночас, як наголошував ще минулого року академік НААН, директор Інституту стратегічних оцінок при Фонді Л. Кучми «Україна» П. Гайдуцький, «структура зовнішньої торгівлі України свідчить, що вона не має альтернативного або конкурентного характеру. Часткове збігання українського експорту по машинах і матеріалах до ЄС і МС є лише по

групах, але практично немає по номенклатурних позиціях. Аналогічно, часткове збігання імпорту в Україну з ЄС та МС по машинах і обладнанню, матеріалах і промислових товарах теж лише по групах, але практично відсутнє по номенклатурних позиціях. Отже, за географічною структурою зовнішньої торгівлі ЄС та МС не є для України конкурентами між собою» (*Дзеркало тижня. – 2013. – № 20. – С. 1, 6*).

Зі свого боку президент Українського союзу промисловців і підприємців А. Кінах наголошує: «Треба прагнути розвивати високотехнологічні галузі, щоб експортувати товари з високою доданою вартістю. Адже нас ніхто не чекає там з розкритими обіймами, навіть незважаючи на зниження мит. Треба бути конкурентоспроможними за якістю та ціною (товарів. – Автор). Наприклад, щоб це вдалося в машино- та літакобудуванні, нам буде потрібно від двох-трьох до 7–10 років. Тут ми поступаємося Європі в енергоємності виробництва. І перенаправляти цей експорт з Росії в інші країни просто неможливо».

Проблема вдосконалення структури експорту українських товарів, у тому числі й до країн-членів ЄС, у напрямі скорочення частки сировини та напівфабрикатів і підвищення частки готової, особливо високотехнологічної продукції стоїть в Україні дуже давно. І скасування експортних мит в Україні в рамках створення ЗВТ у ЄС об'єктивно стимулюватиме українські підприємства саме до експорту сировини, від чого може постраждати експорт до ЄС з боку деяких інших галузей вітчизняної економіки. У цьому контексті експерти, наприклад, наголошують, на скасуванні вивізного мита на насіння соняшнику, що може позбавити вітчизняні олійні комбінати сировини. Сьогодні ці комбінати експортують близько 80 % виробленої в Україні соняшникової олії й щорічно отримують близько 2 млрд дол. валютної виручки. Вирішення зазначеної проблеми вдосконалення структури експорту українських товарів, як показує світовий досвід, може й повинно здійснюватись у рамках приватно-державного партнерства, коли саме держава розробляє «правила гри» (у тому числі через податкові механізми, надання пільг тощо), що стимулюють експорт саме готової продукції та обмежують експорт сировини.

Треба також підкреслити, що противники створення ЗВТ Україна – ЄС, по суті, експлуатують міфічні уявлення, притаманні певній частині українців, згідно з якими вітчизняна економіка в подальшому зможе ефективно функціонувати без гострої конкурентної боротьби як за вже освоєні нашими підприємствами, так і за нові ринки, без регулярної модернізації українських підприємств, без постійного вдосконалення вироблюваної ними продукції. Ілюзорними так само є й масові уявлення про відсутність конкуренції на ринках Митного союзу. Хоча потужний вихід на міжнародні ринки протягом останніх десятиріч підприємств з азійських країн, особливо з Китаю, переконливо засвідчує, що саме модернізація виробництва, усієї національної економіки є запорукою її міжнародної конкурентоспроможності.

Саме в такому контексті слід розглядати положення Угоди про асоціацію, що передбачає можливість участі українських підприємств у

тендерах з державних закупівель у країнах-членах ЄС, тобто передбачає, по суті, потенційну можливість нарощування експорту українських товарів до цих країн. Для перетворення ж цих потенційних можливостей для українських підприємств, компаній на реальність якраз і необхідна їхня модернізація. Показово, наприклад, що саме модернізація трьох підприємств, які належать «Миронівському хлібопродукту», дала можливість цьому агрохолдингу ще минулого року офіційно одержати дозвіл на торгівлю своєю продукцією в ЄС. Передбачене ж Угодою про асоціацію скасування мит посилює конкурентні позиції «Миронівського хлібопродукту» на європейському ринку.

До речі, більш жорсткі вимоги до якості продукції встановлюються і в Митному союзі (МС). Зокрема, за повідомленнями ЗМІ, у зв'язку з набранням чинності технічних регламентів МС, у тому числі на молоко й молочну продукцію, відбулося посилення внутрішнього контролю за сировиною й готовою продукцією в межах цього об'єднання. Аналогічні вимоги пред'являтимуться й до імпортової продукції, що надходить до країн МС. Таким чином, якісні характеристики товарів дедалі більше стають важливим чинником міжнародної конкуренції. І вітчизняним підприємствам не оминати витрат на сертифікацію своєї продукції, якщо вони хочуть працювати і на внутрішніх, і на зовнішніх ринках.

Тому цього річного травневе рішення Верховної Ради взяти за основу проект закону про метрологію та метрологічну діяльність і закон про стандартизацію є вельми актуальним. Тепер необхідно якомога швидше належним чином доопрацювати обидва законопроекти до рівня ефективних законів й ухвалити їх. Обидва закони необхідні для гармонізації українських стандартів з європейськими, що дасть змогу вітчизняним підприємствам вийти на європейські ринки. Першим проектом пропонується розмежувати регуляторні, наглядові й господарські функції у сфері метрології; розширити застосування механізмів акредитації, гармонізувати українські закони у відповідності до документів Міжнародної організації законодавчої метрології і ЄС. Передбачається також створення державної метрологічної інспекції. Законопроект про стандартизацію має привести принципи української стандартизації у відповідність до європейської моделі, а також створити єдиний національний орган зі стандартизації.

Утім, досвід міжнародної конкуренції переконливо демонструє, що лише модернізації виробництва та сертифікації продукції замало для нарощування експорту товарів. До цього ще треба додати ефективну стратегію міжнародної конкуренції, міжнародного маркетингу. У ЗМІ з'явилися повідомлення, що, очікуючи на створення ЗВТ між Україною і ЄС, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Торговельно-промислова палата України та її філії у регіонах, Держінвестпроект України, деякі облдержадміністрації за участі експертів та іноземних торгових представництв провели семінари, круглі столи, інші заходи з інформування вітчизняних підприємств на підзвітній їм території щодо нових умов підприємницької діяльності на ринках ЄС у зв'язку з очікуваним

підписанням економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Однак подібне інформування – лише початковий етап підтримки просування продукції вітчизняних експортерів на європейські ринки. Для успішної ж експансії українських експортерів на ринках ЄС необхідна практична реалізація згаданої вище стратегії міжнародної конкуренції українських підприємств на цих ринках. Це проблема потребує окремого аналізу. Тут лише підкреслимо, що для своєї успішної реалізації стратегія міжнародної конкуренції українських підприємств на ринках ЄС потребує не разових заходів державної та місцевої влади, а постійного приватно-державного партнерства по всьому маркетинговому ланцюжку від науково-конструкторських розробок товарів і до інформаційної, юридичної та організаційної підтримки діяльності українських експортерів на ринках Європейського Союзу (*Статтю написано з використанням інформації таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part / Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони; «Волинські новини» (<http://www.volynnews.com>). – 2014. – 20.05; Дзеркало тижня. – 2013. – № 20, 29, 35; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2014. – 23.04; 15.05; Економічна правда (<http://www.epravda.com.ua>). – 2014. – 23.05, 11.06; Индустриальный Союз Донбасса (<http://www.isd.com.ua>); Инвестиционная группа «Альтера финанс» (<http://www.altera-finance.com>). – 2014. – 19.05; Корреспондент. – 2013. – № 35; Метінвест (<http://promet.metinvestholding.com>); Минпром. Информационное агентство (<http://minprom.ua>). – 2014. – 16.05; Новини Кіровоградщини (<http://novosti.kr.ua>). – 2014. – 22.05; Новое время страны. – 2014. – № 4; Перша електронна газета (<http://persha.kr.ua>). – 2014. – 18.05; Перший діловий телеканал (<http://fbc.net.ua>). – 2014. – 21.05; Сьогодні. – 2014. – 19.05; СКМ (<http://www.scm.com.ua>); ТОП-100. Рейтинг крупнейших компаний Украины. – 2013. – № 2; Юрфорум PROXIMA (<http://www.urist.in.ua>); FINANCE.UA (<http://news.finance.ua>). – 2014. – 17.05; GALINFO (<http://galinfo.com.ua>). – 2014. – 23.05; Infa.kharkov.ua (<http://infa.kharkov.ua>). – 2014. – 23.05; Ipnews (<http://www.ipnews.in.ua>). – 2014. – 21.05; Latifundist.com. Национальный агропортал. – (<http://latifundist.com>). – 2014. – 12, 18.04; 1, 4, 06, 12, 14.05; Podrobnosti.mk.ua (<http://podrobnosti.mk.ua>). – 2014. – 13.03).*

Зміни до Конституції України: початок конституційної реформи чи перерозподіл владних повноважень

Конституційні зміни, запропоновані спеціальною парламентською комісією до Основного закону та відправлені на експертизу до Венеціанської комісії, обумовлені необхідністю проведення реформи з огляду на потребу кардинально змінити систему влади в Україні. Сам текст змін до Конституції, незважаючи на заяви голови спеціальної Конституційної комісії ВРУ Р. Князевича про врахування всіх пропозицій суб'єктів законодавчої ініціативи, зумовив виникнення запитань в експертів і громадськості. У першу чергу ці питання стосувалися перерозподілу повноважень між гілками влади. У запропонованих змінах до Конституції повністю змінено логіку взаємовідносин між парламентом, Президентом і виконавчою владою. Роль парламенту в цій трійці значно посилюється. Натомість майбутній глава держави в багатьох питаннях перетворюється в символічну фігуру.

Категорично проти обмеження повноважень Президента виступають представники УДАРу і «Свободи». «Наскільки я розумію, це лише проект “Батьківщини” і Партії регіонів. “Свобода”, комуністи і УДАР за нього не голосували. Зрозуміло, що ті, хто голосував за ці конституційні зміни, хочуть ослабити інститут президентства», – вважає народний депутат від УДАРу В. Карпунцов. За його словами, УДАР лобіює інший принцип і формування уряду, і розподілу повноважень. Народні депутати від «Свободи» також не в захопленні від запропонованої редакції Конституції України. Віце-спікер ВРУ Р. Кошулинський стверджує, що його політична сила виступає за сильного Президента, та запевняє, що Верховна Рада в цьому складі не відповідає суспільним настроям й обмежувати повноваження Президента не повинна. До того ж «якщо ми говоримо про децентралізацію, то говоримо про значний вплив громадян на владу, але я не побачив жодної пропозиції в цьому напрямі», – зазначив він.

Не сприймає зміни до Основного закону в запропонованій редакції й ряд експертів. Зокрема, політолог В. Фесенко вважає, що цим проектом змін у Конституцію влада себе зганьбила: «Ця табличка (порівняльна таблиця змін до Конституції. – Авт.) – неприпустима річ, тому що не таблицю потрібно пред'являти громадськості, і то за витоком інформації, завдяки журналістам, а офіційний проект Конституції. А так щось направили у Венеціанську комісію, а громадськість нічого не знає. Помилкою я це називаю не тільки через непрозорість: якщо Президент вибирається на всенародному голосуванні, то це має бути значуща фігура з повноваженнями. А перетворення Президента в декоративну фігуру в умовах сьогоденної політичної кризи, коли Президент має відігравати ключову роль у системі національної безпеки і зовнішньої політики... Це політиканські ігри, які

грають на руку зовнішньому агресору. Ці пропозиції не виводять країну із кризи, а можуть тільки посилити її. Цей проект Конституції мертвий, як і цей склад парламенту».

Водночас позитивним сигналом для громадськості стало рішення депутатів ВРУ стосовно того, що ті розділи, які передбачають необхідність затвердження їх на всеукраїнському референдумі, не можуть бути предметом розгляду Конституційної комісії. «Ми сконцентрувалися на трьох основних блоках конституційних змін. Це питання удосконалення парламентсько-президентської моделі, це питання децентралізації влади і питання судової гілки влади», – пояснив Р. Князевич. В експертному середовищі погоджуються з такими кроками, звертаючи увагу на негативні наслідки зміни форми правління. Так, І. Коліушко, голова правління Центру політико-правових реформ, зазначає: «Коли ми говоримо про форми правління, у першу чергу треба дати відповідь на запитання: можемо чи не можемо ми змінювати форму правління? Мені здається, сьогодні ми маємо досить прозору, просту ситуацію. Ми не можемо переходити до президентської республіки, оскільки цього нам не дозволить суспільство після тих подій, які ми пережили. Ми не можемо переходити до парламентської республіки, тому що ми не маємо системи політичних партій, які користуються високою довірою в суспільстві. Ми не маємо незалежної авторитетної судової влади, яка в парламентській республіці виступає єдиною противагою, єдиною альтернативою парламентській більшості. У нас такої альтернативи фактично немає. Ми змушені залишатись на засадах змішаної республіки».

На думку експертів, модель змішаної республіки характеризується трьома основними критеріями. Президент республіки обирається на загальних виборах. Він наділений дійсно вагомими повноваженнями і поряд з ним є Прем'єр-міністр, який здійснює виконавчу владу, якщо тільки парламент не висловить йому недовіру. З цих позицій треба й виходити, шукаючи вдосконалення форми правління в Конституції України.

О. Петришин, доктор юридичних наук, професор, віце-президент Національної академії правових наук України, зі свого боку, зазначив, що питання форми правління вже вирішено на рівні Конституційної Асамблеї. Краще змішана форма для всіх. «Я вважаю це правильним, і тут треба поставити крапку. Я, наприклад, на наукових конференціях завжди запитую: яка президентська республіка може бути в Європі? Ну, немає в Європі жодної системи президентської форми правління! Ми хочемо насмішити світ?» – пояснив він.

У ряду експертів виникли сумніви щодо доцільності тих змін до положень Основного закону, що стосуються кандидатів у депутати та на пост Президента. У порівняльній таблиці до проекту закону України «Про внесення змін до Конституції України», відповідно до запропонованих змін, народним депутатом і Президентом України можуть бути громадяни із судимістю. Обмеження стосуються лише тих кандидатів, які на день виборів відбувають покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення умисного особливо тяжкого злочину за обвинувальним вироком суду, який набрав

законної сили. При цьому ценз на проживання в Україні змінено на перебування в громадянстві України не менше останніх десяти перед днем виборів років для Президента та останніх п'яти – для народного депутата ВРУ.

Відповідно до конституційних змін, пропонується повністю позбавити главу держави будь-якого впливу на діяльність і кадровий склад майбутнього уряду. У першу чергу Президента позбавляють права на висунення кандидатур міністрів оборони та закордонних справ. Натомість у нього з'явиться право внесення на розгляд парламенту кандидатур очільників Служби зовнішньої розвідки та Державного бюро розслідувань.

Президент, як і раніше, вносить за пропозицією парламентської коаліції на розгляд ВР кандидатуру Прем'єр-міністра України. Утім термін, що його відведено Президенту на роздуми, значно скорочується. Якщо раніше він мав 15 днів, тепер – п'ять. При цьому, якщо він не внесе цієї кандидатури, за нього це автоматично робить Голова Верховної Ради.

У подальшому Президент позбавляється права зупиняти дії актів Кабінету Міністрів України. Він може лише звернутися до Конституційного Суду із пропозицією розглянути відповідність цих актів Основному закону. Але до прийняття остаточного судового рішення сам факт звернення не матиме ніяких наслідків.

Державні адміністрації пропонується перейменувати в державні представництва, глави яких призначаються Президентом України за поданням уряду. Головна функція цих представництв полягатиме в координації діяльності місцевих органів виконавчої влади та нагляді за відповідністю актів органів місцевого самоврядування чинному законодавству. При цьому Президент позбавляється права звільняти глав державних представництв і скасовувати будь-які рішення виконавчої влади на місцях. Ці функції переходять виключно до Кабміну.

Таким чином, зазначають експерти, у майбутньому так звана президентська вертикаль, як така, не існуватиме.

Також опосередкованого характеру набуває вплив Президента на суддівську систему – глава держави лише призначає п'ять із вісімнадцяти членів Вищої ради юстиції. Суди в країні утворюватимуться законом, який вноситься на розгляд парламенту главою держави, але за поданням Вищої ради юстиції й тільки після погодження із Прем'єром.

Глава держави також позбавляється права на визначення процедури помилування. Якщо раніше правила помилування встановлювались Указом Президента, тепер це має відбуватися згідно з прийнятим парламентом законом про помилування.

Процедура усунення Президента від влади істотно спрощується. Імпічмент може ініціювати третина народних депутатів, а не більшість, як це передбачено чинною Конституцією. Після цього, у разі, якщо в діях Президента будуть наявні ознаки злочину, парламент простою більшістю звертається до Конституційного Суду із проханням дати свої висновки. У чинній Конституції для ухвалення цього рішення потрібно 300 голосів.

Зрештою, Конституційний Суд і стає кінцевою інстанцією перевірки дій Президента на відповідність закону. Згідно з чинною Конституцією справу про імпічмент має розглядати ще й Верховний Суд.

При цьому повноваження самого Президента щодо розпуску парламенту значно звужуються. Глава держави позбавляється права на розпуск парламенту в разі неспроможності ВРУ зібратися протягом 30 днів або сформувати коаліцію. Президент зможе достроково припинити повноваження Верховної Ради лише в одному випадку: якщо протягом 60-ти днів після відставки Кабміну не сформовано персональний склад уряду. Крім того, Президент буде позбавлений привілею на позачерговий розгляд його законодавчих ініціатив.

Експерти зазначають, що атмосфера стосунків між депутатами та главою держави відчувається навіть у тому, як прописані окремі нюанси, які не змінюються за суттю, але мають дати зрозуміти, яка саме інституція впливовіша та важливіша. Наприклад, у чинній Конституції вказано, що в разі необхідності Президент має право оголошувати військовий або надзвичайний стан при подальшому підтвердженні Верховною Радою. Нова редакція Основного закону, по суті, нічого не змінює – лише розставляє акценти. Зокрема, відповідно до конституційних змін, Президент не оголошує надзвичайного або військового стану, а звертається з відповідним проханням до парламенту.

Водночас у новообраного Президента буде достатньо повноважень і прав, щоб зупинити процес внесення змін до Конституції. У публічній площині новий глава держави зможе апелювати до того, що його обирали з конкретними повноваженнями і змінювати їх під час каденції не є правильним по відношенню до виборців.

У цьому контексті експерти пояснюють, що статус Президента – одне з найскладніших питань. Зокрема, І. Коліушко, голова правління Центру політико-правових реформ, зазначає: «...Як бути з Президентом, який обирається прямими виборами, але при цьому не повинен домінувати над урядом. Як зробити його вагомою фігурою, щоб його повноваження були суттєвими?» З огляду на це, експерт пропонує розділити на три групи ці повноваження з точки зору процедури реалізації:

– ті, які здійснюються ним самостійно (відповідно готуються й реалізуються);

– ті, які реалізуються Президентом за поданням Прем'єр-міністра, тобто це означає, що проекти цих указів готуються в Кабінеті Міністрів, а Президенту подаються лише на підпис;

– ті, які можуть ініціюватися Президентом, але не можуть набрати чинності без контрасигнації Прем'єр-міністром і міністром, який відповідальний за виконання.

Також в експертному середовищі є спірне питання – можливість головування Президента на засіданнях Кабінету Міністрів при розгляді питань, які ініціює сам глава держави. Така практика існує в багатьох країнах. У нас дехто сумнівається, що дотримання такої процедури даватиме

Президенту можливість домінувати і впливати на уряд.

Для затвердження змін в остаточній редакції експерти звертають увагу на необхідність забезпечення принципу неперервності державної влади: пропонується, замість припинення повноважень, використовувати призначення позачергових виборів, і випадки передбачені в пропозиціях.

Зупинимось на деяких із запропонованих змін більш детально.

Майже всі експерти говорять про необхідність спрощення процедури імпічменту та її конкретизацію. Ю. Ключковський, керівник Інституту виборчого права, також звертає увагу на це питання. «Пропонується залишити підставами для цієї процедури вчинення злочину, однак вилучаємо кваліфікацію факту злочину. Залишаємо виключно політичні органи, а за Конституційним Судом – дотримання процедури. Але скажіть, будь ласка, якщо ми говоримо про злочин, то де факт злочину?

Мені здається, або треба залишити ту процедуру, яка є сьогодні, можливо, помінявши кількісні параметри, щоб залишити органи, які уповноважені констатувати факт злочину, але тоді передбачити теж, що імпічмент не є кримінальною відповідальністю і не виключає притягнення до кримінальної відповідальності після цього, або розглядати спеціальну процедуру усунення Президента з поста з політичних підстав. І тоді немає потреби говорити про злочин і про те, хто встановлює факт злочину. Мені здається, що ця усічена процедура є внутрішньо суперечливою», – зазначив експерт.

В. Мусіяка, доктор юридичних наук, професор (Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова), пропонує розробити реальний механізм імпічменту. «Мене захоплює ідея, чи можна встановити обрання людини, яка не буде мати ніяких повноважень, крім одного – відслідковувати дотримання Президентом Конституції України і у всій верхівці влади, а також ставити питання перед Конституційним Судом. Ви ж бачите, що є потреба увесь час спостерігати. Вони увесь час порушують Конституцію, закон», – підкреслив експерт.

Разом з тим найбільшу увагу представників громадськості все ж таки привертає питання значного обмеження повноважень Президента. Так, Ю. Галушак, народний депутат шостого скликання переконаний, якщо з Основного закону вилучається ряд вагомих повноважень Президента, то необхідно взяти за основу саме не французьку, а польську модель. Необхідно дати Президенту повноваження розпускати парламент, коли він бачить ознаки кризи.

Також Ю. Галушак звертає увагу на важливість внесення змін до Основного закону щодо відповідальності та підконтрольності голів державних представництв (у поточній редакції Конституції – місцевих державних адміністрацій) перед Кабінетом Міністрів України. На його переконання, краще коли було б прописано, що глави державних представництв призначаються, звільняються урядом за поданням Президента. «Тому що у випадку надзвичайного чи військового стану саме глави держадміністрацій перебирають на себе представництво

головнокомандуючого у регіонах. І тому Президенту не повинно бути байдуже, хто там є. Це контролер у першу чергу. Префекти знаходяться у зворотній системі зв'язку. Координація – це не прямі накази, це зворотна петля. Префект повинен бути дуже застabilізований. Тому префект повинен мати відповідний статут. Це аполітичність цієї людини, яка забезпечується тим, що він незалежний від політичних впливів уряду. Тобто вже він не може призначатись і зніматись тільки урядом. Він не повинен залежати від того, що зняли Президента чи уряд. Тому третій елемент, який має бути властивий префектам, – це ротація, коли така особа має перебувати не більше трьох років на одному місці. А далі його переводять – хоче він того чи не хоче, щоб не зрісся з місцевою елітою. Тоді можна робити децентралізацію. В іншому випадку, ми будемо бачити те, що бачимо на Сході, коли правоохоронні органи ну чомусь страшно не хочуть займатись своїми справами», – пояснив він.

У запропонованих змінах до Конституції України глава держави буде позбавлений права подавати подання про призначення міністрів закордонних справ і оборони. Відповідно до змін, весь склад Кабінету Міністрів має призначатись Верховною Радою за поданням Прем'єра. Також Прем'єр-міністр наділяється правом клопотати перед Верховною Радою про звільнення окремих членів уряду, а Кабмін буде відповідальний тільки перед парламентом, а Президенту – лише підзвітний, хоча й отримає право призначати і звільняти (за поданням глави уряду) заступників міністрів, а також голів і заступників центральних органів влади.

І. Коліушко, голова правління Центру політико-правових реформ, підтримує ці зміни, коли Верховна Рада робить основний внесок у формування уряду. Тобто вона створює політичне обличчя уряду. У порівняльній таблиці до проекту закону України «Про внесення змін до Конституції України» у ст. 114 показано, якою могла б бути послідовність дій щодо формування уряду. «Я думаю, недоцільно застосовувати дуже спрощені моделі, як то було в проекті Конституції, яку вносив Ющенко в 2009 р., коли пропонувалось, що лідер найбільшої фракції стає кандидатом на посаду Прем'єр-міністра. До речі, у той момент, коли якраз існував уряд, до якого найбільша фракція в парламенті була в опозиції, така норма в Конституції призводить до того, що ми завжди змушені робити коаліційні дії. Спочатку давали право найбільшій фракції, потім вона має пересвідчитись, що вона не збирає більшості під свій уряд. І тільки потім може бути реальна кандидатура... У багатьох конституціях Європи враховані ці недоліки, і тому пропонується, щоб тут якраз Президент відіграв роль модератора і після консультацій з лідерами фракцій вносив кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра», – зазначив він.

Згідно із запропонованими конституційними змінами, цей кандидат повинен мати два тижні на формування складу уряду й підготовку програми діяльності Кабінету Міністрів, який представляється у Верховній Раді. Тоді парламент одним голосуванням після обговорення надає вотум довіри уряду. Якщо це проходить, тоді уряд складає присягу і йде працювати. Якщо ні,

якщо, наприклад, Президент неякісно виконав свою роботу, не врахував реального стану справ у парламенті, або кандидат на посаду Прем'єр-міністра неякісно сформував склад уряду й не здобув підтримки у Верховній Раді, тоді наступний крок парламент має робити без Президента. Наприклад, вдатися до рейтингового голосування або будь-яким іншим чином визначити кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра, і він так само за два тижні формує склад уряду та подає на вотум довіри. Що стосується подальших відносин між урядом і Верховною Радою, то тут важливо, щоб вони відбувалися виключно через Прем'єр-міністра. Тобто будь-які кадрові зміни в складі уряду мали би робитися Верховною Радою за поданням Прем'єр-міністра. Як варіант, коли йдеться про недовіру уряду в цілому, то тут, очевидно, повинні мати право на ініціативу як самі народні депутати, так і Президент України.

Запропоновані зміни до Конституції передбачають відповідальність Кабміну тільки перед ВРУ, а Президенту – лише підзвітність. Прем'єр-міністр наділяється правом клопотати перед ВРУ про звільнення окремих членів уряду. Крім того, Кабмін наділяється правом призначати і звільняти (за поданням глави КМУ) заступників міністрів, а також голів і заступників центральних органів влади.

Ю. Ключковський, керівник Інституту виборчого права, абсолютно підтримує парламентське формування уряду. Однак він застерігає, що в системі парламентського формування уряду не дуже працює принцип поділу законодавчої і виконавчої влади. І тому потрібні інші стримування й противаги, які не дають можливості запровадити, замість президентського авторитаризму, парламентський авторитаризм більшості, яка контролює уряд. Тому тут необхідно продумати, які саме повноваження мають залишитися за главою держави, оскільки він – єдиний, хто дійсно здатний стримувати і створювати противаги при поєднанні парламенту та уряду, що є неминучим при одноканальному формуванні Кабінету Міністрів.

За запропонованою редакцією змін до Основного закону центром прийняття рішень уже остаточно стає Верховна Рада. За новими правилами, кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра вносить Президент за пропозицією парламентської коаліції у Верховній Раді, яка вже формуватиметься не фракціями, а окремими депутатами. Причому Президент має це зробити максимум на п'ятий день, а не на п'ятнадцятий, як раніше. Також саме Верховна Рада має вносити пропозиції Прем'єру щодо призначення міністрів. Також Президент не зможе зупиняти актів Кабміну, який, до речі, має тепер ексклюзивне право на формування держбюджету.

При цьому безпосередньо для депутатів створюється режим підвищеної комфортності. У порівняльній таблиці до проекту закону України «Про внесення змін до Конституції України» повністю скасована норма про обов'язкове входження народного депутата України до складу депутатської фракції політичної партії, від якої він обирався. Тобто «тушки» фактично будуть узаконені. Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України в усіх можливих випадках у разі прийняття цієї Конституції може бути прийняте виключно Верховною Радою. Разом з тим

окремо в новій редакції Конституції описана обов'язковість персонального голосування народних депутатів: рішення парламенту приймаються шляхом голосування в спосіб, що унеможливорює голосування замість народного депутата України іншою особою.

Що стосується судової влади, то, відповідно до проекту закону України «Про внесення змін до Конституції України», прийняття рішення щодо недоторканності суддів тепер повністю переходить до рук самих суддів. Якщо раніше суддю можна було затримувати або заарештовувати за рішенням парламенту, тепер це прерогатива Вищої ради юстиції. Деяко змінилися вікові та професійні вимоги до кандидата в судді. Нині суддею може стати громадянин не молодше 25 років і стажом роботи в галузі права не менше трьох років. Змінами до Конституції пропонується підвищити ці терміни відповідно до 35 років і п'яти років стажу.

У квітні в НАН України відбувся круглий стіл на тему: «Конституційна реформа: шляхи проведення та напрямки змін», де експерти запропонували Україні перейти до триланкової системи суддів, обмежити недоторканність суддів лише функціональною діяльністю та залишити прокуратурі лише функцію державного обвинувачення. М. Козюбра, завідувач кафедри загальнотеоретичних та державотворчих наук Києво-Могилянської академії, суддя Конституційного Суду у відставці, доктор юридичних наук, порадив, що в реформуванні правосуддя доцільно почати з питання щодо системи судів загальної юрисдикції, яка існує сьогодні в Україні. Не тільки на його думку, а й на думку зарубіжних експертів, зокрема Венеціанської комісії, вона є надмірно складною. Тому що поєднання в одному судовому органі, який іменується Вищим спеціалізованим судом кримінальних і цивільних справ, а також існування господарських судів як самостійної ланки судової системи не відповідає сучасним європейським стандартам.

У зв'язку з цим, в експертів виникає питання про повернення до триланкової системи судів, яка успішно функціонує в багатьох країнах, у тому числі більшості сусідніх. Але в тій же ж концепції конституційної реформи, над якою працювала робоча група Конституційної Асамблеї, запропоновано відмовитися від фіксації у Конституції таких інституцій, як Вищий спеціалізований суд, залишивши принцип спеціалізації. «На мій погляд, це дає змогу – якщо, можливо, навіть не сьогодні і не завтра, але зваживши “за” і “проти”, зокрема фінансові можливості держави – перейти до триланкової системи суддів. Мені здається, що, загалом, це буде сприяти поліпшенню і доступу до правосуддя, тому що зараз громадяни зустрічаються з відповідними складнощами... відповідної судової системи. Я не думаю, що відразу поліпшить проблему з корумпованістю, але, очевидно, буде менше інстанцій щодо корупції. Я ще раз наголошую, запропонований варіант зовсім не означає відмову від принципу спеціалізації, але цей принцип може бути втілений в реальну практику в інших формах, але не у формах тих же ж спеціалізованих судів», – зазначив М. Козюбра.

За словами Р. Куйбіди, заступника голови правління Центру політико-правових реформ, правники в питанні системи судів орієнтувалися на

рекомедації Венеціанської комісії та на досвід європейських держав. У рекомендаціях Венеціанської комісії пропонується відмовитися від чотириланкової системи. Але зазвичай органи адміністративної юстиції в більшості країн відділені від системи загальної юрисдикції. З огляду на це, фахівці пропонують, щоб було дві системи судів, щоб адміністративні суди не входили до системи судів загальної юрисдикції, де власне мають бути концентровані традиційні сфери цивільного й кримінального судочинства. Щодо спеціалізованих судів, які можуть утворюватися в рамках судів загальної юрисдикції, експерти зазначають, що це знову ж таки спеціалізовані суди в рамках цивільної або кримінальної юрисдикції. Наприклад, суди з розгляду справ про банкрутство, суди ювенальні та інші суди. Тут ідеться про рівень судів першої інстанції передусім.

До речі, експерти не виключають, що Вища судова рада може бути й Вищою радою судівництва. Але це може бути тим органом, який може прийти на заміну великій кількості органів, які нині існують, – це вищі кваліфікаційні комісії суддів, вищі ради юстиції, ради суддів України. Це орган, який фактично має об'єднати ці всі функції в собі.

За словами Р. Куйбіди, експертним середовищем пропонується змінити систему призначення на посаду судді, яка на сьогодні є трискладовою: спочатку Вища кваліфікаційна, потім Вища рада юстиції, потім Президент. Натомість пропонується дворівнева система – це кваліфікаційна комісія, яка здійснюватиме довіру та безпосередньо призначення, переведення суддів. Остаточні рішення з цих питань прийматиме Судова рада чи Вища рада судівництва.

З процедури призначення суддів, таким чином, пропонується виключити Президента і Верховну Раду, а також у рамках Вищої судової ради чи Вищої ради судівництва пропонується передбачити третину від громадськості. Це, за словами експерта, саме те, що дає можливість уникнути корпоративності. Це як форма громадського контролю й участі громадськості в цих питаннях. Але, звичайно, відповідно до європейських стандартів, більшість у плані цього органа – це судді, обрані з'їздом суддів.

Істотне розширення повноважень Вищої судової ради (ВСР) – компетенція призначати суддів на посади, здійснювати переведення, звільнення судів з посади, реалізовувати дисциплінарну практику, займатися організаційними і фінансовими питаннями тощо – актуалізує ряд питань: по-перше, наскільки цей орган справиться з такими повноваженнями; по-друге, наскільки в такому випадку зберігатиметься збалансоване співвідношення компетенції Вищої судової ради із суддівським самоврядуванням; по-третє, спосіб формування (пропонується, що ВСР складатиметься із 15 членів, 10 з яких призначає з'їзд суддів, а 5 – вибирає і призначає сама ВСР шляхом жеребкування).

На думку фахівців, чим менше суб'єктів формування, тим більша загроза для незалежності органа. Також, на їхню думку, не зовсім обґрунтованим видається обрання членів органа самих себе.

Важливим є також питання формування, повноважень і процедур їх

реалізації Конституційного Суду України. У цьому контексті фахівці звертають увагу, що, зокрема, для суддів Конституційного Суду необхідний набагато ширший світогляд, ніж у судів загальної юрисдикції з традиційними підходами, які ґрунтують свою аргументацію здебільшого за правилами соланізму. «...Справді, фахівці в галузі конституційного права, публічного права мають переважати у складі Конституційного Суду. І це потрібно, очевидно, зазначити у вимогах кваліфікаційних до претендентів на місце судді Конституційного Суду. Також має бути прозорість формування корпусу Конституційного Суду. До цього має бути долучена громадськість. Юридично і не тільки юридично має бути попереднє обговорення кандидатів, можливо, справді потрібно створити відповідну кваліфікаційну комісію в цьому плані», – зазначив М. Козюбра.

Важливим для експертів є питання реалізації Конституційним Судом своїх повноважень щодо вирішення конфліктів у системі державної влади. «Ми розглядаємо як обов'язковий елемент системи стримування і противаг і систему ефективної державної влади, тому що саме Конституційний Суд повинен бути тим органом, який буде вирішувати конфлікти, які будуть виникати між Президентом, Прем'єр-міністром, урядом чи парламентом у цілому. Для того треба було б вжити заходи для зміцнення конституційного правосуддя», – підкреслив І. Коліушко, голова правління Центру політико-правових реформ.

У зв'язку з цим, експерти радять уточнити й розширити кваліфікаційні вимоги щодо суддів Конституційного Суду, виключити з'їзд суддів як суб'єкт призначення суддів Конституційного Суду, запровадити кваліфікаційну комісію, яка здійснюватиме попереднє оцінювання кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду, з яких уже потім суб'єкти призначення – Президент і Верховна Рада обиратимуть і призначатимуть на посади суддів. І обов'язково треба гарантувати те, що Конституційний Суд даватиме відповідь на всі справи по суті, а не маніпулювати. Наприклад, закривати провадження у зв'язку з припиненням дії указу, який став приводом до звернення до Конституційного Суду.

С. Ківалов, член Венеціанської комісії від України, повідомив про те, що 13 червня на 99-й сесії Венеціанської комісії було заслухано інформацію про конституційну співпрацю з Україною.

Президент Венеціанської комісії Д. Букіккіо наголосив, що «особисто приділяє величезне значення процесу конституційної реформи в Україні». «Венеціанська комісія тривалий час співпрацює з Україною і надає свою допомогу в питаннях реформування української Конституції і законодавства. Допомогу професійних європейських конституціоналістів у цих питаннях складно переоцінити», – зазначив С. Ківалов.

Експерти Венеціанської комісії зазначили, що чекають текст змін до Конституції України, після чого в найкоротші терміни буде підготовлено висновок Венеціанської комісії. «На засіданні Венеціанська комісія дозволила доповідачам направити майбутній висновок Венеціанської комісії з питання внесення змін до Конституції українській владі до його розгляду на

пленарній сесії. Думаю, депутати в Україні повинні активізуватися, вважаючи роботу над конституційною реформою пріоритетною. Консолідований текст змін до Конституції до розгляду в парламенті необхідно відправити на експертизу до Венеціанської комісії, де працюють кращі фахівці в галузі конституційного права, виборчого законодавства та інших областей права. Я дуже сподіваюся, що цей документ буде готовий незабаром. Упевнений, що висновок з Венеції на проект змін до Конституції України ми отримаємо дуже швидко. Я впевнений, що при проведенні конституційної реформи повинні обов'язково скористатися колосальним досвідом європейських експертів», – заявив С. Ківалов.

Також політик нагадав, що наступна ювілейна 100 сесія Венеціанської комісії відбудеться 10–11 жовтня в Римі (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Інтернет-видання «Ні корупції!» (<http://nikorupciji.org>); Інформаційне агентство «Українські національні новини» (<http://www.unn.com.ua>); iPress (<http://ipress.ua/news>); Дзеркало тижня (<http://dt.ua>); Українська правда (<http://www.pravda.com.ua>); Uzhgorod.net.ua (<http://www.uzhgorod.net.ua>); Інтернет-видання «Закарпаття онлайн» (<http://zakarpattya.net.ua>); Espresso.tv (<http://espresso.tv>); 7 Днів. Україна (<http://7days-ua.com>); Главком (<http://glavcom.ua/articles/19654.html>).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

7 травня 2014 р. відбулася робоча зустріч першого заступника міністра освіти і науки І. Совсун з Надзвичайним і Повноважним Послом Канади в Україні Т. Лулашником. Зустріч була ініційована Міністерством освіти і науки в рамках відновлення двосторонньої співпраці з міжнародними партнерами у сфері освіти та науки, що передбачено планом дій на 100 днів.

І. Совсун ознайомила посла Канади із суттю та змістом ключових кроків, що здійснюються Міністерством у сфері реформування освіти. Окремо обговорювалося питання прийняття закону «Про вищу освіту». Т. Лулашник зазначив, що ознайомлений із змістом пропонованих новим законодавством змін та висловив переконання, що прийняття закону є життєво необхідним для розвитку української освіти. Посол запевнив, що Канада, у свою чергу, готова надавати широку експертну підтримку у розробці законодавства, зокрема, законів «Про освіту» та «Про наукову діяльність».

На переконання Т. Лулашника, Канада є найбільшим другом України у всьому світі. За словами посла, «його країна розглядає допомогу та співпрацю з Україною як один із пріоритетів у власній зовнішній політиці».

Вже зараз канадський уряд готує пропозиції щодо технічної та іншої допомоги Україні.

Як зазначив посол Канади в Україні Т. Лулашник, щодо співпраці двох країн в освітній сфері мова, зокрема, іде про низку програм мобільності, обміну, стажувань, підвищення кваліфікацій тощо. Посол Канади підкреслив, що канадська сторона відкрита до пропозицій та запитів від України щодо співпраці та спільних проектів *(Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247278620&cat_id=244277212)). – 2014. – 7.05).*

* * *

12 травня, у рамках відзначення Дня Європи Ужгородський національний університет підписав угоду про співпрацю з Пан-Європейським університетом Братислави (Словаччина). Офіційно документами обмінялися О. Сливка, в. о. проректора з науково-педагогічної роботи УжНУ та Ю. Ковач, представник братиславського вузу.

Ідеться про наукову, освітянську та культурну співпрацю між двома університетами. Угода передбачає підготовку кадрів у рамках Болонської декларації, тобто в єдиному освітянському європейському просторі. На сьогодні УжНУ прагне укласти багато договорів, щоб спільно проводити наукову та роботу з іншими вузами. Це сприятиме також отриманню європейських наукових грантів та співпраці між різними науковими школами. У рамках цієї угоди наразі більш пріоритетними є підготовка правознавців та спеціалістів інформаційних технологій. У майбутньому планується розширити коло спеціальностей, за якими буде йти конкретна робота.

За словами в. о. проректора, цей договір дає загальну стратегію співпраці, уже конкретні питання будуть обговорюватися в рамках робочих зустрічей та програм. Ю. Ковач зазначив, що угода передбачає взаємовигідну співпрацю між вузами, а також обмін студентами та викладачами *(Інформаційно-аналітичний сайт [Zaholovok.com.ua](http://zaholovok.com.ua) (<http://zaholovok.com.ua/uzhnu-ta-pan-jevropeiskii-universitet-bratislavi-pidpisali-spilnu-ugodu>)). – 2014. – 12.05).*

* * *

В Ужгороді відбулася Міжнародна наукова конференція «Словакістика в Україні», присвячена 20-літтю словацького відділення Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет». У роботі конференції беруть участь викладачі вищих навчальних закладів Пряшева, Братислави, Трнави, Загреба, Києва, Львова, Рівного, Кіровограда, Дніпропетровська.

Під час урочистого відкриття завідувач кафедри словацької філології, доктор філологічних наук, професор С. Пахомова ознайомила присутніх з досягненнями та науковими здобутками кафедри, яка нині входить до списку ВАК як провідна наукова установа спеціальності 10.02.03 – слов'янські мови.

Колектив кафедри досліджує тему «Актуальні проблеми сучасної славістики», співпрацюючи з науковцями Києва, Львова, Братислави, Пряшева та Банської Бистриці. Кафедра має високий науково-педагогічний рівень: усі без винятку викладачі мають наукові ступені та вчені звання. Тут створено необхідні умови для якісної підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, які обрали своєю спеціальністю словацьку мову та літературу, що дозволяє їм за умов сучасного безробіття влаштуватися на роботу за спеціальністю – вони працюють у школах, університетах, гімназіях, в адміністративних установах, на телебаченні, у консульстві тощо.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися декан філологічного факультету, доцент Г. Шумицька, генеральний консул Словацької Республіки в Ужгороді Я. Бур'янова, заступник начальника управління – начальник відділу вищої, професійно-технічної освіти та науки департаменту освіти і науки, молоді та спорту облдержадміністрації О. Довганич, колеги з університетів Словаччини.

Програмою передбачено також проведення секційних засідань з актуальних питань сучасної словацької мови: «Словацька мова в синхронії і контактах», «Словацька мова на слов'янському фоні», «Словацька література в часовій рефлексії та зв'язках».

Крім обговорення теоретико-наукових питань розвитку і функціонування словацької мови, учасники конференції матимуть змогу поспілкуватися з носіями словацької мови, які проживають на Закарпатті, ознайомитися з умовами проживання національної меншини словаків краю (*В Ужгороді проходить міжнародна наукова конференція «Словакістика в Україні» // Трибуна (<http://www.trubyna.org.ua/rizne/v-uzhhorodi-prohodyt-mizhnarodna-naukova-konferentsiya-slovakistyka-v-ukrajini/>). – 2014. – 07.05).*

* * *

У стінах Східноєвропейського університету ім. Лесі Українки відбулася VIII Міжнародна науково-практична конференція аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень». Конференція організована в рамках фестивалю науки у СНУ ім. Лесі Українки. Робота студентів та аспірантів відбуватиметься в 19 секціях, на конференцію прибуло 560 учасників з різних міст України. Також у рамках конференції на біологічному факультеті буде відкрито нову лабораторію. Наприкінці конференції оберуть найкращого програміста, найкращого студента й найкращого науковця СНУ (*У волинському «храмі науки» зібралися молоді науковці // Волинська правда (<http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/62270/>). – 2014. – 14.05).*

* * *

Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень Німеччини (BMBF) оголосило про початок міжнародного конкурсу GreenTalents. Зареєструватися та отримати більш детальну інформацію щодо умов його проведення можна за електронною адресою: greentalents@dlr.de.

Скористатися такою можливістю треба не пізніше 12 години за середньоєвропейським часом 16 червня 2014 р.

Уже шість років поспіль молоді дослідники з усього світу, які працюють у сфері сталого розвитку, зокрема, раціонального природо- та ресурсокористування змагаються за отримання гранту на реалізацію своїх наукових проектів на міжнародному рівні.

Дізнатися додаткову інформацію про умови конкурсу можна на сторінці www.greentalents.de. Слідкувати за перебігом подій наукового змагання можна на LinkedIn (*Дніпропетровська ОДА* (<http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obldp.nsf/document.xsp?id=25AEB614D11A95DAC2257CD70048686C>)). – 2014. – 13.05).

* * *

У Львівському музеї історії релігії 12–16 травня 2014 р. відбулася XXIV Міжнародна наукова конференція «Історія релігій в Україні». Проведення конференції є важливою складовою науково-дослідної роботи музею. Матеріали конференції будуть видруковані у фаховому науковому збірнику «Історія релігій в Україні».

Організатори цьогорічної конференції: Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії, Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України ім. Г. С. Сковороди, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, гуманітарний факультет Українського католицького університету, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Робота конференції охоплюватиме сім секцій, що торкатимуться різноманітних тем релігієзнавства від язичництва та раннього християнства до релігійного життя у XX–XXI ст. Таким чином конференція розкриває можливості для широкого діапазону спілкування, обміну думками та досвідом між релігієзнавцями.

Дослідження науковців торкатимуться також актуальних сьогоденню тем: соціально-політичний процес – євромайдан, 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, вшанування пам'яті митрополита УГКЦ А. Шептицького.

У рамках конференції відбувся круглий стіл», присвячений 100-річчю Першої світової війни на тему: «Пеша світова війна: простір і пам'ять». Це питання потребує детального вивчення, предметом якого є місяця пам'яті. Часники форуму відвідають основні фортифікаційні споруди Перемишльської фортеці у с. Поповичі.

З нагоди 150-річчя від дня народження В. Липківського – українського релігійного діяча, церковного реформатора, педагога, письменника, борця за автокефалію українського православ'я, першого митрополита Київського відбудеться Урочиста академія (*Львівська обласна державна адміністрація* (<http://loda.gov.ua/u-lvovi-vidbudetsya-mizhnarodna-naukova-konferentsiya->

Перспективні напрями розвитку української науки

I. Остапін навчається в Рівненській малій академії наук і вже два роки присвятив створенню реактора для синтезу вуглецевих наноструктур. Прилад – поліпшена версія розробок Національної академії наук. Його винахід виробляє їх у декілька нанометрів, тоді як діаметр людської волосини близько 80 тис. нанометрів.

Юний науковець над винаходом працював разом з викладачем МАНу Я. Боровим. Дослідники домоглися, що після роботи сам реактор не потрібно змінювати.

Реактор створює з вуглецю нанотрубки та фулерени. Поки що їх можна використовувати в суто наукових цілях, хоча б для навчання тих самих учнів МАН чи студентів. Проте за наноструктурами – майбутнє. Якщо взяти, наприклад, фулерени, то вони можуть бути надпровідниками. Окрім того, фулерени дуже щільні, але легкі. З них би виготовляли корпуси для автомобілів: тоді вони були б і міцними, і легкими водночас. А з нанотрубок можна створити найміцнішу нитку у світі, яка могла б витримати 20 т. Єдина проблема, що вчені поки не винайшли, як ростити нанотрубки. Найдовша, що її вдалося виплекати, – заледве 1 см. А в запропонованому реакторі нанотрубка може вирости лише до 4 мм.

I. Остапін уже здобув премію від МАН та 5 тис. грн за друге місце на фестивалі Sikorsky Challenge 2013. Хлопець вірить, що, пішовши в науку, зможе досягти чималих результатів. А тому мріє навчатися в Київському політехнічному інституті на спеціальності, пов'язаній з металознавством та металургією, бо саме там є найсучасніші лабораторії для роботи з наноструктурами (*«Волинь» – незалежна громадсько-політична газета (<http://www.volyn.com.ua/?rub=9&article=0&arch=>)*). – 2014. – 6.05.

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

ПАО «Харьковский тракторный завод» внедрило новый инвестиционный проект. У заводу несколько инвестиционных проектов, но самый перспективный – создание производства трансмиссии, которая используется в тракторах.

По данным директора, уже в мае в рамках проекта будет выпущена первая гидрообъемная коробка передач. Разработано несколько модификаций этих коробок передач – как для собственных тракторов, так и для других заводов, серийно производящих тракторы. Разработка трансмиссии велась совместно с Национальным техническим университетом «Харьковский политехнический институт» (ХПИ). Это очень крупный проект. В него входит и реструктуризация производства, и создание новых

производственных мощностей, и закупка нового оборудования.

По его словам, в год планируется выпускать около 6 тыс. коробок передач, при этом 2 тыс. завод будет оставлять себе, остальное – отправлять заказчикам.

Как сообщалось ранее, в 2012 г. гидрообъемную бесступенчатую трансмиссию для нового трактора «ХТЗ-250-21» мощностью 250 л.с. разработали в ХПИ. Заказало разработку трансмиссии ПАО «Харьковский тракторный завод». Разработка велась в рамках хоздоговора объемом в 500 тыс. грн. В мире уже есть образцы гидротрансмиссий, но их стоимость очень высока. Например, трансмиссия, произведенная в Германии, стоит 50–70 тыс. евро, что превосходит стоимость всего тракторопроизводства ХТЗ.

ХТЗ производит сельхозтракторы, а также дорожно-строительную и спецтехнику (на базе тракторов). Кроме того, завод производит гусеничные тягачи, горячештампованные заготовки, запчасти (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/08.05.2014/harkovskij_traktornyj_z_avod_investiroval_v_sozdanie_novogo_proizvodstva/uncstunym/). – 2014. – 8.05).

Інформаційно-комунікаційні технології

Клінвеб – це коли ІТ-революція зустрічається з революцією розумної енергетики. Дехто називає її **Клінтех 2.0 (Cleantech)**. Це сектор, який швидко розростається та використовує великі масиви даних, мобільну обробку даних та можливість взаємодії для підвищення енергетичної і ресурсної ефективності, сприяє поширенню відновлювальної енергетики та надихає економіку спільного користування (наприклад, спільне проживання від AirBnB чи спільне користування автомобілями від Zipcar).

Україна шукає швидких шляхів для енергетичної безпеки та сталого розвитку, тож рішення їй потрібні швидкі. Клінвеб може допомогти з кількох причин, як-от:

1) Клінвеб – це найшвидший та найдешевший спосіб підвищити енергоощадність. Енергоощадність означає менші рахунки за електроенергію та меншу енергетичну залежність від сусідів.

2) Клінвеб може мобілізувати динамічний український сектор ІТ для створення розумних енергетичних рішень. Такі програми, як BrainBasketFoundation, які прагнуть перетворити Україну на потужний центр інформаційних технологій, можуть спрямувати українські ІТ-таланти на вирішення енергетичних проблем України, водночас вклинюючись в глобальну мережу Клінвебу.

3) Не потрібно значних інвестицій. Рішення на основі клінвебу потребують мало коштів і здатні швидко виходити на ринок.

Спільноти клінвебу утворюються по всьому світу, починаючи з 2012 р. Клінвебівські хакатони проходили у таких містах, як Бостон, Роттердам та Тель-Авів.

Команди-переможці на попередніх клінвебівських хакатонах розробили

додатки для спільного користування автомобілями, додатки для розумної утилізації та сталої мобільності. Останнє питання не так вже і легко вирішити. Воно непокоїть Львівську бізнес-школу та учасників MSc in Technology Management. І для Львівської бізнес-школи, і для Greencubator, Smart Energy Forum – це крок до формування в Україні еко-системи клімату зі зв'язком у глобальних масштабах, яка б давала успішні рішення, продукцію та сприяла створенню успішних компаній.

Важливу роль у цьому процесі відіграють партнерства. Слід налагоджувати стосунки між підприємцями, програмістами, активістами та представниками влади. Саме тому нам особливо приємно, що Microsoft., Львівський кластер IT-ВРОта місто Львів стали партнерами у проведенні Форуму екологічно безпечної енергетики.

Спраглі на електроенергію українські заводи і житлові будинки – це перші претенденти на рішення клімату. У США компанії СЗ та Оrowerвикористовують великі масиви даних, щоб ефективніше постачати енергію для приватних і комерційних користувачів. Іспанська Optimitivenадає онлайн-інструменти для моніторингу енергоспоживання у промислових процесах.

Такі компанії як CleanPowerFinanceі Mosaic використовують інтернет для залучення фінансування для сонячної енергетики чи проектів з енергоощадності. В еру затягування пасків та скорочень бюджетів це правильний шлях. А компанії, побудовані на основі економіки спільного користування, AirBnBi Zipcar, про які вже йшлося, дозволяють своїм споживачам зменшити витрати шляхом спільного користування ресурсами. Компанії у сфері кліматех також проникають у галузь управління відходами і сільське господарство.

Міжнародний досвід доводить, що так. Для інвестора кліматех пропонує обізнаність у секторі IT. Зазвичай компаніям з кліматех потрібні незначні капіталовкладення, і вони швидко створюють додану вартість. Саме це і цікавить інвесторів.

Кліматех розвивається на основі потужного збільшення даних та їх більшої доступності. Саме розкривання цих даних допоможе досягти ефективності. Наприклад, обмін транспортними даними може сприяти формуванню ефективніших послуг за використання меншої кількості ресурсів. Ділячись даними із енергоспоживання, енергетичні компанії можуть покращити управління енергоспоживанням. Нещодавно місто Роттердам об'єднало зусилля з голландським кліматехівським хакатоном, разом їм вдалося надихнути команди-учасниці на створення рішень децентралізації енергетики для міста. Для цього місто Роттердам розкрило значні масиви даних учасникам Хакатону (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/43581>). – 2014. – 6.05).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

В мае прошлого года стартовал проект «Создание научной сети по предотвращению негативных последствий землетрясений, оползней и наводнений» в рамках Черноморской объединенной операционной программы, осуществляемой при финансировании Европейского Союза. Участвуют в нем партнеры из шести стран Черноморского бассейна. Ведущим партнером определен технологический образовательный институт г. Серрес (Греция). Цель проекта – формирование устойчивого регионального партнерства и взаимного сотрудничества путем создания научной сети для достижения консенсуса и определения общих стратегий и методологии предотвращения ущерба от природных катастроф. Сотрудничество заключается в обмене ресурсами и накопленным опытом стран-участниц в области управления природными рисками-наводнениями, землетрясениями, оползнями, имеющими трансграничный характер и последствия. Официальным партнером проекта от Украины выступает Черноморское отделение экологической академии наук Украины. Активные участники проекта – специалисты Института проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесского государственного экологического университета, Одесского национального университета им. И. И. Мечникова, «Укрюжгипроводхоза», Дунайской гидрометеорологической обсерватории, международного гуманитарного университета. Задействованы в проекте и ряд одесских общественных экологических организаций. О проекте и его задачах информировала наших читателей его координатор, кандидат экономических наук, исполнительный директор Черноморского отделения экологической академии наук Е. Степанова. Прошел год из двух отведенных на реализацию проекта «Создание научной сети по предотвращению негативных последствий землетрясений, оползней и наводнений», и Е. Степанова сообщила о первых результатах:

В ходе реализации проекта проанализированы нормы сейсмостойкого строительства в нашей стране, правовые проблемы охраны земель от наводнений и оползней. Также проанализированы порядка 200 научных публикаций, рассматривающих методологию оценки ущерба от природных катаклизмов, а также существующую практику предотвращения ущерба от наводнений, землетрясений и оползней. Участники проекта провели значительную работу по сбору статистического и картографического материала — карты почвы, геологические, метеорологические, карты землепользования, подтоплений, сейсморайонирования. Разработка предусмотренного проектом веб-портала также идет с нашим участием.

Нынешней весной участники международного проекта провели встречу в Стамбуле. Представители стран бассейнов Черного и Средиземного морей обсуждали актуальную тему стихийных бедствий в регионе и во всем мире: наводнения, землетрясения, оползни. Как рассказал участник экологического семинара, представлявший Черноморское отделение экологической академии наук Украины, кандидат технических наук А. Крисиллов, прозвучавшие

обзорные доклады по всем темам были весьма информативными.

Большой интерес вызвали доклады профессора М. Эрдика из Турции, профессора В. Маргариса из Греции, М. Корнилова из Дунайской гидрометеорологической обсерватории г. Измаил. Каждая страна по всем трем темам представила довольно полные и детальные специальные данные, охватывающие как страны в целом, так и отдельные опасные территории. Отмечу, правда, что практически все докладчики, даже связанные одной темой, по сути смотрели каждый в свою сторону попытки обобщенного анализа, представления общей картины были, вообще говоря, недостаточными ни с точки зрения общей (региональной!) информационной базы для прогнозирования, ни с точки зрения общих подходов к оценке ущербов от происходящих природных катаклизмов. Нами была предложена системная (и математическая) модель, способная агрегировать параметры, строить обобщенную картину событий и пытаться делать прогноз. Участники стамбульского семинара с интересом восприняли эти материалы и наши предложения. Одной из общих для всех стран-участниц семинара оказалась проблема отсутствия рабочего контакта научных сотрудников с властными структурами всех уровней – местного, областного, государственного. Кажется странным, но это относится как к начальному этапу работы, так и к использованию результатов, учету рекомендаций и т. д. Об этом говорили в разной форме представители румынской, болгарской, греческой делегаций. М. Корнилов привел такой пример: некоторое время назад два киевских министерства, МЧС и экологии, запросили у наших дунайских наблюдателей оценку возможности очередного сезонного наводнения на Дунае. Сотрудники собрали информацию практически по всему водосборному бассейну, сделали расчеты, перепроверили их и дали ответ – подъем воды будет незначительным, примерно 40–50 см, то есть серьезной угрозы и причин для беспокойства нет. Через две-три недели, проигнорировав этот прогноз, службы МЧС развернули в районе Рени огромный лагерь на пару сотен человек, чтобы стеречь возможную опасность. Лагерь прожил пару месяцев в покое, с питанием, обслуживанием и потом был благополучно свернут, персонал укатил в Киев.

На семинаре аудитории было доложено еще одно наше предложение – схемы и технологии ведения дистанционного мониторинга при помощи СВЧ-радиометрии. В этом отношении у украинской стороны имеется многолетний опыт. Такие службы могут вести наблюдение за береговой кромкой (абразия берегов, слежение за оползнями), за увлажненными и переувлажненными территориями (чтобы оценить, например, объем влаги на водосборе в подозрительном речном бассейне) и некоторые другие работы. Участники проекта согласились более детально рассмотреть эти предложения на следующих встречах. Работа семинара и групп по проекту будет продолжена, и мне представляется, что перспективы положительные. Однако до получения хорошей региональной информационной базы и построения специализированных прогнозных и оценочных моделей путь еще не близкий. Но совместно мы этот путь одолеем и с задачами проекта справимся – к

этому есть все предпосылки.

Выработать наилучшие практики предотвращения ущербов – главная цель проекта, в котором задействованы и одесские ученые (*Алексеева Д. Как предотвратить ущерб от природных катастроф // Вечерняя Одесса*(<http://vo.od.ua/rubrics/ehkoklub/29148.php>). – 2014. – 30.04).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

У Кривому Розі відбувся обласний науково-практичний семінар «Сучасний підхід до організації учнівської науково-дослідницької діяльності в системі партнерської співпраці загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладів із Дніпропетровським регіональним відділенням МАН України». Конференція зібрала понад 30 педагогів з усієї області. Про це повідомили в департаменті освіти і науки облдержадміністрації.

Обласний семінар проходив на базі Криворізького жовтневого ліцею. У пленарній частині з'їзду освітяни розглянули низку питань щодо позашкільної освіти в регіоні. Зокрема, мова йшла про функції регіонального відділення Малої академії наук в освітній системі області та вдосконалення системи роботи з інтелектуально обдарованою учнівською молоддю.

Під час практичної частини конференції відбувся круглий стіл «Педагогічні діалоги». У процесі обговорень педагогічна спільнота також проаналізувала, який вплив має успішність школярів в інтелектуальних конкурсах на формування їх особистості. Завершився семінар презентацією науково-методичного посібника від керівника гуртка Малої академії наук учнівської молоді Дніпропетровської обласної ради, кандидата технічних наук С. Шведа (*Дніпропетровська ОДА* (<http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obldp.nsf/document.xsp?id=E6DE9565EA6B6345C2257CCF004E8DAE>). – 2014. – 5.05).

* * *

За результатами Всеукраїнського змагання, 36 учнів-членів МАН посіли призиви I, II та III місця. З них 30 одинадцятикласників отримають бонусні бали при вступі до вишів. У 2014 р. III етап Всеукраїнського конкурсу тривав упродовж місяця – з 29 березня по 29 квітня в Києві. Минулого року переможців інтелектуального змагання було лише 28.

Фінал конкурсу-захисту робіт Малої академії наук проходив у два етапи. Представники Дніпропетровської області склали тестові завдання з профільних предметів своїх секцій. Після цього слухачі Академії були допущені до публічного захисту наукових робіт.

Юні науковці Дніпропетровщини захищали свої роботи, переважно за напрямками мовознавства, комп'ютерних наук, хімії та біології, а також технічних наук. Як повідомлялось раніше, для учнів випускних класів, яким вдасться вибороти призиви місця на Всеукраїнському етапі захисту МАН,

передбачені бонуси при вступі до вищих навчальних закладів. У 2014 р. право вступати з попереднім бонусом у 50 балів – I місце – отримають вісім випускників шкіл регіону. За здобуття II місця на конкурсі додаткові 40 балів нарахують шістьом одинадцятикласникам. Також 16 школярів, які посіли III місце, вступатимуть з бонусом у 30 балів. Додаткові бали додаються до загального балу атестату учня.

Мала академія наук Дніпропетровської області налічує 12 відділень, які поділяються на 59 секцій з різних предметів. Серед регіональних відділень МАНу: літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство, мовознавство, філософія та суспільствознавство, історія, науки про Землю, технічні науки, комп'ютерні науки, математика, фізика і астрономія, економіка, хімія та біологія, а також екологія та аграрні науки (*Дніпропетровська обласна державна адміністрація (<http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obldp.nsf/document.xsp?id=EA09EA54B75BC811C2257CD10032D457>). – 2014. – 7.05*).

* * *

В Днепропетровской области стартовала третья Школа молодых ученых. Темой очередного курса Школы является формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции молодых ученых. Учебная программа продлится в течение четырех месяцев. За это время курсы повышения лингвистической квалификации пройдут около 40 представителей научной элиты области. Результатом третьей Школы молодых ученых станет участие ее слушателей в международной программе академических обменов им. Фулбрайта (Fulbright Faculty Development Program).

Занятия в Школе молодых ученых будут проходить дважды в неделю в течение мая – сентября 2014 г. Слушатели разделены на три лекционные группы, по 13 учеников в каждой. Обучение будет проходить в аудиториях Днепропетровского национального университета им. Олесь Гончара и в Днепропетровском государственном аграрном университете.

По результатам третьей Школы молодых ученых ее слушатели смогут принять участие в международной программе академических обменов имени Фулбрайта (Fulbright Faculty Development Program). Также после завершения курса Школы будет издано научное пособие. В сборник войдут основные положения лекций, которые будут преподаваться в Школе.

Напомним, что в феврале 2014 г. мир увидел специальное пособие для ученых второй Школы молодых ученых. В общем, в истории Днепропетровского областного проекта Школы молодых ученых было проведено два учебных курса. В частности, «Повышение личной и профессиональной эффективности, персонального развития» и «Проектный менеджмент и фандрайзинг в научно-образовательной сфере».

Программа академических обменов им. Фулбрайта (Fulbright Faculty Development Program) действует с 1946 г. В настоящее время она распространена в 155 странах мира. За время существования Программы в

Україне – с 1992 г. – более 850 украинцев учились, стажировались, проводили исследования в США; в свою очередь почти 500 американцев преподавали в украинских вузах и занимались научной работой (*Tourdnep.com* (<http://www.tourdnep.com/content/view/9013/8940/>). – 2014. – 14.05).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Голова Комітету з питань науки і освіти Л. Гриневич взяла участь у відкритті Bionic University. Bionic University – це перший український відкритий міжкорпоративний ІТ-університет, створений інноваційним парком Bionic Hill на базі та у партнерстві з найстарішим вищим навчальним закладом України – Національним університетом «Києво-Могилянська академія» за підтримки компаній-лідерів: Cisco, Hewlett Packard, Infopulse.

Bionic University створений на основі проекту в сфері онлайн-навчання Coursera, заснованого професором Стенфордського університету. Courseralearninghub у Bionic University створено на базі Києво-Могилянської Академії надасть можливість слухачам on-line курсів Coursera періодично зустрічатись з відповідними професійними кураторами для занять в сучасно облаштованій аудиторії. Групи будуть по 15–30 осіб під керівництвом інструкторів.

Місія Bionic University полягає у зміні технологічного та економічного ландшафту України та стати потужним інструментом позитивних інституційних перетворень в Україні завдяки прогресивним міжнародним подходам в освіті та чіткому галузевому фокусі на сфері ІТ-технологій. Такий проект, як Bionic University спільно з НаУКМА та провідними світовими і українськими ІТ-компаніями робить свій внесок в інтеграцію освіти, науки та інноваційного бізнесу, зменшення відтоку талановитих спеціалістів за кордон, сприяння еволюції від аутсорсингової до продуктової моделі ІТ-бізнесу, підвищення міжнародного іміджу України (*Комітет з питань науки і освіти* (http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=4E1A0FA614E318111B90B805530154C5?art_id=59635&cat_id=44731). – 2014. – 29.04).

* * *

Відбулася ІХ Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації», яку традиційно проводить Хмельницький інститут соціальних технологій університету «Україна». Саме в цьому вузі вперше на Хмельниччині успішно реалізується модель інклюзивного навчання молоді з особливими потребами у відкритому освітньому просторі.

Під час роботи конференції обговорювалися питання, що стосуються проблем соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами в закладах освіти інклюзивної орієнтації; нормативно-правового

та матеріально-технічного забезпечення інтегрованого та інклюзивного навчання; а також актуальні аспекти організації підготовки фахівців соціальної сфери. У дискусіях взяли участь представники провідних наукових установ України – Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, а також учителі загальноосвітніх шкіл міста, у яких запроваджується інтегрована та інклюзивна моделі навчання дітей з інвалідністю, та ін.

Учасники конференції зауважили, що впровадження інклюзивного навчання в дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах закономірно змінює сутність їх освітнього простору, оскільки набуваються нові якості як за призначенням, так і за змістом, технологіями діяльності його учасників. Виникає необхідність розширення рівня й обсягу освітніх послуг, забезпечення спеціальним обладнанням, дидактичними матеріалами. Необхідна також цілеспрямована підготовка педагогічних працівників, залучення владних структур, органів управління освіти, громадських організацій, товариств, фондів, батьків.

За результатами обговорення учасники дійшли висновку, що необхідно створити й налагодити роботу інклюзивного освітнього простору: загальноосвітня школа — вищий навчальний заклад як системи постійних соціальних контактів і конструктивної співпраці усіх учасників навчально-виховного процесу (*Форум науковців // Проскурів (<http://proskuriv.info/index.php/2011-02-24-13-07-00/3987-2014-05-05-09-10-46>). – 2014. – 5.05*).

* * *

На базі Вінницького національного технічного університету відбувся перший етап Всеукраїнської студентської олімпіади з програмування АСМ-ІСРС, яка має статус 1/8 першості світу.

Кожній команді надавався один комп'ютер. Учасникам було запропоновано 15 задач різної складності, викладених українською та англійською мовами, тривалість змагань – 5 годин без перерви. Мовами програмування на I етапі олімпіади були: C, C++, Java, Pascal. Перевірка розв'язків здійснювалася автоматично, через Інтернет, з використанням онлайн системи проведення олімпіад ejudge.

Команда аграрного вишу VNAU_www, яку представляли студенти спеціальності «Економічна кібернетика», зайняла перше місце серед команд «непрофільних» університетів. У загальному заліку аграрії вибороли 19 місце серед 49 команд (*Інформаційна Вінниччина (<http://i-vin.info/news/peremozhti-1-8-pershosti-svitu-z-programuvannya-studenty-agrariyi-5934>). – 5.05*).

* * *

Презентація лабораторії біотехнології кафедри лісового та садово-паркового господарства біологічного факультету СНУ ім. Лесі Українки відбулася 14 травня в Луцьку. Різноманітні сорти картоплі, суниці, стевії,

ожини та лохини вирощують у стерильних умовах в оновленій лабораторії Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Декан біологічного факультету, кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізіології людини та тварин А. Поручинський розповів, що однією з традицій університету є проведення щороку фестивалю науки, метою якого є презентація результатів роботи студентів, аспірантів та науковців. Так, у рамках VIII Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень», яка проходить на базі СНУ ім. Лесі Українки, відбувається презентація лабораторії біотехнологій. З його слів, обладнання лабораторії було не нове, серед проблем, з якими зіткнулися під час створення лабораторії – відсутність технологічного обладнання та площ.

За кошти фонду придбали ламінар-бокс, сучасні мікроскопи, зображення з яких можна виводити на екран комп'ютера, автоклав, точні ваги, термостати.

За словами А. Поручинського, ці технології сучасні та мають серйозну перспективу. Наразі можливості лабораторії дають змогу вирощувати сорти картоплі, суниці, стевії, ожини та лохини, в тому числі на замовлення для агропромислового вирощування. Він розповів, що лабораторію засновували як навчально-науково-виробничу, на європейський манер, адже у Європі нині не розмежують навчання, науку та виробництво. Під час презентації лабораторії продемонстрували і її продукцію.

Професор, доктор сільськогосподарських наук, завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства М. Шевчук був ініціатором створення лабораторії, яка працює вже впродовж чотирьох років. Він розповів, що з появою цієї лабораторії, кожного студента пропускають «через пробірку», тобто студенти проходять усі технологічні цикли роботи, які передбачені регламентом лабораторії. На базі теоретичних знань вони набули практичні навички на виробництві, окремих з них готують на замовлення сільськогосподарських підприємств. Він зазначив, що на Волині вирощують картоплю на 72 тис. га. Насінництвом, за винятком декількох господарств, на жаль, ніхто не займається.

За його словами, в лабораторії займаються вирощуванням 9 сортів картоплі, в тому числі 2 сорти на замовлення підприємств. Використовують дві технології – вирощування пробіркової рослини та вирощування мікробульб. Картопля – культура, яка схильна до вірусних захворювань, проти яких немає засобів захисту, тож потрібен оздоровлений посадковий матеріал.

Проректор з наукової роботи СНУ ім. Лесі Українки М. Яцишин зазначив, що в університеті присвячують максимальну увагу розвитку біологічного факультету через постання таких лабораторій, адже біологія – сфера, в якій можна здійснити прорив у науці. В університеті розуміють, що наука повинна бути реалізована через прикладні дослідження з виходом на господарську тематику. З його слів, протягом 2013 р. університет уклав понад 30 угод на суму майже мільйон гривень. За станом на завершення року

реалізовано 35 договорів і на рахунки спеціального фонду університету надійшло майже 250 тис. грн. Він висловив сподівання, що діяльність лабораторії матиме не лише навчальний ефект, а принесе помітний результат у комерційній діяльності. Так, на початок цього року заключили два договори на суму 18 тис. грн із сільгоспідприємствами.

Як розповіла заступник голови правління благодійного фонду «Фонд Ігоря Палиці – Новий Луцьк» І. Констанкевич, усі наукові проекти, які надходять у благодійний фонд, розглядає експертна комісія та правління фонду. Так, на конкурс фонду надійшло понад 10 проектів, але цей проект вже мав напрацювання, що викликали повагу своїми результатами, за якими стояла солідна наукова школа. Також звернули увагу на можливість реалізації наукових здобутків. Протягом минулого року проект профінансували в повному обсязі і сьогодні можна визнати, що це один з успішних проектів.

І. Констанкевич зазначила, що у своїх рішеннях комісія завжди керується практичною цінністю, науковою складовою та тим, щоб проекти допомагали студентам у академічному процесі. Говорячи про лабораторію мікробіології, вона визнала, що усі ці три складові були подані в заявці. Ця лабораторія вже мала свою історію, виробила алгоритм дії, мала вихід на конкретні результати, разом з тим, це лабораторія, де студенти біологічного факультету могли навчатися, інтегрувати практичні знання та науку. Тому правління фонду не злякав бюджет лабораторії – 400 тис. грн. За словами заступника голови правління благодійного фонду, обираючи цей проект, намагалися діяти відповідно до настанов.

Виконавчий директор благодійного фонду «Фонд Ігоря Палиці – Новий Луцьк» О. Маховський зазначив, що реалізація наукових проектів, які мають практичне впровадження, – пріоритетний напрям роботи фонду. За його словами, презентація підтверджує, що лабораторія працює на інтереси місцевих виробників, що важливо, адже стає прикро, купуючи традиційні для України овочі та фрукти, дізнаватися, що вони вирощені за межами України (*«Волинські Новини»* (<http://www.volynnews.com/news/society/laboratoriiv-evropeyskoho-rivnia-prezentuvaly-u-lutsku/>). – 2014. – 14.05).

Проблеми інформатизації

В. Галах, мол. наук. співроб. Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук

Тенденції розвитку системи вищої освіти України (1991–2014)

У сучасних умовах реформування освіти в цілому особливого значення набуває модернізація вищої школи. Відповідно до Державної національної програми «Освіта. Україна XXI століття», програми економічних реформ на 2010–2014 рр. Комітету з економічних реформ при

Президентові України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. та інших нормативних й організаційних документів, у країні вирішуються завдання щодо конструктивних змін у системі вищої освіти. Модернізація вищої школи спрямована на підвищення рівня освіти та інтеграцію її в єдиний європейський освітній простір.

Метою аналітичного огляду є узагальнення інформації з питань реформування вищої освіти України з 1991 по 2014 р. Для реалізації цієї мети були поставлені такі завдання:

- охарактеризувати основні зміни в системі вищої освіти з початку незалежності України дотепер;

- узагальнити аналітичний прогноз щодо реформ вищої школи, які очікуються в подальшому.

Перш ніж перейти до аналізу реформ у вищій освіті, варто визначитися з тлумаченням понять «реформування» й «розвиток». Зокрема, українські дослідники вважають, що реформування – це процес перетворень, який зумовлений зміною характеру розвитку предмета залежно від розвитку суспільства та його потреб як у кількісному, так і в якісному аспектах. Розвиток – це процес, унаслідок якого відбуваються якісні зміни чого-небудь, перехід від одного стану до іншого, вищого; зміна, яка приводить до нового стану суб'єкта розвитку, підвищення його соціальної цінності [25].

Різноманітні аспекти реформування національної системи освіти, у тому числі вищої, висвітлені в працях академіків – членів НАПН України та інших учених В. Андрущенко [2, 20], Г. Артемчука [3], М. Євтуха, В. Лугового [17, 18], В. Коцура, В. Кременя [5, 20], М. Згуровського [5, 13], В. Огнев'юка, В. Войтенка [8], В. Яблонського [32, 33] та ін. Проблеми та етапи становлення приватної вищої освіти висвітлені в працях І. Тимошенка [31] і В. Огаренка [21].

В. Андрущенко аналізує перші спроби реформування вищої освіти з часів незалежності України: початок формування нормативно-правової бази, здійснення переходу до ступеневої освіти тощо. Завданнями ХХІ ст. дослідник називає фундаменталізацію, гуманізацію та демократизацію освіти, яка має базуватися на найновіших наукових досягненнях, інтегрованій інформації й новітніх педагогічних технологіях [2, с. 13; 20]. Нормативні основи реформування вищої школи, а також місце, роль освіти та науки в період розбудови громадянського суспільства розкриті в публікаціях В. Кременя [5, 20]. В. Войтенко велику увагу приділяє організаційним питанням реформування навчальних закладів: відкриттю нових спеціальностей і факультетів, переходу до ступеневої освіти, розширенню підготовки абітурієнтів до вступу у ВНЗ, збільшенню набору на контрактну форму навчання [8]. В. Журавський висвітлює проблему розвитку вищої школи, її вплив на державотворчі процеси в країні, аналізує роль і місце глобалізації та інформатизації в освіті [12, 16]. В. Яблонський підкреслює роль освіти в розвитку суспільства й держави, висвітлює особливості реформування вищої школи в Україні [32, 33]. О. Грішнова розглядає

проблеми адаптації вищої освіти в Україні до ринкових відносин, зокрема визначає нові підходи до питань фінансування навчання; оновлення кваліфікації професорсько-викладацького складу; перегляду професійної структури підготовки спеціалістів; розподілу потенціалу вищих закладів освіти за регіонами тощо. Автор подає пропозиції щодо основних завдань розвитку освіти на найближче майбутнє [10]. О. Богомолів найбільш пріоритетними напрямками розвитку вищої освіти називає гуманізацію та гуманітаризацію [4]. І. Тимошенко та З. Тимошенко у своїх працях опублікували перший в Україні короткий нарис історії приватної вищої освіти, визначили етапи її становлення [31]. В. Огаренко у своїх працях досліджує недержавний сектор вищої школи в контексті новітньої історії, дослідником проаналізовано комплекс причин, умов, факторів й обставин розвитку приватної вищої освіти [21].

Алгоритм реформування вищої освіти базується на таких теоретико-методологічних положеннях: 1) модернізація змісту світи; 2) гуманізація освіти; 3) запровадження апробованих технологій кредитно-модульної системи, рейтингових методик, дистанційного навчання, моніторингів якості освіти тощо. Реформи національної системи освіти мають орієнтуватися на глобалізацію, інтеграцію та конкурентоспроможність [27].

Початковим етапом реформування системи вищої освіти можна вважати 1991–1995 рр. У цей час відбулася перша освітянська реформа – була розроблена і затверджена програма «Освіта. Україна ХХІ століття». Активно здійснювалася деполітизація освіти, вища школа набувала національного характеру [5, 6, 15]. Почали утворюватися недержавні вищі навчальні заклади, поява яких активізувалася після прийняття законів України «Про підприємництво» та «Про освіту» (1991). У зв'язку з тим, що кількість приватних ВНЗ різко зростала, державою було прийнято ряд законів і доповнень до нормативно-правових актів, які регулювали функціонування мережі недержавних ВНЗ. Зокрема, право на приватну освітню діяльність можна було отримати на підставі ліцензій [21, 31].

Починаючи з 1995 р., розпочалася активна співпраця Міністерства освіти України з Академією педагогічних наук, було створено Відділення педагогіки й психології вищої школи. У цей час також відбувся перехід до ступеневої системи навчання, була запроваджена нова ефективна система контролю якості навчально-виховного процесу тощо [15]. Крім того, у 1996 р. було створено Державну акредитаційну комісію, яка здійснювала контроль над діяльністю закладів вищої освіти.

Характерними особливостями системи вищої освіти України в середині 90-х років ХХ ст. були процеси «масовизації» та «університетизації» – розширення мережі університетів, приватних ВНЗ. М. Поляков і В. Савчук, порівнюючи університетську систему освіти України з німецькою, дійшли висновку, що, незважаючи на більшу кількість вишів у нашій державі, їх наповненість студентами менша. Також, географічні межі України майже вдвічі більші за території Німеччини, що також впливає на кількість навчальних закладів і їх розподіл між регіонами. У Німеччині

відсутні медичні університети як повноцінні ВНЗ – вони є частинами інших ВНЗ [24].

На основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти та прав людини України протягом 1995–2004 рр. МОН України здійснило ряд масштабних заходів зі створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України [6, 15].

У 1996–1999 рр. відбувся ряд змін у національній освітній системі. Передусім було ухвалено зміни до Закону України «Про освіту» (1996). 11 квітня 1997 р. Україна підписала Ліссабонську конвенцію про взаємовизнання кваліфікацій з вищої освіти в Європі. Документ було розроблено й прийнято під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО. Крім того, було запроваджено багатоступеневу систему освіти (1999) [5, 15].

У 2000–2004 рр. активно відбувалося вдосконалення нормативно-правової бази вищої освіти в Україні. Було підготовлено «Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти» (2001); прийнято Закон України «Про вищу освіту» (2002, у наступні роки вносилися зміни); видано Указ Президента України «Про заходи вдосконалення системи вищої освіти» (2004) [6].

Важливі зміни в освіті України відбулися у 2005–2008 рр.: підписана Болонська конвенція (2005), змінилися умови вступу до ВНЗ, запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО).

Інтеграція освіти України у європейський простір активізувалася з 2003 р., проте лише 19 травня 2005 р. у норвезькому Бергені на конференції міністрів країн Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни в національну систему освіти. У зв'язку з цим уведено контроль якості освіти, здійснено заходи для забезпечення працевлаштування випускників тощо [5, 19, 32, 33]. Указом Президента України від 4 липня 2005 р. № 1013 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (п. 7) визначено заходи, спрямовані на реалізацію положень Болонської декларації, зокрема з розроблення та затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти [19].

У 2006–2007 навчальному році в усіх ВНЗ України III–IV р. а. запроваджено кредитно-трансферну систему ECTS. У 2008 р. було введено двоциклову систему, окрім тих навчальних закладів, які займаються підготовкою фахівців у галузі медицини та ветеринарної медицини. Протягом двох наступних років істотних змін у системі вищої освіти не відбувалося [5–7, 19].

Новий етап реформування вищої освіти розпочався із 2011 р., коли на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти був прийнятий проект Національної стратегії розвитку освіти на 2012–2021 рр. Його основні ідеї:

- розширення автономії у сфері інституційних, академічних і фінансових прав ВНЗ;
- зруження системи органів виконавчої влади, які мають у підпорядкуванні ВНЗ;

- адаптація структури української вищої освіти до європейських вимог;
- визначення типів навчальних закладів;
- законодавче врегулювання ЗНО;
- посилення інноваційної складової в діяльності університетів [30].

У 2012 р. було ухвалено проект нового закону України «Про вищу освіту». Проте активних дій у напрямі модернізації вищої школи здійснено не було.

На сьогодні основні стратегічні завдання реформування вищої освіти на національному рівні полягають в удосконаленні системи управління освітою, підвищенні якості конкурентоспроможності, доступності, ефективності фінансування освіти. Реалізація цих завдань передбачає перехід до гнучкої ступеневої системи підготовки фахівців; піднесення вищої освіти України на міжнародний рівень та її інтеграцію в європейський простір [19, 20, 26, 28, с. 135].

Освітня стратегія на сучасному етапі спрямована на всебічний гармонійний розвиток людини. Незважаючи на певні заходи в системі реформування, вища школа має ряд недоліків, на що вказують праці вітчизняних дослідників. Так, О. Козієвська зауважує, що в Україні практично збереглася успадкована від колишнього Радянського Союзу система вищої освіти, яка лише певною мірою пристосована до сучасних ринкових умов. Попри здійснені кроки на шляху модернізації істотних позитивних змін і наслідків з позицій ефективності управління, автономії ВНЗ, доступності навчання, результативності наукових досліджень не спостерігається [14]. Нині однією з основних проблем вищої школи є обмежена автономія навчальних закладів, неефективність державного фінансування та корупція [22]. У системі вищої освіти відсутня узгодженість у назві категорій науково-педагогічних працівників залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня. Завданнями реформування вищої освіти в умовах ринкової економіки за О. Грішновою є модернізація управління системою освіти, оновлення кваліфікації професорсько-викладацького складу, зміна форм і методів підвищення якості навчання студентів; закріплення прогресивних тенденцій у розширенні вищої освіти, забезпечення високої якості послуг, удосконалення законодавства тощо. [10]. Г. Войтенко і В. Войтенко головними причинами низької ефективності освіти називають відсутність мотивації у студентів і викладачів, нерівномірний обсяг держзамовлення за спеціальностями, який багаторазово перевищує потреби держави в підготовці фахівців певної професії; відмінність між завданнями, які ставить перед собою держава і ВНЗ [8]. В. Луговий і Ж. Таланова причинами зниження якості вищої освіти в Україні називають низький рівень конкурентоспроможності заробітної плати науково-педагогічних працівників; відсутність мотивації до дослідницько-інноваційної діяльності тощо [17, 18]. М. Степко основними проблемами змін у системі вищої освіти називає «консервацію» основних здобутків, сліпе копіювання досягнень освітньої сфери інших країн. Натомість дослідник заявляє про необхідність

упровадження реформ із урахуванням світового досвіду та їх адаптації відповідно до завдань і традицій нашої держави [29].

За прогнозами аналітиків, особливістю XXI ст. є розвиток інформаційних технологій, телекомунікацій, загальна комп'ютеризація та системне програмування всіх сфер виробництва, що впливає на стан і функціонування вищої освіти [11].

Зважаючи на проблеми галузі, у системі вищої освіти найближчим часом очікується низка змін. Так, у лютому 2014 р. було обрано новий склад Міністерства освіти і науки України. Міністр С. Квіт оголосив план реформування освіти на 100 днів, згідно з яким пріоритетним напрямом діяльності нового керівництва МОН є підвищення ефективності, прозорості та публічності в роботі міністерства; децентралізація управління в освіті й забезпечення прав учасників навчального процесу; спрощення процедур ліцензування та акредитації ВНЗ (нострифікація атестатів і дипломів); прийняття нового закону України «Про вищу освіту»; відокремлення Вищої атестаційної комісії від Міністерства освіти і науки України; забезпечення прозорості вступної кампанії, підвищення ролі ЗНО; відновлення активної співпраці з міжнародними партнерами у сфері освітніх програм; створення бази міжнародних навчальних програм для ВНЗ і студентів [1]. Окрім того, на сьогодні відбувається громадське обговорення проекту Концепції реформування системи ліцензування та акредитації у вищій освіті України.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти Л. Гриневич запропонувала для обговорення громадськості власний план демонополізації освітніх реформ. Зокрема, стратегічну ціль у сфері вищої освіти й науки вона вбачає в створенні сучасної системи виробництва знань, технологій та інновацій, а основними завданнями – фінансовий та управлінський аудит системи управління освітою й наукою; скасування бюрократичних наказів МОН, позбавлених управлінського змісту, дебюрократизація звітності викладачів і вчителів; знищення корупції у сфері освіти; розбудова інституційного фундаменту; забезпечення академічної та фінансової автономії навчальних закладів, педагогічної свободи викладача; розвиток Національної рамки кваліфікацій; інтеграція академічної та університетської науки, зокрема шляхом створення спільних дослідних підрозділів і поширення науково-викладацького сумісництва тощо [9].

8 квітня 2014 р. Верховна Рада України в першому читанні ухвалила нову редакцію закону України «Про вищу освіту». Законопроект було розроблено робочою групою на чолі з ректором Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» М. Згуровським. Проект закону передбачає цикл змін:

- розширення автономії ВНЗ. Це означає, що виші матимуть право розпоряджатися заробленими коштами на власний розсуд, зможуть самостійно визначати організацію навчального процесу;
- законодавчо закріплюється ЗНО як основний критерій при вступі до ВНЗ. Конкурсний бал визначатимуть сертифікати ЗНО та середній бал

атестата у співвідношенні не менше 20 % на кожний сертифікат і не більше 10 % для бала в атестаті;

- узгоджується ступенева системи вищої освіти України з європейською. Зокрема, узгоджується Національна рамка класифікацій і встановлюються такі освітні рівні й ступені: «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії», «доктор наук». «спеціаліст» і «кандидат наук» у законопроекті відсутні, вони прирівнюватимуться до «магістра» та «доктора філософії» відповідно;

- ВНЗ зможуть видавати власні документи про вищу освіту, дипломи державного зразка, а також додатки до дипломів європейського зразка;

- до Єдиної державної електронної бази з питань освіти вноситиметься вся інформація про видані дипломи. Доступ до бази здійснюватиметься через офіційний веб-сайт МОН України;

- планується створення Національного агентства з якості вищої освіти, яке здійснюватиме ліцензійну експертизу, а також акредитацію спеціальностей;

- конкретно визначаються три типи ВНЗ: університети, академії, інститути;

- установлюється новий порядок присудження ВНЗ статусу національного й дослідного (здійснюватиметься за поданням Національного агентства з якості вищої освіти) [23, 25].

Крім того, проект закону України «Про вищу освіту» передбачає можливість перехресного вступу, який до того існував лише як експеримент для окремих ВНЗ. Тобто особа може вступити до ВНЗ для здобуття ступеня магістра на основі бакалавра, здобутого за іншою спеціальністю, за умови успішного проходження додаткових вступних випробувань.

Висновок. На підставі вивчення аналітичних матеріалів визначено, що у сфері вищої освіти України було здійснено важливі реформи, серед яких можна виділити найістотніші – приєднання України до Болонської системи, запровадження двоступеневої освіти, кредитно-трансферної системи ECTS, ЗНО та ін. На сучасному етапі, незважаючи на певну модернізацію, вища освіта України має ряд проблем і недоліків та потребує подальшого впровадження реформ та інновацій.

Список використаних джерел

1. 100 днів МОН: план дій [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/news/29481-100-dniv-mon-plan-diy>. – Назва з екрана.
2. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С.11–17.

3. *Артемчук Г. І.* Вища школа України: реалії і тенденції розвитку / Г. І. Артемчук, В. В. Попович, Г. Г. Січкаренко. – К. : Ленвіт, 2004. – 176 с.

4. *Богомолів А.* Сверхзадача образования: Концептуальные подходы к реформированию высшей школы в Украине / А. Богомолів // Персонал. – 1998. – № 4. – С. 77–81.

5. Вища освіта в Україні і Болонський процес : навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко [та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с. – Авт. також: Я. Я. Болюбаш, А. М. Гуржій, М. З. Згуровський, К. М. Левківський, В. Л. Петренко, В. П. Погребняк.

6. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 1991–2006 рр. : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: Л. О. Пономаренко, І. П. Моїсеєва, Л. І. Ніколюк, О. С. Микитенко ; наук. ред. П. І. Рогова ; наук. консультант Б. І. Корольов ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко. – К., 2008. – 487 с.

7. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр. : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т вищ. освіти ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Пєєва С. П., Айвазова Л. М., Бублик Н. М. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Корольов Б. І. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 663 с.

8. *Войтенко Г. О.* Проблеми і шляхи реформування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Г. О. Войтенко, В. П. Войтенко, Л. О. Теліс // Філософські дослідження : зб. наук. пр. – Луганськ, 2011. – № 14. – Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1169>. –

Назва з екрана.

9. *Гриневич Л.* План демонополізації освіти і науки [Електронний ресурс] / Л. Гриневич // Освітня політика: портал громадських експертів. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/218-plan-demonopolizatsiji-osviti-i-nauki>. – Назва з екрана.

10. *Грішнова О.* Розвиток вищої освіти в Україні: тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення / Олена Грішнова // Вища. шк. – 2001. – № 2/3. – С. 22–33.

11. *Дубасенюк О. А.* Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О. А. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матеріали всеукр. конф. – К. : ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135–142.

12. *Журавський В. С.* Стратегічні напрями розвитку вищої освіти в Україні у ХХІ столітті / В. С. Журавський // Держава і право : зб. наук. пр. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – Вип. 19. – С. 3–9.

13. *Згуровський М.* Реформа вищої освіти – необхідний чинник суспільних перетворень [Електронний ресурс] / М. Згуровський // Зеркало

тижня. Україна. – 2012. – № 2. – 23 січ. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/reforma_vischoyi_osviti_neobhidniy_chinnik_suspi_lnih_peretvoren.html. – Назва з екрана.

14. *Козієвська О.* Вища освіта в Україні: уроки реформування / О. Козієвська // Вищ. шк. – № 6. – 2013. – С. 49–62.

15. *Котлярова О. О.* Етапи реформування системи вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя [Електронний ресурс] / О. О. Котлярова // Науковий портал Донбасу : Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу: http://alma-mater.lnpu.edu.ua/elect_v/N1. – Назва з екрана.

16. *Левчишена О. М.* Стан наукової розробки та джерельна база проблеми реформування вищої школи в Україні в умовах соціально-економічних змін (1996–2007 рр.) / О. Левчишена // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Вип. 2. – С. 38–48.

17. *Луговий В. І.* Стратегія реформування освіти в Україні: рек. з освіт. політики / В. І. Луговий. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

18. *Луговий В. І.* Вища освіта через дослідження: концептуальні засади здійснення й оцінювання / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вища освіта України : тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 1. – 2012. – № 3. – С. 16–28.

19. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков ; відп. ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.

20. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / [склад авт.: Андрущенко В. П., Бех І. Д., Биков В. Ю. та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Кременя ; [редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, В. М. Мадзігон та ін.] ; НАПН України. – К. : Пед. думка, 2011. – 301 с.

21. *Огаренко В. М.* Розвиток недержавної вищої школи в Україні (кінець 80-х – 2001 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / В. М. Огаренко ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2001. – 20 с.

22. *Орлова І.* Реформа освіти в Україні [Електронний ресурс] / І. Орлова // Проект «Популярна економіка: моніторинг реформ». – 2013. – № 8. – 17 лют. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/members_reviews/Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf. – Назва з екрана.

23. Освітні реформи: Закон про вищу освіту // Освіта України. – 2014. – № 15. – 21 квіт. – С. 8–9.

24. *Поляков М.* Трансформація університету в Україні за часів її незалежності / М. Поляков, В. Савчук // Вищ. шк. – 2011. – № 10. – С. 62–70.

25. Про вищу освіту : Проект Закону України № 1187-2 від 21.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512. – Назва з екрана.

26. Реформування вищої освіти у процесі демократизації українського суспільства / Б. А. Головка, Б. Ф. Сагалаков, А. П. Горбачик [та ін.] ; за ред. Б. А. Головка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2004. – 220 с.

27. *Серебрянський С.* Стратегічні аспекти розвитку освіти в умовах інтеграції України в Європейський простір / С. Серебрянський // Вищ. шк. – 2013. – № 4. – С. 7–14.

28. *Сисоєва С. О.* Вища освіта України: реалії сучасного розвитку: [монографія] / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко ; Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К. : ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.

29. *Степко М.* Світові тенденції розвитку систем вищої освіти та проблеми забезпечення якості й ефективності вищої освіти в Україні / М. Степко // Вищ. шк. – 2013. – № 7. – С. 13–22.

30. *Суліма Є.* Інноваційні виклики сучасності й динаміка модернізації національної освіти / Є. Суліма // Вищ. шк. – 2013. – № 7. – С. 7–12.

31. *Тимошенко І.* Недержавні приватні вузи: етапи непростого становлення / І. Тимошенко, З. Тимошенко // Директор школи. – 1999. – № 22. – С. 8–9.

32. *Яблонський В. А.* Щодо концепції реформування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Яблонський. – Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy1.htm>. – Назва з екрана.

33. *Яблонський В. А.* Вища освіта України на рубежі тисячоліть: пробл. глобалізації та інтернаціоналізації / В. А. Яблонський. – К. : [Б. в.], 1998. – 227 с.

Матеріали до Міжнародної наукової конференції
«Місце і роль бібліотеки у формуванні національного інформаційного простору»
(Київ, 21–23 жовтня 2014 р.)

О. Ворошилов, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

Тези доповіді «Бібліотеки в адаптації глобальних інформаційних ресурсів для потреб національного інформаційного простору»

Нині інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності стає одним з визначальних чинників соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку, у тому числі й українського соціуму.

Зазначений процес характеризується такими об'єктивними показниками:

- обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків;
- значно зросли й продовжують зростати можливості збору, обробки,

зберігання, передачі інформації, доступу до неї;

- суттєво зросло та продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності;

- відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально орієнтованих типах робіт;

- безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному та глобальному рівнях, Україна активно включається у процеси формування нових трансдержавних і транснаціональних спільнот та ідентичностей тощо.

У цих умовах перед системою бібліотечно-інформаційних комунікацій постала вимога переходу від традиційної парадигми обслуговування, що базується на представленні документів на паперових носіях, до парадигми інформаційної супермагістралі, яка передбачає надання різноманітної мультимедійної інформації, доступної за межами однієї бібліотеки. Практика цього періоду характеризується інтенсивним впровадженням у роботу бібліотек засобів телекомунікації, появою електронних повнотекстових видань, створенням власних електронних зібрань, розвитком корпоративних бібліотечних систем тощо.

Сучасні бібліотеки, адаптуючись до нових завдань, стають одним з головних провідників суспільно значущої інформації в традиційній та електронній формах незалежно від її місця зберігання, спільно з іншими інформаційно-комунікаційними структурами вирішують проблеми вільного доступу до глобальних інформаційних ресурсів. Саме організація доступу до глобальних інформаційних ресурсів стає одним з головних стратегічних пріоритетів інформаційно-бібліотечної діяльності, виходячи із потреб розвитку сучасної України загалом та її національного інформаційного простору зокрема.

Забезпечення суспільних потреб винятково вітчизняними ресурсами звужує процес забезпечення інформаційними ресурсами, необхідними для розвитку суспільства, може поставити Україну в нерівноправне становище порівняно з іншими державами у використанні сучасних інформаційних ресурсів. Це зумовлює важливість, з одного боку, інтеграції бібліотечних ресурсів і кооперації на різних рівнях: місцевому, регіональному, галузевому, державному та міждержавному; з іншого – встановлення більш тісних зв'язків у національній бібліотечній системі, а також із центрами НТІ, видавництвами, архівами, музеями. Тобто йдеться про необхідність посилення організаційно-системної та міжсистемної взаємодії у питаннях адаптації та інтеграції глобальних інформаційних ресурсів.

У процесі прискорення темпів суспільного розвитку актуалізується необхідність посилення роботи бібліотек щодо інтеграції глобальних інформаційних ресурсів, суть якої полягає, насамперед, у залученні до суспільної практики нової інформації, інноваційних технологій, у забезпеченні синтезу знань тощо. При цьому на перший план висуваються питання зміцнення кооперації та координації у діяльності бібліотек;

посилення їх аналітичної діяльності; консолідації інформації та знань.

Загалом за умов переходу від індустріального суспільства до суспільства знань бібліотека має освоїти інтегрований технологічний цикл, що охоплює всі наукоємні процеси обробки документних масивів: починаючи з бібліографування та закінчуючи екстракцією з інформаційних баз нових знань. Це – визначальна ідеологема її розвитку й одночасно неодмінна умова існування.

Можна зробити висновок, що в сучасних умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів і суттєвого зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій як каталізаторів соціально-економічних трансформацій еволюція системи бібліотечно-інформаційних комунікацій має бути зорієнтована на вирішення двоєдиного завдання, що полягає:

– у технологічному плані – у розширенні функцій бібліотеки в напрямі створення в ній інтегрованого з зовнішнім середовищем технологічного циклу опрацювання документальних інформаційних потоків: від бібліографування до виділення з інформаційних баз нових знань і надання їх користувачам;

– у структурному – у розвитку бібліотеки як комплексного бібліотечного, наукового, інформаційно-аналітичного та культурологічного центру.

Водночас питання адаптації глобальних інформаційних ресурсів в інтересах подальшого розвитку національного інформаційного простору потребує, крім іншого, розв'язання проблеми пошуку нового балансу інтересів усіх учасників системи документальних комунікацій. Назріла необхідність нових підходів, які змогли б задовольнити потреби одержання та поширення інформації за умов дотримання компромісу інтересів виробників, посередників і користувачів інформації та знань.

Дехто з фахівців у цьому зв'язку говорить навіть про те, що у зв'язку з трансформаціями, які вже відбулися в результаті розвитку сучасного інформаційно-комунікативного простору, сьогодні можна говорити про зміну інформаційної й соціокультурної парадигми та початку нового цивілізаційного етапу, що, у свою чергу, вимагає появи нової культури організації, культури управління й праці, нових узвичаєних норм сприйняття та використання інформації, у тому числі й від науковців провідних бібліотечних установ України.